

Hazırlayan

ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

2021

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA’NIN DEĞİŞEN GÜVENLİK
ALGISI VE AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI**

**Hazırlayan
Ebru GÖKER**

**Danışman
Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ**

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2021, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA’NIN DEĞİŞEN
GÜVENLİK ALGISI VE AVRUPA GÜVENLİK VE
SAVUNMA POLİTİKASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Ebru GÖKER**

**Danışman
Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ**

**Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından
SDK-2020-1234 kodlu proje ile desteklenmiştir.**

Haziran 2021, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ebru GÖKER

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'nın Değişen Güvenlik Algısı ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 76 sayfalık kısmına ilişkin 25/06/2021 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 7 ' dır.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 28.06.2021

Danışman: Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

Ebru GÖKER

KILAVUZA UYGUNLUK

“Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’nın Değişen Güvenlik Algısı ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Ebru GÖKER

Danışman

Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

Uluslararası İlişkiler Bölümü ABD Başkanı

Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

ÖN SÖZ

Tez çalışma sürecimde, çalışmamıza son halini verene kadar tüm aşamalarda değerli tecrübeleri ile bana vakit ayırarak sorularıma cevap veren, kaynak paylaşımından çalışmamızın içerik boyutuna kadar her türlü konuda bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamızı tamamlama konusunda bana cesaret veren saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ’a,

Eğitim öğretim hayatımın ilk yıllarından itibaren tanıdığım ve kendilerinden edindiğim bilgi becerilerle düşünsel hayatıma katkıda bulunan, vizyonları ile yoluma ışık tutan, bana olan güven duyguları ile moral motivasyon aşılayan ve isimlerini bu metne sığdırmakta zorlanacağım değerli öğretmenlerim’e/hocalarım’a; Prof. Dr. Hayriye ATİK’e, Prof. Dr. Mehmet ÖCAL’a, ...,

“Hayatta hiçbir şey tesadüf değildir” sözünü en küçük hücrelerime kadar hissettiren İbrani Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam eden öğrenciliğim nedeniyle tanıma şansı edindiğim çok kıymetli ders danışman hocam Arş. Gör. Dr. Arzu CEBE’ye,

Kendimi bile tanımadan başlayan ve canımı çok tarifsiz şekilde yakan hastalıklarımla olan çok zorlu sağlık sınavımda her an yanımda olan, her ‘bitti’ dediğimde ve her düştüğümde elimi uzattığım her anda o eli tutup beni ayağa kaldıran, hayata tutunmam için koşulsuz sevgi ve destek sunan, tanımaktan onur duyduğum, ikinci ailem bildiğim doktorlarım’a; Prof. Dr. Murat BORLU’ya, Prof. Dr. Soner ŞENEL’e ...,

Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görevli değerli mesai arkadaşlarım’a ve ailem’e,

Sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım...

Ebru GÖKER, Kayseri , 2021

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA’NIN DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

Ebru GÖKER

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2021

Danışman: Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

ÖZET

Avrupa ülkelerinin siyasi, ekonomik ve savunma alanlarında birlik arayışı Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uzanmaktadır. 1950 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile belirginleşen birlik çabaları, yıllar içinde atılan yeni adımlarla geliştirilmiş ve 1992 Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği kurularak ortaklık ileriye taşınmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, gelecekte ortak savunma amacıyla Ortak Dış Güvenlik Politikası'nı (ODGP) kurmaya karar vermiştir. AB'nin ortak savunma arayışı, ODGP'nin de gelişmesiyle durmaksızın devam etmiş olmakla birlikte bu hedefe henüz ulaşamamıştır. 2007 Lizbon Antlaşması'nda yeni bir kalıcı yapılandırılmış işbirliği (PESCO) hedefi belirlenmiş ve daha sonra ilk olarak 2017 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda Lizbon Antlaşması'nın temelini oluşturmak için girişimlerde bulunulmuştur. Brexit süreci, Ukrayna Krizi, Orta Doğu'daki ortam, terörizm ve mülteci krizleri, ABD ve NATO'da değişen Avrupa Birliği algısı ile birleştiğinde, Avrupa'nın önde gelen ülkelerinin bir Avrupa Ordusu çağrısı yapmasının önünü açtı. Bu aşamada atılan en önemli adım PESCO oldu. PESCO 25 üye ülke tarafından kabul edilirken, 2 devlet anlaşmayı imzalamayı reddetti.

Bu çalışmada, Lizbon Antlaşması'nı izleyen süreçte Avrupa Ordusu'nun kurulması için AB'nin attığı adımlar incelenmiştir. Çalışma, hem PESCO Projesi'nin bugüne kadar neler başardığı hem de yakın gelecekte tamamlanıp tamamlanmayacağı sorularını araştırmıştır. Çalışmanın yeni sayılabilecek Avrupa Ordusu fikri üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: AB, AGSP, ODGP, Avrupa Güvenliği, PESCO.

AFTER THE COLD WAR EUROPE'S CHANGING PERCEPTION OF SECURITY AND EUROPEAN SECURITY DEFENSE POLICY

Ebru GÖKER

**Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
Master Thesis, June 2021
Supervisor: Associate Professor Doctor Ömer KURTBAĞ**

ABSTRACT

European countries' quest for unity in the political, economic and defense fields goes back to the end of the Second World War. The union efforts, which became evident with the European Coal and Steel Community, which was established in 1950, has been developed with new steps taken over the years and the partnership has been progressed by establishing the European Union with the 1992 Maastricht Treaty. With the Maastricht Treaty, the EU decided to form the CFSP with the aim of common defense in the future. This goal has not been achieved yet but the EU's search for common defense has been ceaseless until now as the CFSP also has evolved in the post-Cold war period. In the Lisbon Treaty of 2007, a new goal of permanent structured cooperation (PESCO) was set and then it was first launched in 2017. In this context, attempts have been made to form the basis of the Lisbon Treaty. The Brexit process, the Ukraine Crisis, the environment in the Middle East, terrorism and refugee crises, combined with the changing perception of the European Union in the USA and NATO, paved the way for the leading countries in Europe to call for a European Army. At this stage, the most significant step taken was PESCO. While PESCO was accepted by 25 member states, 2 states refused to sign the treaty.

In this study, the steps taken by the EU and the establishment of the European Army in the process that followed the Lisbon Treaty are examined. The study tries to explore the questions of both what PESCO Project achieved so far and whether it will be finalized in the near future. It is thought that the study will contribute to the future studies on the European Army idea, which can be considered a new one.

Keywords: EU, ESDP, CFSP, European Security, PESCO.

İÇİNDEKİLER

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA’NIN DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

2000’Lİ YILLARA KADAR AB’NİN ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASININ GELİŞİMİ

1.1.Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası.....	4
1.2. Hükümetler Arası Konferanslar ve Maastricht Antlaşması	5
1.2.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği’nin Oluşturulma Süreci	7
1.2.2. Brüksel Zirvesi, AGSK ve Birleşik Müşterek Görev Gücünün Oluşturulması	9
1.2.3. Berlin Zirvesi.....	9
1.3. Amsterdam Antlaşması ve Getirdiği Yenilikler	10
1.4. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Oluşumunu Şekillendiren Zirveler	12
1.5. Avrupa Güvenlik Stratejisi ve Temel Hedef 2010.....	15
1.5.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası/Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.....	17

1.5.2. Avrupa Savunma Ajansı.....	19
1.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası) Kurumsal Yapısı.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

2000'Lİ YILLARDA AB'NDE ODGP KONUSUNDAKİ GELİŞMELER VE LİZBON ANTLAŞMASI

2.1. Lizbon Öncesi Dönemdeki Gelişmeler.....	23
2.1.1. AB Muharebe Grupları.....	24
2.1.2. Acil Müdahale Gücü	26
2.1.3. AB'nin OSGP Kapsamındaki Operasyonları	28
2.2. Lizbon Sonrası Dönemdeki Gelişmeler.....	31
2.2.1. Lizbon (Reform) Antlaşması: Süreç ve Sonuçları	31
2.3. PESCO'ya Giden Süreç ve PESCO'nun Canlandırılmasında Etkili Olan Faktörler	34
2.3.1. Göçmen Hareketleri	35
2.3.2. Ukrayna Krizi.....	36
2.3.3. İŞİD'in Terör Saldırıları.....	38
2.3.4. Brexit.....	40
2.3.5. ABD'de Trump İktidarı.....	43
2.4 AB'nin 2016 Küresel Stratejisi.....	44
2.5. PESCO'nun Ortaya Çıkışı	46
2.6. Aachen Antlaşması	50
2.7. Avrupa Ordusu ile İlgili Eleştiriler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PESCO'NUN ÖNÜNDEKİ ENGELLER, STRATEJİK PUSULA VE AVRUPA ORDUSU PROJESİNİN GELECEĞİ

3.1. PESCO Önündeki Engeller.....	53
3.1.1. NATO İçindeki Yük Paylaşımı	55

3.2. ABD'nin Avrupa Ordusu İle İlgili Yaklaşımı	57
3.2.1. Obama Dönemi	57
3.2.2. Trump Dönemi	59
3.3. AB Üyesi Devletlerin Avrupa Ordusu İle İlgili Yaklaşımı	60
3.3.1. Fransa	60
3.3.2. Almanya	61
3.4. AB Üyesi Devletler Arasında Görüş Farklılıkları	62
3.4.1. Almanya-Fransa Arası Görüş Farklılıkları.....	63
3.4.2. Doğu Avrupalı Üyelerin Görüşü	65
3.5. PESCO İle İlgili Üçüncü Ülkelerin Rolü.....	66
3.5.1. Norveç	66
3.5.2. Birleşik Krallık.....	67
3.5.3. Türkiye	67
3.6. AB'nin Stratejik Pusula Yoluyla Özerklik Arayışı.....	69
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	77

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB :	Avrupa Birliği
ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
AGS :	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSK :	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP/OGSP :	Avrupa/Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT :	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ASA :	Avrupa Savunma Ajansı
AT :	Avrupa Topluluğu
BAB :	Batı Avrupa Birliği
BM :	Birleşmiş Milletler
BMGG:	Birleşik Müşterek Görev Gücü
EDA:	Avrupa Savunma Ajansı
EUROCORPS :	Avrupa Kolordusu
NATO :	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP :	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OSGP :	Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası
PESCO :	Daimi Yapılandırılmış İşbirliği Antlaşması
SGK :	Siyasi ve Güvenlik Komitesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Ülkeler Bazında Acil Müdahale Gücü'nün Kaynakları	27
---	----

GİRİŞ

Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde ortak güvenlik ve savunma politikalarının oluşturulması; AB üyesi ülkelerin egemenliklerini bir üst otoriteye devretme konusundaki çeşitli hassasiyetleri ve çekinceleri, üye ülkelerin farklı ekonomik seviyeleri, özellikle savunma konusunda bazı ülkelerin ekonomik kaygılarla bu konuya isteksiz yaklaşması, savunma konusunda yapılan çalışmaların birbiriyle uyumsuz olması gibi nedenlerle en ağır ilerleyen alan olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte küresel dinamikler hızla değişmiş, bu süreçte artan küresel terör eylemleri ve göç dalgaları yaşanmış, ekonomik krizle birlikte AB'nin geleneksel partneri olan ABD, Asya'da yükselen güçlere karşı dış politika odağını Asya-Pasifik bölgesine kaydırmış ve böylece güvenlik odaklı transatlantik ilişkiler değişikliğe uğramıştır. Bu durum, Avrupa Birliği içinde güvenlik konusunda bağımsız bir yapılanma hareketi için yeni düşünce tarzı geliştirilmesinin önünü açmıştır.

Avrupa Birliği'nin NATO'dan görece olarak bağımsız olacak bir askeri kuvvete sahip olmak amacıyla yürüttüğü çalışmalar Birlik içinde ayrışmalara neden olsa da Avrupa ülkelerinde yaşanan göçmen krizi, terör saldırıları, Rusya'nın oluşturduğu baskı ve ABD'nin AB'yi göz ardı eden dış politika çizgisi ortak savunma ve güvenlik politikalarını neredeyse zorunlu hale getirmiştir. Bu noktada gelinen en son aşama ise birlik ve antlaşmaların ötesine geçen, askeri kaynakların ve stratejilerin tamamen bir araya getirildiği ve tek bir kaynaktan kumanda edilen bir Avrupa Ordusu'nun kurulması fikri olmuştur.

Düzenli bir Avrupa Ordusu'nun kurulması için bugüne dek atılan en önemli adım ise PESCO'dur. PESCO, Avrupa Birliği üyesi devletlerin 25'i tarafından kabul edilen bir savunma ve güvenlik antlaşması olarak tanımlanabilir. PESCO'nun kendisine

dek yapılan diğerk projelerden en belirgin farkı ise savunma ve güvenlik alanında fiziksel ve altyapısal olarak belli bir çerçevenin oluşturulmasıdır.

Avrupa’da daha önce ekonomik açıdan başlayan ve kültürel, siyasal olarak ilerleyen birlik sürecinin en önemli aşamalarından biri olan PESCO; Brexit süreci ile Avrupa’da iki lider ülke konumuna gelen Almanya ve Fransa cenahında bir adım ileriye taşınmak istenmiş 2019 yılı itibarıyla Avrupa Ordusu fikri bu iki ülke tarafından açıkça dillendirilmeye başlanmıştır. Ancak bu beyanatlar uluslararası alanda NATO ve ABD tarafından karşılık görmemiş ve ABD-AB ittifakında bir ayrışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa Ordusu fikrinin NATO-ABD bünyesinde karşılık bulamaması hususunda literatürden örnek sunmamız gerekirse Ellen Hallams ve Benjamin Schreer’in "Towards A ‘Post-American’ Alliance?" isimli çalışmasında ifade edildiği üzere “AB tarafında ‘yük/sorumluluk paylaşımı, egemenlik devri’ gibi asli endişeler nedeniyle NATO’dan bağımsız, faal, yeri ve günü geldiğinde kullanılabilir bir savunma mekanizmasının kurulamaması durumu; ABD’nin Avrupa’da kendi hegemon konumunu güçlendirerek aynı zamanda da kendi liberalizm ve demokrasi değerlerini yansıtan ve somutlaştıran bir Avrupa Topluluğu tercih etmesi noktasında bir etken olmuştur. Bir başka ifade ile AB üyeleri tarafından ortak bir ordu oluşturma konusunda tek sesli, söylem-eylem tutarlılığı bulunan dramatik girişimler yerine küçük çaplı ve orta ölçekli girişimler ABD nezdinde dikkate alınmamıştır.

Avrupa Ordusu beyanatlarının ABD-AB ittifakında ayrışmalara neden olması hususu ile ilgili olarak ise “Position of Germany on the Creation of European Army” isimli makalede değerlendirilen ve çalışmamızın ‘yük paylaşımı/burden sharing’ konusunda da atıf yapılan, ‘transatlantik ilişkilerde çatlak’ olarak tanımlanan ABD-AB ayrışması gündeme gelmiştir. AB Ordusu fikrine yönelik önceki girişimlerden daha somut adımlar olarak nitelendirebileceğimiz Daimi Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO) ve Stratejik Pusula (Strategic Compass) gibi adımlar karşısında ABD, özellikle Trump döneminde, AB’nin NATO’ya yönelik güvenlik ile ilgili yükümlülüklerini hatırlatarak AB’nin öncelikli görevinin söz konusu bu yükümlülükler olduğunu beyan etmiş ve AB Ordusu kurulmasının mümkün olup olmadığı fikrini tartışmaya açmıştır.

Teknik açıdan bakıldığında Lizbon Antlaşması ile AB, bir Avrupa Ordusu kurma isteğini resmi olarak ortaya koymuştur. PESCO ile yeni bir ivme kazanan bu fikir, 2010'lu yıllardaki ekonomik ve siyasi krizler karşısında hedefine henüz ulaşamamıştır. PESCO'nun önündeki ciddi engellerin aşılması Birlik'in siyasi geleceğini de etkileyecek bir sınama/atlama taşı (stepping stone) olarak durmaktadır. Bu haliyle PESCO, Birliğin Avrupa Ordusu kurma yönünde başlattığı ama sonuçlandıramadığı girişimlerden biri daha olma riskiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla tez çalışması bu temel argümandan hareketle PESCO'nun hem gerisindeki faktörleri hem de önündeki engelleri çözümleyerek/irdeleyerek söz konusu projenin Avrupa Ordusu kurma girişimleri tarihindeki yerini ve önemini tartışacaktır.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde yürüttüğü ortak güvenlik ve savunma politikalarının tarihi gelişimi incelenmiş ve güvenlik politikalarının şekillenmesinde rolü bulunan zirvelere değinilmiştir. Bu yolla Avrupa Birliği'nin birleşik bir Avrupa Ordusu oluşturma sürecinde attığı adımlar analiz edilmiş ve sonuçları ortaya koyulmuştur.

İkinci bölümde 2000'lerden sonraki süreçte Avrupa'da Lizbon Antlaşması öncesi dönemde ortaya çıkan ortak savunma girişimleri ve politikaları incelenmiş, sonraki kısımda ise Lizbon sonrasında OSGP kapsamında gerçekleştirilen operasyonlara değinilmiştir. Ardından PESCO'yu harekete geçiren güvenlik krizleri ve PESCO'nun resmi olarak hayata geçirilmesi süreçleri ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise PESCO'nun ortaya çıkış amaçları kapsamında Avrupa Ordusu yolunda atılan adımlara AB ülkeleri ve ABD'nin yaklaşımı ele alınmış ve bu perspektifte AB'nin güvenlik krizleri ile bu krizler için alınan önlemlere değinilmiştir. Son olarak oluşturulan literatür taraması çerçevesinde AB Ordusu fikrinin Lizbon Antlaşması ve PESCO açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç olarak PESCO'nun başarısı ve başarısızlıkları ile Avrupa Ordusu kurulmasının muhtemel sonuçları tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

2000'Lİ YILLARA KADAR AB'NİN ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASININ GELİŞİMİ

1.1.Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası

İnsanlık tarihinde önemli aşamalardan biri olan II. Dünya Savaşı özellikle Avrupa'da siyasi, sosyal ve politik değişimleri beraberinde getirmiştir. Avrupa devletlerinin ekonomik olarak sarsılmasına neden olan bu dönem, güvenlik ve savunma stratejilerinde de etkili politikaların üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bağımsız bir dış politika oluşturma amacı taşıyan Avrupa Topluluğu üyesi devletler, Avrupa Savunma Topluluğu ve Fouchet Planları gibi adımlar ile ortak güvenlik politikaları üretmek için adımlar atmıştır. Ancak dönem içinde dış politikalarında farklı güvenlik anlayışlarını benimseyen devletlerden oluşan bu topluluk için ortak politika üretmek çok da mümkün olamamıştır.

II. Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkan bu görünüm, Avrupa'da güvenlik ile ilgili işbirliklerinin sınırlı tutulmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, devletlerin dış politika noktasında işbirliğine yöneldiği ve bu işbirliği ile güvenlik ve savunma konularında da ortak çıkarlarını sağlamak için adımlar atabileceği düşünülmüştür. Avrupa işbirliği mekanizması bu şekilde başlamış, ilerleyen süreçte imzalanan 1986 Avrupa Tek Senedi ile ortaklaşma için harekete geçilmiştir. Ancak tarihsel süreç incelendiğinde bütün bu süreçlerin Avrupa ortak savunma ve güvenlik politikaları için yeterli sonuçları doğurmadığı görülmektedir.¹

Soğuk Savaş sonrası konjonktürün ortaya çıkardığı gelişmeler, Avrupa'nın ortak dış politika ve ortak güvenlik politikaları benimsemesi gerekliliğini arttırmıştır. Soğuk Savaş sonrasında şartların getirdiği güvenlik ve savunma parametreleri, Avrupa

¹ Fehmi Ağca, "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 5/1 (2010): 47.

Topluluğu'nun bağımsız ve birlik içinde yürüttüğü bir güvenlik anlayışını ortaya çıkarmış olsa da pratikte yaşanan gelişmeler bu dönemde de Avrupa devletlerinin ortak savunma ve güvenlik politikalarının yeterli olmadığını göstermektedir.

1991 yılında Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Avrupa için daha önce bulunan Sovyet tehdidini ortadan kaldırmıştır. Bu durum ise Avrupa'da güvenlik açısından yeni bir dönemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni dönem Avrupa devletlerinin hem kendi dış politikalarında hem de ortak politikalarında yeni arayışları da beraberinde getirmiştir.²

SSCB'nin dağılışının ardından ortaya çıkan bu boşluk, Yugoslavya ve Körfez krizleri ile iyice artmış ve yaşanan gelişmelere yeterli müdahalede bulunamayan Avrupa devletleri daha güçlü stratejiler ve uygulamalar ortaya çıkarmak için Avrupa'da güvenlik savunma noktasında güçlü bir ortaklığın geliştirilmesi için daha sıkı önlemlerin alınması gerektiği görüşünde birleşmiştir.

Ortaya çıkan bu yaklaşımlar ortak güvenlik politikalarının oluşturulması ve bu politikaların hayata geçirilmesi için devletler arasındaki iletişimin artmasına neden olmuştur. Bu noktada Hollanda'da imzalanan Maastricht Anlaşması, Avrupa Birliği tarihinde savunma ve güvenlik alanında bir dönüm noktası olarak yer almaktadır.

1.2. Hükümetler Arası Konferanslar ve Maastricht Antlaşması

Avrupa'da ortak dış politika ve güvenlik politikalarının oluşturulması süreci ortaya çıkan güvenlik zafiyetlerinin giderilmesi ve tüm dünyada Avrupa ülkelerinin güvenlik ve savunma alanında birlikte hareket edebilmesi Maastricht Antlaşması ile görünür hale gelmiştir. Antlaşma, Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve Avrupa Topluluğu ülkelerinin dış politikalarındaki ortaklaşmanın yasallaşmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın uygulanması hususunda görev ve sorumlulukların tanımlanması ve söz konusu görev alanlarında uygulamanın nasıl olması gerektiği hususuna dair 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da düzenlenen Batı Avrupa Birliği (BAB) Bakanlar Konseyi toplantısında birtakım kararlar alınmıştır. Toplantı sonuç raporunda kararlaştırılan "Petersburg Deklarasyonu" ile BAB'ın, AB ile birlikte

² Fatos Jetishi, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişim Süreci ve Kosova Krizi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 58.

Avrupa'nın güvenlik ve savunma süreçlerinde aktif rol üstleneceği ifade edilmiş ve BAB kapsamında yönetilecek askeri unsurların görev tanımı yapılmıştır.

Literatürde “Petersburg Görevleri” olarak tanımlanan sorumlulukların; insani yardım ve kurtarma, barışın korunması ve barışın tesisi görevleri ile kriz yönetimi görevleri olacağı bildirilmiştir.³

BAB'ın, Avrupa savunma ve güvenliğinde etkin hale getirilmesi için atılan bir diğer adım ise Maastricht Antlaşması'dır. Söz konusu antlaşma 1992 yılında imzalanmış ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Üç temel üzerinde şekillenen Avrupa Birliği'nin en önem verilen sütununu ise Ortak Dış ve Güvenlik politikası oluşturmuştur.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği üç sütunlu bir yapıya kavuşmuştur. Bu üç sütun ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Parasal ve Ekonomik Birlikten meydana gelen Avrupa Topluluğu (AT) ayağı,
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP),
- Adalet ve İçişleri'dir.

Yapılan hükümetler arası konferansların ardından varılan mutabakatın sonucu olan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği üyesi ülkelerin durumları ile ilgili birtakım konular gündeme gelmiştir. Bu antlaşma ile kabul edilen başlıca konuları ise 11. Madde uyarınca şu şekilde sıralamak mümkündür;

- AB'nin asli değerlerini, çıkarlarını, bağımsızlığını korumak ve güvenliği güçlendirmek,
- BM ilkeleri, Helsinki Nihai Senedi hükümleri ve Paris Şartı ilkelerine sadık kalarak barışı korumak, güvenliği güçlendirilmek ve işbirliğini tesis etmek,
- Demokratik değerleri ve temel insan haklarını geliştirmek ve güçlendirmektir.

Maastricht Antlaşması'nda ortak dış güvenlik politikaları için oluşturulan yapı ise 12. Maddede belirtilmiş ve ortak dış güvenlik ve savunma politikalarının genel ilkeleri açık bir biçimde ifade edilmiştir. Bu kapsamda ODGP (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası);

³ Cenk Özgen, “Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nda İlk Çatlak: Libya Krizi” *ODTÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6/15 (2016): 149.

- Ortak stratejiler üzerine kararlar alır,
- Ortak eylemleri uygular,
- Ortak tutumlar benimser,
- Politikayı uygulamak üzere üye devletler arasında düzenli işbirliği geliştirir.

Antlaşma ile Avrupa'nın ortak güvenlik politikalarında en etkin aktörün BAB olması konusunda uzlaşıya varılmış ve savunma noktasında BAB'ın, Avrupa için NATO'dan daha önemli bir noktaya getirilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte, BAB'ın geleceği Maastricht Antlaşması'nda da muğlaklığını korumuştur. Buna ek olarak, BAB'ın asli görevi olarak NATO ile eş güdümlü ve koordinasyon halinde savunma ve güvenlik politikalarını hayata geçirmek şeklinde tanımlanmıştır.⁴

Kısaca özetlemek gerekirse, bu ilkeler ile Maastricht Antlaşması'nın ikinci sütunu olan ODGP'nin, ilkelerinin belirlenmesinin ardından geçen süre içinde aşamalı olarak ortak savunmayı kapsayacağı ve Avrupa Birliği güvenliği ile ilgili tüm konuları içereceği vurgulanmıştır. Görüldüğü üzere, Maastricht Antlaşması ile AT üye ülkeleri uluslararası arenada tek bir vücut olarak seslerini daha fazla duyurmak istemişler, parasal ve ekonomik birliğin oluşturulmasının yanında siyasi birlik istikametinde de ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturmuşlardır. Fakat bütün bu atılan adımlara rağmen, yine de üyeler arasında bazı mevzularda tam bir görüş birliğine varılamamıştır.

1.2.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin Oluşturulma Süreci

1994 yılında gerçekleştirilen NATO zirvesinde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) oluşumu öngörülmüş ve BAB kapsamında yürütülecek askeri operasyonların AB üyeleri tarafından desteklenmesini öngören düzenlemeler kararlaştırılmıştır. Söz konusu düzenlemeler, AB'nin yetenek ve kabiliyetlerinin BAB tarafından kullanılması hususu ile görev icra ederken 'ayrılabilir fakat ayrı olmayan' unsurların oluşumunu öngörmektedir.⁵

AGSK'nın ortaya çıkması, özellikle Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ortaya çıkan karmaşanın ABD'nin müdahalesi ile sona erdirilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu aşamada maddi ve siyasi olarak büyük bir ağırlık altına giren

⁴ Şenol Sevim, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması ve Türkiye" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 59.

⁵ Alexander Moens, Allen Gregory Sens, and Lenard Cohen, "NATO and European Security: Alliance Politics From the End of the Cold War to the Age of Terrorism" *ABC-CLIO*, (2003), 32.

ABD'nin bu yükü AB ile paylaşma konusundaki isteği NATO bünyesinde bir AGSK oluşturulma fikrini ortaya çıkarmıştır.

1994 yılının Ocak ayında icra edilen Brüksel Zirvesi'nde, AGSK olarak nitelendirilen politikanın, NATO kapsamında oluşturulması yönünde karar verilmiştir.⁶ AGSK'nin oluşumu ile Avrupa ve NATO dolayısıyla ABD arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesi ve aynı zamanda AB'nin güvenlik ve savunmaya daha fazla katkıda bulunmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Her ne kadar krizlere müdahale konusunda AB ile yük paylaşımına gitmek ve AB'nin güvenlik ve savunmaya ilişkin konularda güçlenmesi sağlanmak istense de AGSK'nin NATO bünyesinde oluşturulma isteği, AB'nin güvenlik ve savunma alanında bağımsız olma ihtimalinin yok edilerek, güvenlik ve savunmanın NATO kapsamında sağlanmaya çalışıldığını açıkça göstermiştir.

Soğuk Savaş döneminde Avrupalı devletler, güvenlik ve savunmaya yönelik gereksinimlerini en genel anlamda NATO; daha özelde ise BAB'ın imkan ve kabiliyetleri kapsamında karşılama eğiliminde olmuşlardır. Söz konusu eğilim, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte yerini daha çok ortak tabanlı güvenlik ve savunma politikalarının geliştirilmesi ve bu politikalar çerçevesinde eş güdümlü hareket etme eğilimine bırakmıştır.⁷

AGSK'nin oluşturulması sürecinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde konu ile ilgili açıklayıcı bir rapor yayınlanmıştır. Yayınlanan bu raporla Avrupa Topluluğu'nun ortak savunma ve güvenlik kimliğinin ne yönde gelişeceğine dair ayrıntılar açıklanmış ve Avrupa Devletleri, Birlik içinde bu şekilde ortak savunma ve güvenlik politikalarına yöneldiklerini beyan etmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere Kopenhag Raporu'ndan sonra da AGSK için Avrupa devletlerinin askeri yetersizlikleri ve siyasi görüş farklılıkları nedeniyle gözle görülür adımlar atılamamıştır. Ancak devam eden süreçte yaşanan krizler ve Avrupa Devletlerinin her alanda birlik arayışlarını sürdürmesi Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nın geliştirilmesinde etkili olmuştur.

⁶ Jolyon Howorth, "Differentiation in Security and Defence Policy", *Comparative European Politics*, 17/2 (2019): 14.

⁷ Fatos Jetishi, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişim Süreci ve Kosova Krizi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 3.

1.2.2. Brüksel Zirvesi, AGSK ve Birleşik Müsterek Görev Gücünün Oluşturulması

Brüksel Zirvesi ile ortaya çıkan Birleşik Müsterek Görev Gücü (BMGG), Zirve'nin diğer önemli bir gelişmesi olmuştur. BMGG, BAB kapsamında gerçekleştirilecek olan operasyonlarda, ABD'nin herhangi bir müdahalesi olmadan, NATO varlık ve yeteneklerinin kullanılmasına olanak sağlamıştır.⁸ Diğer bir ifadeyle BAB'ın sahip olduğu sınırlı güçle operasyonlarda başarılı olamayacağı gerçeği ile BAB kapsamında yapılacak olan hareketlerde NATO imkan ve kabiliyetlerinden faydalanılabileceği belirtilmiştir. NATO ise bu durumdan yola çıkarak NATO bünyesinde BMMG olarak tanımlanan güçlerin BAB kapsamında gerçekleştirilecek olan hareketlerde kullanılması yönünde karar almıştır.

Fransa'nın NATO'ya bağımlı olmayan bir "Avrupa Ordusu" geliştirme arzusu ABD tarafından çok olumlu karşılanmamış ve bahsedilen ordunun NATO bünyesinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında, Avrupa'nın askeri açıdan yeterli imkanlara sahip olmadığı da her fırsatta vurgulanmıştır. BMGG, tam da bu durumda bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Brüksel Zirvesi ile NATO'dan ayrı değil, fakat gerekli durumlarda da kuvvet sağlama özelliğine sahip BMGG oluşturulmuştur.⁹

Sonuç olarak, 1994 yılının Ocak ayında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi ile NATO'nun, AGSK oluşturulması yönünde büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Kısaca NATO, kendi şemsiyesi altında bir AGSK'yi desteklemiş, AGSK kapsamında sınırlı imkanlara sahip BAB tarafından gerçekleştirilecek olan hareketler için NATO imkan ve yeteneklerinden faydalanma imkanı tanımış ve bu kapsamda bu zirve ile oluşturulan BMGG'nin imkanlarından BAB'ın belirli koşulları yerine getirmek kaydıyla AGSK kapsamındaki hareketlerde yararlanabileceği vurgulanmıştır. Böylece, bu zirve ile AB'nin güvenlik ve savunma alanında bağımsız olma ihtimali yok edilerek, Avrupa'nın güvenlik ve savunması NATO kapsamında ele alınmıştır.

1.2.3. Berlin Zirvesi

Berlin'de 3 Haziran 1996 tarihinde düzenlenen Bakanlar Konseyi toplantısında AGSK tekrar gündeme gelerek, AGSK'ye yönelik daha somut girişimlerde

⁸ Engin Erdem, "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği" *Avrasya Dosyası*, C. V, 4, (1999), 200.

⁹ Haydar Efe, "AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/3, (2007): 5.

bulunulmaya çalışılmıştır. Düzenlenen toplantıda NATO kapsamında AGSK'nin geliştirilmesine karar verilmiştir. NATO ve BAB arasında, Berlin kararları ile BAB tarafından gerçekleştirilecek olan hareketlarda NATO kapasitelerinin kullanılmasına ilişkin birtakım düzenlemelerde bulunulmuştur.¹⁰ Kısaca bu toplantı ile NATO kapsamında AGSK'nin geliştirilmesi ve BAB'ın da AB ve NATO arasında bir köprü işlevi görmesi amaçlanmıştır.¹¹ Böylece BAB aracılığıyla güvenlik alanında AB'nin daha fazla etkin olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan düzenlemelerle, daha fazla etkin olmak isteyen Avrupalı müttefiklerin NATO imkanlarından faydalanarak BAB tarafından gerçekleştirilecek olan operasyonların hazırlık, planlama ve yürütme aşamalarına eşit haklarla katılımları sağlanmıştır. Ayrıca ortak üyelerin de BAB'da daha aktif olmaları sağlanmıştır.¹²

Görüldüğü gibi NATO, AGSK'yi destekleyerek aslında Avrupa'nın güvenlik ve savunmasını kendi kontrolü altında geliştirmesini sağlamaya çalışmıştır. Böylece AGSK'nin oluşumu NATO'nun etkinliğinin devam ettirilmesi esasına dayanmaktadır.

Berlin'de gerçekleştirilen bu toplantıda BMGG'nin geliştirilmesi kapsamında AGSK bünyesinde BAB tarafından gerçekleştirilecek olan hareketlarda NATO'nun onay vermesi ile BMGG'nin olanaklarından faydalanılabileceğine karar verilerek, NATO kapsamında AGSK'nin geliştirileceği vurgulanmıştır. NATO'dan gereken durumlarda ayrılabilir ancak ayrı olmayan güçler temeline dayanan BMGG ile NATO'nun sahip olduğu imkanların, lojistiğin, operasyon komuta ve kontrolünün daha fazla erişilebilir hale getirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1.3. Amsterdam Antlaşması ve Getirdiği Yenilikler

Amsterdam Antlaşması, 1993 yılında yürürlüğe giren AB Antlaşması kapsamında oluşturulmuş Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası yapısında bir takım yeni düzenlemeler getirmiş ve bu ortak politika alanındaki mevcut hükümleri yeniden düzenlemiştir. Amsterdam Antlaşması, AB'nin bütünlüğünün korunması hükümlerini Birleşmiş Milletler (BM) bildirgesi ile uyumlu bir şekilde birleştirmiş ve Birliğin dış

¹⁰ Şebnem Udum, "Turkey and the Emerging European Security Framework" *Turkish Studies*, 3/2, (2002): 72.

¹¹ Burkard Schmitt, "Avrupa'nın İmkanları: Kaç Tümen Sağlanabilir?", *AB Güvenlik ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl*, Ed. Nicole Ginesetto, (İstanbul, TASAM Yayınları, 2005), 92.

¹² Haydar Efe, "AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/3 (2007): 7.

sınırlarının muhafaza edilmesini ODGP kapsamına dâhil etmesi ile önemli bir değişime işaret etmiştir.

Bu süreçte Avrupa Bütünleşme süreci adına da gelişmeler olmuştur. Öncelikle genişleme konusu gündeme gelmiş, 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya AB'ye katılmış, böylece üye sayısı on beşe ulaşmıştır. Bu gelişmenin ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de AB'ye katılmak istemeleri ve bu gerçekleşirse AB'nin üye sayısının ikiye katlanacak olması, Maastricht Antlaşması'yla birlikte ekonomik birlikten siyasi birliğe geçiş yolunda tartışmalar ile AB'nin siyasi ve demokratik meşruiyetini sorgulaması problemlerinin ortaya çıkması bu konuların tartışılacağı bir hükümetler arası konferansı gerekli kılmıştır.

İlk olarak 1994 yılında Corfu Zirvesi'nde bu konular üzerinde çalışacak bir düşünce grubunun kurulması kararlaştırılmış, ardından 1995 yılında Madrid Zirvesi'nde düşünce grubunun raporu neticesinde Hükümetler arası Konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Hükümetler arası Konferansın sonucunda Amsterdam Antlaşması imzalanmıştır.

Amsterdam Antlaşmasının imzalanmasından önce 1996 yılı Berlin NATO Zirvesi'nde NATO olanaklarının BAB tarafından kullanılabilceği bu sayede NATO'nun Avrupa kanadının güçlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, BAB'ın üstleneceği askeri operasyonlarda NATO'nun on üç bin kişilik NATO askeri personeli, hava savunma araçları, AWACS olarak adlandırılan erken uyarı ve denetim uçaklarının kullanımının yolu açılmıştır.

Ardından 1997 yılında Amsterdam Antlaşması'yla BAB'ın AB ile bütünleşmesi yolunda adımlar atılmış, Petersburg görevleri ODGP bünyesine eklenmiş, ODGP Yüksek Temsilciliği oluşturulmuş, BAB'ın gerçekleştirmesi planlanan görevlerin AB tarafından gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır. Böylece Amsterdam Antlaşması NATO'nun savunma alanındaki görece üstün konumunu belirtmiş ve AB'nin kolektif savunma alanından ziyade, NATO'nun ilgi alanı, erişim ve kabiliyetleri dışında kalan güvenlik sağlama görevini üstleneceğinin altı çizilmiştir.

Amsterdam Antlaşması'nın güvenlik politikası bağlamında gerçekleştirdiği diğer yenilikler, hukuki etkilerin belirsizliğini korumaya devam etmiştir. Antlaşmanın 5.

Bölümü, 12. 13. ve 14. maddelerinde yer alan ortak tutum, ortak stratejiler ve ortak eylem olarak adlandırılan yöntemler daha düzenli ve açık bir şekilde genişletilmiştir.

1.4. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Oluşumunu Şekillendiren Zirveler

Avrupa Birliği Soğuk Savaş döneminin ardından ortak, özgün ve NATO'dan bağımsız bir güvenlik politikası geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu bağımsız politika geliştirme çabası sonuca ulaşamamıştır. Balkanlarda yaşanan kriz, NATO ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının birlikte geliştirilmesi ile çözümlenmiştir. Avrupa Devletlerinin birbirinden farklı politikalar izleme isteği, ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının oluşumunu geciktirmiştir.

Bu durumun yanı sıra Avrupa Birliği üye ülkelerinin askeri yönden eksikliklerinin olması bağımsız Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının meydana gelmesine engel olmuştur. Maastricht Antlaşması ile ortaya koyulan ve Amsterdam Antlaşması'nda geliştirilen politikalara benzer bir biçimde AGSP'nin temeli oluşturulmuştur. Bu konudaki gelişmeler sonradan yeniden yapılandırılan ODGP'ye paralel olarak St. Malo Zirvesi'nde açıkça gündeme alınmıştır. Sonraki zirvelerde de geliştirilerek şekillenmiştir. Bu zirveler sırası ile;

- St. Malo Zirvesi
- Köln Zirvesi
- Helsinki Zirvesi
- Feira Zirvesi
- Nice Zirvesi'dir.

St. Malo Zirvesi: İngiltere'nin, Avrupa Birliği içerisinde askeri gücünün bulunduğu dönemde gerçekleştirilen zirvede, NATO dışında geliştirilecek bir savunma stratejisi oluşturulması görüşü ortaya çıkartılmış ve Fransa'nın da katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Dönemin gündemini oluşturan Bosna ve Kosova'daki durumlardan dolayı bu gelişim hızlanmıştır. Avrupa Birliği'nin güvenlik politikalarındaki eksiklikler ve savunma politikalarına ait birbiri ile benzeşmeyen görüşler Bosna Krizi ile daha belirginleşmiştir.

Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından ABD savunma maliyetlerini, AB ülkeleri ile ortaklaşa karşılama yoluna gitmeyi talep etmiştir. Bunun ardından ABD'nin

askeri operasyon düzenlemekte yavaş adımlar atması ile AGSP oluşturulması düşüncesi hız kazanmıştır. 4 Aralık 1998'de Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair St. Malo'da bir araya gelerek bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri ile ve ortak savunma ve güvenliğin odak noktası AB ülkeleri halini almıştır.¹³

St. Malo Zirvesi'nde alınan kararların özeti şu şekildedir;

- Amsterdam Antlaşması ile resmileştirilen ODGP'nin zaman kaybetmeden uygulamaya koyulması,
- Avrupa Birliği'nin kriz yönetimi ve otonom hareket icra edebilecek yeterlilikte olması,
- Söz konusu kapasitenin/oluşumun, yeterli düzeyde bir askeri güç ile desteklenmesi,
- AB'nin, NATO'nun kendi başına dâhil olmayacağı krizlere müdahale edebilmek için yeterli imkan ve kabiliyetleri taşıması,
- Avrupa savunma sanayisi desteği ile yeterli askeri altyapının oluşturulması,
- Bu kararların oluşturduğu yük ve görevlerin müşterek bir biçimde paylaşılmasıdır.¹⁴

Helsinki Zirvesi: Helsinki Zirvesi'nde, Avrupa Birliği üye devletlerinin askeri ve sivil yeteneklerin ana hedefinin belirlenmesi gündemde tutulmuştur. Balkan krizinden sonra tecrübe edilen durumların tartışılması ve güvenlik politikaları ortaya çıkartılmıştır.

1999 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen Helsinki zirvesinde, AB Devlet ve Hükümet Başkanları, 50-60 bin kişilik bir acil durum müdahale gücü kurulmasına karar vermiştir.

AGSP kapsamında NATO imkanlarından faydalanılması gündeme geldiğinde Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen NATO'ya üye olan ülkelerin durumu bir sorun haline gelmiştir. AGSP'nin konvansiyonel bir savunma örgütüne dönüşmesi, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin bir kısmının NATO üyesi olduğu durumlarda, vazifelerin

¹³ Josef Alt, "The Future of the European Security and Defence Policy", (Yüksek Lisans Tezi, Air Command and Staff College Air University, 2006), 4.

¹⁴ Taylan Özgür Kaya ve Aslıgül Sarıkamış Kaya, "Saint Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası Mı?", Yönetim Bilimleri Dergisi, 15/29 (2017): 287.

yenilenmesi sebebiyle olanaklı görülmemiştir. Bunun yanı sıra ülkelerin kendi aralarında savunmaya dair fikir birliğine ulaşmaları da güçleşmiştir. “Temel Hedef” (Headline Goal) ismi verilen amaçlar da bu zirve kapsamında açıklanmıştır. Bu kararlar;

- AB idaresinde gerçekleştirilecek operasyonlarda kullanılması hedeflenerek, Petersberg Görevlerini gerçekleştirebilecek 50.000-60.000 kişilik askeri gücün kısa sürede oluşturulması,
- Bir askeri gücün gerçekleştirilmesi adına üye devletlerin 2003 yılına kadar hazırlıklarını gerçekleştirmiş olması,
- AB’nin çatısı kabul edilerek yeni askeri ve siyasi yapı ile kurumların oluşturulması,
- NATO ile AB arasında danışma, işbirliği ve şeffaflığın, AB üye devletlerinin ihtiyaçları hesaba katılarak geliştirilmesi şeklindedir.

Feira Zirvesi: Haziran 2000 tarihinde, söz konusu Zirve’de AGSP’nin operasyon yapma hususunda aktif nitelik kazanması için NATO ile işbirliğini geliştirmek üzere çalışma gruplarının oluşturulması gerektiği bildirilmiştir.

Bu amaçla, kriz alanlarında bulunması planlanan 5000 polis gücüne sahip olunması kararıyla ‘kriz dönemlerinin yönetiminde sivil unsurlar’ tanımlanmıştır. Bununla birlikte, Birlik üyeliği bulunmayan NATO üyesi ülkelerinin AB tarafından icra edilecek olası askeri operasyonlar kapsamında yer alıp almayacağı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

2000 yılında gerçekleştirilen Feira Avrupa Konseyi’nde savunma ve güvenlik konuları ile ilgili olarak ‘AB üyesi olmayan NATO üyeleri ile üyeliğe adaylık sürecinde bulunan ülkelerin AB askeri müdahalelerine katılımı ile ilgili hususlar’ belirlemiştir.

NATO ile işbirliğini geliştirmek üzere oluşturulan çalışma başlıkları şunlardır;

- Güvenlik ve yeteneklerin geliştirilmesi,
- NATO imkânlarından AB’nin istifade edebilmesi ve
- Daimi danışma düzenlemelerinin belirlenmesidir.

AB, Feira Zirvesi’nde, kriz yönetiminin sivil yeteneklerini tanımladığı dört temel alanda geliştireceği kararı almıştır. Sözü edilen bu dört alan şunlardır;

1. Polis,
2. Hukuk düzeninin desteklenmesi,
3. Sivil idare veya yönetimlere güç kazandırılması,
4. Sivil koruma sahalarıdır.

Bunlara paralel olarak 2000 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen AB Yetenekler Konferansı'nda da, AB üyesi devletlerin sunabileceği katkılar ortaya koyulmuştur.¹⁵

Nice Zirvesi: Fransa'nın Nice kentinde 2000 yılının Aralık ayında, AB liderlerinin katılımıyla düzenlenen Nice Zirvesi ile birlikte AGSP kurumsallaşmış ve ODGP'nin bir parçası haline gelmiştir. 2001 yılının Şubat ayında imzalanan Nice Antlaşması, 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Nice Antlaşması'nda alınan önemli kararlar şu şekilde özetlenebilir;

- Geçici olarak kurulan çalışma organlarının yerine daimi çalışma birimlerinin kurulması,
- BAB askeri faaliyetlerinin Avrupa Birliği bünyesine alınması,
- BAB çatısı altında yer alan Güvenlik Çalışmalar Enstitüsü'nün ve Uydu Merkezi'nin AB bünyesine alınması kararlaştırılmıştır.

Nice Antlaşması'nda yapılan yeniliklerden en önemlisi ise “Güçlendirilmiş İşbirliği” kararıdır.

Bunun yanı sıra bu kararlarda kriz yönetimi kabiliyetlerinin artırılması konusunda askeri bir güç oluşturma diğer yandan da savunma ve güvenlik tedbirlerini almakla sınırlı olmuştur.¹⁶

1.5. Avrupa Güvenlik Stratejisi ve Temel Hedef 2010

AB güvenlik ve savunma alanlarında işbirliğini arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmaya devam ederken özellikle Irak'a karşı ABD'nin tek yönlü müdahalede bulunması ve AB üye devletleri arasındaki ciddi görüş ayrılıkları, AB'nin savunma ve güvenlik alanlarında ne kadar bir ilerleme kaydettiğini net bir şekilde göstermiştir.

¹⁵ Barış Özdal ve Mehmet Genç, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri”, (İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005), 3.

¹⁶ Mehmet Bilge Özakaçoğlu, “Avrupa Ortak Dış Güvenlik Politikası Gelişimi ve Temel Sorunları”, (Erişim Tarihi: 03.02.2021) <http://mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/avrupa-ortak-dis-guvenlik-politikasi-gelisimive-temel-sorunlari/8739336>

Dolayısıyla söz konusu durum, AB'nin güvenlik ve savunma alanında daha güçlü işbirliği yapması konusunda önemli bir etken olmuştur. Böylece Avrupa'yı hedef alan yeni tehditleri içeren ve bu yeni tehditlerle baş edebilme stratejisini belirten Avrupa Güvenlik Stratejisi, 2003 yılında icra edilen Brüksel Zirvesi'nde "Daha İyi Bir Dünya'da Güvenli Avrupa" isimli raporla kabul edilmiştir.

Ayrıca Avrupa Güvenlik Stratejisi ile NATO dolayısıyla ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine yönelik yapmış oldukları katkılardan da bahsedilmiş, ancak AB'nin de uluslararası alanda meydana gelen güvenlikle ilgili problemlere müdahalede bulunabilecek düzeyde olması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷

Özellikle Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde ülkelerin sorunlarla tek başına baş edemeyeceğinin ifade edilmesi, AB'nin uluslararası alanda diğer devlet ve organizasyonlar ile işbirliği halinde olacağının da bir göstergesi olmuştur.¹⁸

Avrupa Güvenlik Strateji'nde yer alan yeni tehdit unsurları ise terörizm, bölgesel olarak meydana gelen çatışmalar, kitle imha silahlarının giderek daha da geniş alanlara yayılması, organize olan suçlar ve başarılı olamayan ülkelerin yıkılması olarak ifade edilmiştir. Ancak Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin AB'ye ilişkin önemli gelişmeler içerse de bazı eksikliklere de sahip olduğu görülmüştür. AB üye ülkeleri arasındaki fikir ayrılıkları, AB'nin ne tür hareketlara karar verebileceğine yönelik herhangi bir bilginin Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde yer almamasına neden olmuştur.

Aynı zamanda Avrupa Güvenlik ve Stratejisi'nde AB'nin çıkarlarına yönelik öncelikli bölgeler ve müdahalelerin hangi nitelikteki kuvvetlerle sağlanacağı gibi konular da tam anlamıyla netlik kazanamamıştır. Özellikle Avrupa Güvenlik Stratejisi'ndeki eksikliklerin ve netlik kazanamayan konuların mevcut olması üye ülkelerin ulusal politika, çıkar ve tehdit unsurlarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı ülkeler sivil araçların kullanımıyla gerçekleştirilecek müdahaleleri bazı ülkeler ise askeri müdahaleleri desteklemektedir. Tehditler açısından bakıldığında da ülkelerin bazıları dış politikalarında göçü en büyük tehdit olarak görürken bazı ülkeler ise terörü en büyük tehdit olarak görmektedir.

¹⁷ Murat Tunca, "AB-NATO Güvenlik İş Birliği Politikalarında Rusya Açmazı," (Basılmamış Doktora Tezi, Milli Savunma Üniversitesi, 2014), 24.

¹⁸ Tunca, "AB-NATO Güvenlik İş Birliği Politikalarında Rusya Açmazı", 25.

1.5.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası/Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa" sloganıyla ortaya çıkmıştır. Belgenin kabul tarihi Aralık 2003'tür. ODGP (CFSP) Javier Solana Yüksek Temsilcisi tarafından hazırlanan "Solana Doktrini" AB'nin yeni güvenliği olarak adlandırılabilir. Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi ile stratejisinin çerçevesini oluşturmuş ve güvenlik alanında küresel bir rol oynamıştır.¹⁹

Bu strateji belgesi, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın güvenlik alanında karşılaştığı yeni tehditleri çok yönlü, daha az görülebilen ve tahmin edilebilen tehditler olarak nitelermiş ve aşağıdaki şekilde sıralamıştır;

1. Terörizm,
2. Kitle imha silahlarının yayılması,
3. Bölgesel çatışmalar,
4. Başarısız devletler,
5. Organize suçlar.

AGSP, uzlaşa temelli bir politika olup oybirliği ilkesine dayanmaktadır ve hiç bir koşulda nitelikli çoğunluk ilkesi uygulanmamaktadır. Gönüllülük ilkesi dışında hiç bir operasyon için üye ülkelerden fiziki yetenekler hususunda ya da operasyon maliyetlerinin paylaşılması hususunda destek beklenmemektedir. Ortak paydada yer almayan hiçbir konuda ortak bir politika gerçekleşmesi mümkün değildir.

AB üyeleri, "güvenlik ve savunma alanında entegrasyonu yakalayamayan bir organizasyonunun tam anlamıyla 'birlik' oluşturamayacağı" fikrinden hareketle; bir kartvizit gibi tanımlanan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin yerini AGSP'ye devretmesi ve bunu yaparken de NATO'dan bağımsız bir tavır almasını öngörmüşlerdir. 17 Mart 2003 tarihinde uygulamaya alınan Berlin Plus düzenlemeleri ile NATO-AB arasındaki işbirliğinin alan tanımlaması yapılmış ve koordineli çalışmanın esasları belirlenmiştir. Söz konusu düzenleme, NATO imkan ve yeteneklerinin AB tarafından

¹⁹ Güney Ateşoğlu, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB - NATO - ABD*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, 2006), 15.

kullanılması, operasyonel anlamda ilişkiler ile ikili planlamanın nasıl olması gerektiği ile ilgili hususlarını içermektedir.

NATO tarafından Makedonya’da yürütülen “Allied Harmony” isimli operasyon 31 Mart 2003 tarihinde “Concordia” adıyla AB tarafından devralınmıştır. Söz konusu operasyon nezdinde AB, Avrupa güvenliğinde daha fazla söz sahibi olma yönünde istekliliğini ortaya koyarak bu alanda somut adımlara yönelmiştir. Ancak güvenlik ve savunma alanları ve bu alanda askerî bir güç oluşturma girişimleri teorik alandan pratik alana aktarılırken hem altyapı ve donanım gibi fiziki materyaller hem de asker sayısı gibi beşeri faktörler nedeniyle bir takım engellere takılmaktadır.

Söz konusu bu beş tehdit ile mücadele etme konusunda izlenmesi gereken bazı stratejiler belirlenmiştir. Bunlar;

1. Tehditlerin üstesinden gelmek,
2. AB’nin çevresinde güvenliği tesis etmek,
3. Etkin ve çok taraflı bir işbirliği temeline dayalı uluslararası bir düzen oluşturmaktır.

Uluslararası kurumların geleceği için ve küresel güvenliğin sağlanması konusunda AB’nin ABD ile işbirliği içinde olmasının bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Son olarak, AB’nin AGSP alanında etkin olduğunun bir göstergesi de icra ettiği askeri operasyonlarıdır. AB bazı operasyonlarını NATO kapsamında ve imkânlarıyla gerçekleştirmiş, fakat kendi imkânlarını kullanarak yaptığı operasyonlar da olmuştur. Bu operasyonlar Arthemis Operasyonu, Concordia Operasyonu, Athea Operasyonu, Bosna-Hersek AB Polis Misyonu ve Proxima Operasyonudur.

Yukarıda sırasıyla ifade edilen bu operasyonlar, AB’nin dünya siyasetinde daha etkin bir rol oynaması ve küresel bir güç olma istikametinde atılmış önemli bir adımdır.²⁰

Devam eden süreçte ise Lizbon Antlaşması ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası olarak isimlendirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, 1999 yılında yapılan Köln Zirvesi ile belirlenmiştir. Aralık 1999’da yapılan Helsinki Zirvesi

²⁰ Uğur Özgöker ve Zekeriya Alperen Bedirhan, “The European Common Foreign and Security Policy and Turkey’s Contribution”, *Journal of International Relations*, 5/1, (2017): 80.

ise Avrupa'nın ortak güvenlik politikalarının kabiliyet düzeyinin belirlendiği toplantı olarak tarihe geçmiştir.

1.5.2. Avrupa Savunma Ajansı

Haziran 2003 tarihinde Selanik'te düzenlenen AB Zirvesi, Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulmasının gündemde olduğunu ve yakında kurulacağını Zirve sonuç bildirgesinde açıkça belirtmiştir. Ayrıca zirvede yılsonunda AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinin nihai olarak yayınlanacağı belirtilmiştir. Selanik Zirvesi'ni müteakip Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulması için 2003 yılının Eylül ayında Geçici Kuruluş Ekibi oluşturulmuş, ekibin oluşturduğu raporun Konsey tarafından onaylanmak suretiyle Nisan 2004'e kadar tamamlanması öngörülmüştür.

Bu dönemde Avrupa Savunma Ajansı'nı kurma girişimlerinin yanı sıra, oluşturulmaya çalışılan Avrupa Anayasası'nda savunma hükümlerine ne şekilde yer verileceği tartışmaları gündemi meşgul eden diğer bir konu olmuştur. 2003 yılında dönemin Avrupa Başkanlığı'nı yürüten İtalya, oluşturulacak anayasa için savunma önerisi hazırlamıştır.

Napoli'de düzenlenen AB Dışişleri Bakanları toplantısında ele alınan bu öneriye göre savunma konularında 'yapılandırılmış işbirliği' gündeme getirilmiş, böylelikle savunma konularında işbirliği yapmaya istekli 'öncü gruplar' oluşturulması önerilmiş, Birleşik Krallık ve savunma konularında geleneksel tarafsızlık ilkesine bağlı bulunan ülkelerin ortak savunma hakkındaki kaygıları giderilmeye çalışılmıştır.

Daha sonraki düzenlemelerde de bu görüşe benzer bir çözüm yolu ile üye ülkelerin farklı savunma ve güvenlik politikalarının üstesinden gelinmesi, işbirliği konusunda uzlaşma zorluğunun giderilmesi için üye devletlerin kendi takdirlerine uygun bir şekilde güvenlik ve savunma politikası izlemesi gerekliliği sıklıkla gündeme gelmiştir. Öte yandan, oluşturulacak işbirliği ile ilgili hükümlere NATO ile uyumlu olmasına dair ibarelerin eklenmesi gerektiğinin de unutulmaması tavsiye edilmiştir.

28-29 Kasım 2003 Napoli toplantısının ardından AB İtalya Başkanlığı, Avrupa savunmasıyla ilgili birçok gözden geçirilmiş belge yayımlamıştır. Toplantıda yapılan önerilerin aksine, yeni metinler "karşılıklı savunma" kelimelerini yeniden tanımlamakta ve savunmada "yapısal işbirliği" için gereken minimum sayıda katılımcıdan söz

etmektedir. Buna tepki olarak; Finlandiya, İrlanda, Avusturya ve İsveç'in dışışleri bakanları ortak bir mektup yayınlamış, gözden geçirilmiş Avrupa savunmasıyla ilgili maddelerin bu dört ülkenin geleneksel tarafsızlık ilkelerini ihlal etmemeleri gerektiğine dair kaygılarını dile getirmiştir.

Avrupa savunması ile ilgili maddelerin hazırlanmasının yanı sıra, hazırlanmaya çalışılan anayasa için uzlaşılması zor diğer bir konu ise üye ülkelerin sahip olduğu temsilci sayısı ve buna bağlı oy dağılımının nasıl hazırlanacağı ile ilgili sorunlardır. Almanya ve Fransa gibi ülkeler oyların dağılımını nüfus büyüklüğünü dikkate alacak şekilde değiştirmek isterken, Polonya ve İspanya ise Nice Antlaşması'nda oluşturulan yapının sürdürülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunun neticesinde, Avrupa Anayasası ile ilgili çalışmalar, 2003 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen Brüksel Avrupa Zirvesi'nde sonuçlandırılmamıştır.

1.6. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası) Kurumsal Yapısı

AGSP'nin gelişimi antlaşmalarda önemli bir anayasal kavram üzerine kurgulanamamıştır. AGSP yapıları Avrupa Savunma Topluluğu'nun oluşum dönemlerinde olduğu gibi antlaşmalardan ziyade Başkanlık raporlarıyla yapılmış ve Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girme sürecine kadar AGSP ile ilgili unsurlar ve tanımlar, antlaşmalarda yer almamıştır.

AGSP ile ilgili başvurulacak açık bir kaynak bulunmadığından kurucu antlaşmalar da, AGSP'nin kurumsal yapısının işleyişi hususunda belirsiz ve yetersiz kalmıştır.²¹ Bakanlar Konseyi kurumsal yapısının bir parçası olan Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin (SGK) idari boyuttaki temelini Konsey Sekreterliğinin bünyesinde yer alan Durum Merkezi teşkil etmektedir.

AB'nin olası kriz durumlarında muhtemel hareket tarzını belirlenmek için kilit bir rolde bulunan ve ODGP ile AGSP'de oldukça önemli bir birim olarak tanımlanan SGK, AB üye devletlerinin daimi temsilcilikleri düzeyinde üst kademe yönetici ve büyükelçi seviyesindeki ulusal temsilcilerden oluşmaktadır.

²¹ Michael Rupp, "Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu", (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002), 38."

Komasyon'un da bir temsilci vasıtasıyla çalışmalarına katkıda bulunduğu SGK, 2001 yılının Ocak ayında, Konsey kararı ile oluşturulmuştur.²² AB üyesi devletler tarafından, AGSP operasyonlarına ulusal birlik gönderilmesi durumu, her bir devlet tarafından alınan bağımsız kararlara dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.

AGSP'nin organları aşağıda sıralanmıştır;

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi (Political and Security Committee, SGK),
- Askeri Komite (EU Military Committee),
- Askeri Personel (EU Military Staff),
- Siyasi Planlama ve Erken Uyarı Birimi (daha sonra sadece Siyasi Birim olarak adlandırıldı), Durum Merkezi,
- Sivil Kriz Yönetimi Komitesi (CDVCOM),
- Avrupa Savunma Ajansı (European Defence Agency, EDA),
- AB Güvenlik alışmaları Enstitüsü ve
- Uydu Merkezi ajansı bulunmaktadır.

Lizbon Antlaşması'nda Avrupa Dış İlişkiler Servisi'nin (European External Action Service) kurulması kararlaştırılmıştır.

Lizbon Antlaşması Nihai Senede ekli "Madde 9/C Hakkında" Bildiri'ye göre, SGK'nin Başkanlığı Yüksek Temsilci'nin bir temsilcisi vasıtasıyla icra edilir. SGK, olası kriz anlarında AB stratejisinin oluşturulması ve durum takibinde kilit role sahiptir. Bu açıdan kriz yönetiminde ve operasyonel durumların takibinde siyasi ve stratejik yönden sorumludur.

Bu durumun yanı sıra SGK, AB politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesi noktasında kritik öneme sahip olup karar yapımında doğrudan değil ancak alınan kararların şekillendirilmesinde öneme sahiptir. Durum böyleyken, AB üyelerinin büyükelilerinden oluşan Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER), dış ilişkiler ile güvenlik ve savunma konusunda aktif öneme sahiptir.

²² Haydar Efe, "AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma abaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/3, (2007), 5.

Bu açıdan, AB’nde üye bir devletin büyükelçi seviyesinde yetki alanları her durumda net bir şekilde tanımlanmamış iki farklı temsilciye sahiptir.²³ Avrupa Konseyi, Aralık 2001 Laeken Zirvesinde, AB’nin kurumsal yapısının mevcut halinden ileri seviyede demokratik, şeffaf ve etkin olması maksadıyla anayasal karakterli reformların yapılması ve bunun için geniş katılımlı bir kurultayın toplanması kararlaştırılmıştır.

Selanik Avrupa Konseyi ile 2010 Temel Hedefi kapsamında kurulması planlanan Avrupa Savunma Ajansı (ASA), 2003 yılında gerçekleştirilen Konsey’in, Temmuz 2004 tarihli Ortak Eylemi ile kurulmuştur. ASA’nın temel görev fonksiyonu, ODGP ve AGSP’nin tamamlayıcı bir unsuru olması ve kriz yönetimi hususunda savunma kapasitesinin artırılması olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak, AB üye devletlerinin birbiri ile koordinasyonunu sağlamak ve söz konusu koordinasyonu bir üst seviyeye taşımak, savunma alanında teknoloji ve endüstri alanlarına yatırımı teşvik etmek, rekabet edilebilirliği güçlendirmek, askeri donanım konusunda Avrupa pazarını oluşturmak ve Avrupa askeri araştırma-geliştirme teknolojilerini ilerletmek, ASA’nın görev alanları olarak öngörülmüştür.²⁴

²³ Antonio Missiroli, “AGSP- Nasıl İşler”, *AB Güvenlik ve Savunma Politikası- İlk Beş Yıl*, Ed. Nicole Gnesotto, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005), 64.

²⁴ Galym Zhussipek, “2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB’nin Nitelikleri”, 8/1 (2009): 150.

İKİNCİ BÖLÜM

2000'Lİ YILLARDA AB'NDE ODGP KONUSUNDAKİ GELİŞMELER VE LİZBON ANTLAŞMASI

2.1. Lizbon Öncesi Dönemdeki Gelişmeler

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunmada birlik arayışlarının en önemli çıktılarında biri ortak bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasıdır. Bu amaç ile Birlik dahilindeki devletler çeşitli adımlar atarak bu amacın gerçekleştirilmesi için çaba göstermişlerdir. 1998 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen St. Malo Anlaşması, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmış ve Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanında gösterdiği önemli ilerlemelerden birinin önünü açmıştır.²⁵

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın kilit noktaları ise 2003 yılında belirlenmiştir. Buna göre bu dönemde;

“1) AB harekât yeteneği kazanmış ve ilk askerî harekâtı olan Artemis'i gerçekleştirmiştir.

2) İlk Avrupa Güvenlik Stratejisi'ni (AGS/ESS-European Security Strategy) kabul etmiştir.”²⁶

2004 yılında ise 2010 Temel Hedefi konusu ortaya atılmış ve bu hedef dahilinde Birlik içindeki devletler, kriz durumlarında ortak ve tutarlı bir savunma eylemlerini gerçekleştirebilecekleri konusunda uzlaşmaya varmıştır.

ODGP'nin hayata geçirilmesi için atılan bir diğer adım ise Avrupa Birliği Savunma Ajansı fikri olmuştur. Fransa ve İngiltere'nin ortak çabaları ile kurulan ajansın

²⁵ Zhussipek, “2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri”, 141.

²⁶ Halis Ayhan, "Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları" *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12/23 (2020): 570.

temel amacı, AB üyesi ülkeler arasında savunma ve güvenlik konusunda işbirliği ve eşgüdümün artırılmasıdır. Bu yöntemle, politikaların üretilmesi ve uygulanması konusunda verimlilik ve uyumluluk sağlanması mümkün hale getirilmek istenmiştir.²⁷

Soğuk Savaş'ın ardından Avrupa için şekil değiştiren tehditlerin bertaraf edilmesi için etkili bir savunma politikasının ortaya çıkmasını destekleyen Avrupa ülkelerinden pek çoğu aynı dönemde savunma ve güvenlik konusunda birlik çağrılarında bulunmuştur.

Bu şekilde gelişen süreçte 2003 yılında kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi, devletlerin bu konuda ortaklaşa kabul ettikleri ilk belge olma özelliği göstermektedir. Strateji kapsamında “olası tehditleri karşılamaya yönelik strateji geliştirmek, komşu coğrafyalarda güvenliği tesis etmek ve çok taraflı, çok boyutlu işbirliği ve uzlaş zemininde bir ortam oluşturmak hedeflenmiştir.”²⁸

Genel bir perspektiften bakıldığında, ortak güvenlik politikaları ile ilgili adımlar 2001 yılında düzenlenen Leaken Zirvesi ile gündeme gelmiş, 2004 yılında kabule sunulmuş ancak 2005 ve 2006 yılında yapılan referandumlarda reddedilmiştir. Bu noktada üye devletlerin siyasi işbirliği konusunda gösterdikleri çaba, savunma ve güvenlik noktasında yetersiz kalmıştır. Ortak güvenlik politikalarının kabul ve uygulamalarının başarısızlığını ise 90'lı yıllarda yaşanan Balkan krizi ve Körfez'de Avrupa devletlerinin yetersiz kaldığı durumlar ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır.

2.1.1. AB Muharebe Grupları

Genel olarak bu yıllarda ortak güvenlik noktasında başarı sağlanamaması ortak bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasının da önüne geçmiştir. Alman, İtalyan ve Fransız siyasetçilerin ortak bir ordu kurulması yönündeki çağrıları hayata geçirilmese de bu yönde atılan önemli bir adım olarak AB Muharebe Grupları gösterilebilir. AB Muharebe Grupları Konsepti, Le Touquet'de düzenlenen ortak bir Anglo-Franco zirvesinde başlatılmıştır.

Şubat 2003 ve Kasım 2003'teki bir başka ortak zirvede, “10 Artemis” operasyonunun Kongo'da başarıyla tamamlanması ile Muharebe Grupları sistemi

²⁷ Ayhan, “Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları”, 512.

²⁸ Kübra Kütükcü, “Bütünleşme Aktörü Olarak Avrupa Savunma Ajansı” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018), 22.

başarılı bir biçimde hayata geçirilmiş, ancak resmi olarak Siyaset ve Güvenlik Komitesine Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya girişimi olarak sunulmuştur.

10 Şubat 2004'te, Münih'teki Güvenlik Konferansı'nda gayri resmi olarak Alman dış işleri bakanı tarafından gündeme getirilen Konsept, 22 Kasım'da Askeri Yetenek Taahhütleri Konferansı'nda son halini almış ve Hedef 2010'a dahil edilmiştir.²⁹

Avrupa Ordusu'nun kurulmasına doğru ilerlemesi planlanan bu adımlar genel olarak bakıldığında Avrupa savunmasında toplu savunma yerine kriz yönetimi hareketi anlayışının benimsendiği görülmektedir.

Bu kapsamda, Avrupa devletlerinin savunma anlayışı yumuşak ve sert güçler ile karışık; ortaklar ve diğer taraflar ile yoğun iletişim içinde gerçekleşen bir sistemden oluşmaktadır. Bununla birlikte savunma ve güvenlik politikalarının hayata geçirilmesi için bir Avrupa Ordusu kurulması fikri 1991 yılından günümüze kadar devam eden bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak Fransa ve Almanya tarafından önerilen Avrupa Kolordusu (EUROCORPS); 1992'de bu ülkeler arasında yapılan zirvede kabul görmüştür. Bu amaçla Fransa ve Almanya Strazburg'da bir kolordu karargahı kurmuş ve ardından Belçika, İspanya ve Lüksemburg da EUROCORPS'a dahil olmuştur. 1998'de ilk yurtdışı hareketi gerçekleştiren Kolordu, Bosna'da 470 askeri ile faaliyet göstermiştir.

Beş ülke, genel merkezlere farklı büyüklükte birlikler sağlamış, mali ve idari gereklilikler ve faaliyetlerini eşit şartlarda kontrol etmiştir. Ayrıca Yunanistan, İtalya, Polonya, Romanya ve Türkiye'nin her biri bir "İlişkilendirilmiş Ülke" statüsünde askeri birliklere sembolik sayılarla katkıda bulunmuşlardır. NATO üyesi olmayan Finlandiya da 2003 yılında kolorduya ilişkilendirilmiş ülke olarak askeri katkıda bulunmuştur.³⁰

Tüm bu gelişmelere rağmen Kolordunun kabiliyetinin yükseltilmesi için AB Askeri Personeli arasında bağların kurulması ise 2016 yılında gerçekleşebilmiştir. Ayrıca Avrupa Kolordusu üye devletler tarafından sağlanan 13 milyon Euro'luk bir

²⁹ Laura Chappell, "Differing Member State Approaches to the Development of the EU Battlegroup Concept: Implications For CSDP", *European Security* 18/4 (2009): 429.

³⁰ Heiko Bohnsack, "European Army or Fort Trump? The Case of Polish Participation in Headquarters EUROCORPS in the Issue of Multinational Military Echelons in the 21st Century", *Naval Postgraduate School Monterey Ca Monterey United States*, 2019, 34.

bütçeyle ortak bir Avrupa savunması sağlamak için küçük bir girişim olarak ifade edilmiştir.³¹

Sonuç olarak, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Lizbon Anlaşması ile belirlenen ortak savunma stratejileri kapsamında ortak bir ordu kurulması için pek çok adım attığı görülmektedir. Atılan bu adımlar güncel olarak halen masada olmakla birlikte değişen konjonktür, ABD'nin görüş ve tavrı, NATO ve diğer aktörlerin geri dönüşleri resmi bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasının önüne geçmektedir.

Avrupa Birliği tarafından birleşik ordu için atılan önemli bir diğer adım olan Acil Müdahale Gücü ise bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

2.1.2. Acil Müdahale Gücü

AGSP'nin inandırıcı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için stratejilerin askeri güçler ile desteklenmesi gerekliliği Avrupa'nın en yoğun gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Muharebe Grupları sisteminin hayata geçirilmesi ve Avrupa Kolordusunun faaliyete geçmesi askeri hareketliliği arttırmıştır. Bu dönemde Bosna ve Kosova krizlerinin yönetimindeki etkisizlik Avrupa Ordusu fikrini geriye atmış olsa da Avrupa ülkelerinin savunmada birlik arayışı sona ermemiştir.³² Avrupa devletlerinin yanı sıra NATO'nun da Avrupa Birliği'ne ait ortak bir silahlı gücün varlığını desteklemesi ise konu ile ilgili gelişmelerin ivme kazanmasına etki eden faktörler arasında yer almıştır.

Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar ve Petersburg Görevlerinin hayata geçirilmesi kapsamında Avrupa ülkeleri ortak bir gücün ortaya çıkarılmasını planlamıştır. Acil Müdahale Gücü olarak adlandırılan bu yapı; 2000 yılında yüz binden fazla asker, yaklaşık dört yüz adet savaş uçağı ve yüz adet donanma gemisinden oluşan Güç Kataloğu taahhüdünden oluşmaktadır.³³ Yine, 2000 yılında düzenlenen Feira Zirvesi'nde ise ortak güvenlik adına acil durumlarda üye ülkelerin 5 bin kişiden oluşan bir polis gücünü devreye sokması, sivil yönetim ve sivil yardım konuları açıklığa

³¹ Florent Banfi, "EUROCORPS: Future European Army or Missed Attempt?", *The New Federalist*, (2021): 67.

³² Daniel Garvey, "The European Rapid Reaction Force: Just How Serious Are They?", *Army War Coll Carlisle Barracks Pa*, 2002, 67.

³³ Burkad Schmitt, "European Capabilities: How Many Divisions?", *EU Security and Defence Policy- the First Five Years (1999-2004)*, Ed. Nicole Ginesotto, (Paris, 2004, EU Institute for Security Studies): 92.

kavuşturularak Acil Müdahale Gücü'nün kapsamı belirlenmiştir.³⁴ Oluşturulan bu güç için Avrupa ülkelerinden sağlanan kaynaklar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1: Ülkeler Bazında Acil Müdahale Gücü'nün Kaynakları

Almanya	13,500 asker, 20 Gemi, 93 uçak
Birleşik Krallık	12,500 asker, 18 gemi, 72 uçak
Fransa	12,000 asker, 15 gemi, Helios gözlem uyduları, 75 uçak
İspanya	6,000 asker, 40 uçak
İtalya	6,000 asker
Hollanda	5,000 asker
Yunanistan	3,500 asker
Avusturya	2,000 asker
Finlandiya	2,000 asker
İsveç	1,500 asker
Belçika	1,000 asker, 9 gemi, 25 uçak
İrlanda	1,000 asker
Portekiz	1,000 asker
Lüksemburg	100 asker
Danimarka	Yok: Amsterdam Antlaşması'nın (1997) savunma politikalarına katılmadı.

Kaynak: “November 2000 EU Force Commitments to ESDP”, (Erişim Tarihi: 02.05.2020), <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/observatory-european-defence-november-2000>

³⁴ Omca Altın, “Lizbon Sonrası Dönemde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 58.

Tabloda da görüldüğü üzere Avrupa Acil Müdahale Gücü, AGSP'nin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak AB üyesi ülkelerin NATO'nun olanaklarını geri çevirmek istememesi, oluşturulan bu Gücün bir Avrupa Ordusu olarak nitelendirilmesinin önüne geçmiştir. Avrupa ülkeleri NATO ve ABD ile ittifak içinde bulunma hallerini sürdürmek için Acil Müdahale Gücü'nü bir düzenli ordu olarak adlandırmamıştır. Bununla birlikte Acil Müdahale Gücü'nü ortaya çıkaran metnin temelinde oluşumun NATO ile eşgüdümlü ve işbirliği içinde çalışacağına dair içerikler de yer almıştır. Zira Helsinki Zirvesi kapsamında yayınlanan bildiride de Avrupa savunma ve güvenliğinde ana teşkilat olarak yine NATO gösterilmiştir.³⁵

Avrupa Acil Müdahale Gücü, Avrupa Ordusu'nun kurulması sürecindeki en etkin faaliyetlerden biri olsa da son aşamada ABD, NATO ve AB eksenindeki güç dengeleri bu yapının bir Avrupa Ordusu olarak adlandırılmasına engel olmuştur. Ancak bu noktada Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ortak güvenlik için oluşturdukları bu oluşumu sürecin en belirgin sonuçlarından biri olarak ele almak mümkündür.

2.1.3. AB'nin OSGP Kapsamındaki Operasyonları

OSGP'nin kurumsallaşmaya başladığı 2000'li yıllara kadar Avrupa'daki güvenlik ve savunma faaliyetleri NATO ve AB'nin ortak çalışmalarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. 2000 yılında düzenlenen Feira Zirvesi'nde buna ek olarak AB üyeliğine aday ülkelerin de ODGP kapsamına alınmasına karar verilmiştir.³⁶ 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının ardından ise dünya genelinde değişen güvenlik anlayışına paralel olarak Avrupa ortak savunma parametrelerinin de değiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönem “küresel terörizm” kavramının ortaya çıktığı dönem olmuş ve AB, NATO ve ABD arasındaki güvenlik ilişkilerinin de karakterini etkilemiştir.

Lizbon Antlaşması'na doğru ilerleyen süreçte ABD küresel terör konusunda NATO'dan çok Avrupa İttifakı (İngiltere, Fransa ve Almanya) ile işbirliği içinde hareket etmeyi tercih etmiştir. Bu durum ise ODGP'nin operasyon noktasında hayata geçirilmesi için bir katalizör görevi üstlenmiştir.

³⁵ Altın, “Lizbon Sonrası Dönemde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, 55.

³⁶ İbrahim Örnek, “Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası ve Yük Paylaşımı”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/1 (2012): 322.

2003 yılında ABD tarafından Irak’a yapılan müdahalede AB üyeleri, ABD’nin söz konusu müdahalesine destek konusunda ikiye bölündü ve bu durum ODP açısından zorlu bir sınama oldu. Bir başka ifade ile ABD’nin, Irak’a müdahalesi sırasında AB ülkeleri arasındaki ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Demokrasi ve hukukun ön plana çıktığı bir ortamı destekleyen Avrupa ülkeleri Irak operasyonu ile ilgili işbirliğine yakın davransa da “yeni tehditlerinin yalnızca askeri nitelikte olmadığını ve salt askeri açıdan bu tehditlerin önlenemeyeceğini ileri sürer ve güvenlik hususunda çok boyutlu yaklaşımları benimser.”³⁷

AB’de ortaya çıkan bu görüş ayrılıkları aynı zamanda Bush yönetiminin tek yönlü politikaları ile birleşerek NATO içinde de görüş ayrılıklarının hatta çatlakların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada AB’nin temel görüşü uluslararası hukuk tarafından desteklenen bir biçimde devletlerin Irak konusunda işbirliği yapması üzerine kurulmuştur.

Irak operasyonu sürecinde, Fransa genel anlamda yürüttüğü ABD’ye mesafeli duran dış politikasını sürdürmüş ve ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri bağlamında Avrupa’nın daha güçlü ve birlik içinde bir savunma anlayışına sahip olması gerektiğini dile getirmiştir. Almanya da yine Fransa gibi tamamen Avrupa çekirdekli bir savunma stratejisini önermiş Doğu Avrupa ülkeleri ve İngiltere ise bu yeni dönemde AB ve NATO işbirliğinin güçlendirilmesi üzerine odaklanmıştır.³⁸ Almanya ve Fransa’nın ABD karşıtı yaklaşımı bir fikir birliği haline gelmiş olsa da pratik olarak hayata geçmemiştir.

Buradan hareketle AB, ODP kapsamında tüm dünya genelinde faaliyet gösteren önemli bir aktör konumuna gelmiştir. Operasyonlar Asya, Avrupa ve Afrika Kıtası’nda yani birbirinden farklı coğrafyalarda ve Mali, Gürcistan, Endonezya, Güney Sudan, Bosna Hersek gibi birbirinden uzak ülkelerde askeri ve sivil yetenekler vasıtasıyla icra edilmiştir. 2003 yılında başlatılan operasyonlarda AB; iki bini aşan

³⁷ Örnek, “Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası ve Yük Paylaşımı”, 303.

³⁸ Levent Ersin Orallı, “Güvenlik Politikaları Bağlamında AB-ABD İlişkileri ve Irak Savaşı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/3 (2007): 237.

sayıda polis gücü ve askeri personel ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Makedonya ve Bosna Hersek'te farklı operasyonlar icra etmiştir.”³⁹

AB'nin gerçekleştirdiği operasyonlar yalnızca OSGP kapsamında değil, NATO ve BM'nin operasyonlarına da destek niteliği de taşıyan operasyonlardır. AB güçleri yürütülen operasyonların pek çoğunda sorumluluğu BM ve NATO güçlerinden alarak harekatlara dahil olmuştur. Operasyonların yürütülmesinde ise daha önceki başlıklarda bahsedilen AB Ortak Muharebe Grupları ön plana çıkmaktadır.⁴⁰

2004 yılına gelindiğinde ise Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası'nın (OSGP) fikir ayrılıkları dahilinde de olsa ABD ve NATO ile sıcak ilişkiler kurmaya yöneldiği görülmektedir. Avrupa genişlemesi ile Birliğe yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupalı devletler ise bu açıdan ABD ve NATO egemenliğinden ziyade Fransa ve Almanya'nın hegemonyasına karşı koyma davranışı sergilemiştir.

Operasyonlar konusunda egemenlik kaygıları AB devletlerinin stratejilerini etkileyen bir unsurdur. Bununla birlikte ortak politikalarındaki yük paylaşımı konusu da operasyonların gelişimini etkilemektedir.

Gerçekleştirilen operasyonlar dahilinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerden bir kısmı yük paylaşımı noktasında farklı tutumlar sergilemiştir. Özellikle Danimarka, yük paylaşımındaki dengesizlik ve farklı kültürel ve siyasal gelenekleri nedeni ile OSGP içinde daha az etkinlik gösteren bir ülke konumundadır.

Genel olarak bakıldığında ise Lizbon Antlaşması'nın, 'üye bir devletin silahlı saldırıya maruz kalması durumunda diğer AB üyesi devletler tarafından desteklenmesi' gerektiği ile ilgili maddesi OSGP operasyonlarının en önemli dayanağı haline gelmiştir. Bu madde, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. Maddesi'ne de atıf yapmaktadır.⁴¹ Ayrıca söz konusu madde, NATO yükümlülüklerinin de destek müdahale konusunda geçerli olduğunu belirtmektedir.

³⁹ Ümit Çelik, “Soğuk Savaş’tan Libya Operasyonu’na NATO-Avrupa Birliği İlişkileri”, *History Studies*, 5/5 (2013): 79.

⁴⁰ Çelik, “Soğuk Savaş’tan Libya Operasyonu’na”, 80.

⁴¹ Çelik, “Soğuk Savaş’tan Libya Operasyonu’na”, 79.

2.2. Lizbon Sonrası Dönemdeki Gelişmeler

Avrupa Birliği içerisindeki ortak savunma ve güvenlik arayışlarının en önemli ayaklarından birini oluşturan Lizbon Antlaşması, Birliğin Avrupa Anayasası girişimlerinin ardından ortaya çıkmıştır. Bu başlıkta Lizbon Antlaşması'nın imzalanma süreci ve sonrasında ortaya çıkan güvenlik ve savunma adımlarına yer verilmiştir.

2.2.1. Lizbon (Reform) Antlaşması: Süreç ve Sonuçları

Anayasal Antlaşma Taslağı'nın, Hollanda ve Fransa tarafından 2005 yılında referandumlar sonucunda reddedilerek yürürlüğe girememesi neticesinde duruma bir çözüm üretmek için Anayasal Antlaşma Taslağı'nın yerine geçecek bir Reform Antlaşması yaratılması üzerine çalışma yapılması kararı alınmıştır.

Bu durum neticesinde, kurucu antlaşmaları revize eden ve anayasal özellik taşımayan Lizbon ya da diğer adıyla Reform Antlaşması, üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmış, 17 Aralık 2007 tarihinde de AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Lizbon (Reform) Antlaşması AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanmasının ardından, Antlaşma'nın 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe girebilmesi amacıyla üye ülkelerin iç hukuklarında onaylanma sürecine gidilmiştir. Böylece 1 Aralık 2009 tarihinde Lizbon Antlaşması yürürlüğe girmiştir.⁴²

Lizbon Antlaşması ile Birliğin daha demokratik, daha şeffaf ve daha etkili organlara sahip olması, antlaşma çerçevesinde temel hakların da iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca tüm bunların yanında Lizbon Antlaşması ile ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yapılacak bütünleşmelerde ilerleme kaydedilmesi amaçlanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, Lizbon Antlaşması diğer önceki tüm antlaşmalardan farklı, yeni bir antlaşma özelliği taşımamaktadır. AB Antlaşması, Avrupa Toplulukları Antlaşması'nda yer alan maddelerde değişiklik getirmiştir. Görüldüğü gibi Lizbon Antlaşması önceki antlaşmalar üzerine düzenlemeler getirmiş ve bu sebeple Reform Antlaşması şeklinde de adlandırılmıştır. Lizbon Antlaşması'yla birlikte AB Antlaşması'nın adı değişmezken, AT Antlaşması AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma olarak değiştirilmiştir.

⁴² Barış Özdal ve Mehmet Genç, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri", (İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005), 4.

AB Antlaşması ve AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın aynı seviyede olduğu belirtilerek, AB'ye tüzel bir kişilik kazandırılmıştır. Anayasal Antlaşma Taslağı'nda olduğu gibi Lizbon Antlaşması'nda da söz konusu sütunlu yapı ortak bir çatı altına alınarak 'Topluluk' ifadesi yerine AB ifadesi kullanılmıştır.⁴³

Lizbon Antlaşması, yürürlüğe girmeyen Anayasal Antlaşma Taslağı'na bazı farklılıklar dışında oldukça benzemektedir. Lizbon Antlaşması özellikle federatif bir yapıyı çağrıştıran anayasa, marş, bayrak gibi kavramları taşımaması bakımından Anayasal Antlaşma Taslağı'ndan ayrılmaktadır. Lizbon Antlaşması ile Birliğin kurumsal yapısında ve işleyişinde bazı değişiklikler yapılarak, AB'nin dünya sahnesinde önemli bir güç haline gelmesi hedeflenmiştir. Böylece AB'nin daha demokratik, daha şeffaf ve etkili bir yapıya sahip olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Lizbon Antlaşması'yla AB'nin kurumsal yapısı dışında savunma ve güvenlik alanında da birçok düzenleme yapılmıştır. Güvenlik ve savunma alanında bütünleşmenin daha da arttırılması sağlanmaya çalışılmıştır. ODGP ve AGSP/OGSP'ye ilişkin hükümler AB Antlaşması'nda yer almıştır.

Fakat AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'ya da Topluluğa yönelik mekanizmaların ve karar alma şekillerinin ODGP ve AGSP'yi ilgilendirdiği durumlarda atıf yapılmaktadır. Lizbon Antlaşması ile OSGP olarak adlandırılan AGSP'de yeni mekanizmalar ve kurumlar oluşturulmuştur.

Bu açıdan daha önce insani kurtarma ve barış gücü operasyonları ile kriz yönetimi gibi alanlarda tanımlanan Petersberg görevlerine terörle mücadele, istikrar sağlama ve silahsızlandırma girişimlerinin de ilave edildiği ve önceden yalnız savunma alanında uygulanan 'güçlendirilmiş işbirliği' ilkesinin ODGP ve OSGP alanlarında da uygulanabilirlik kazandığı ve AB üyesi ülkeler için 'karşılıklı savunma' hükmünü öngören Lizbon Antlaşması'nın 42'nci ve 46'ncı maddelerinde Daimi Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO) şu şekilde tanımlanmıştır:⁴⁴

⁴³ Ahmet M. Güneş, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2, (2008): 742.

⁴⁴ Özlem Alev Demirel, "PESCO: Avrupa Savunma Birliği'nin Askeri Kalbi" *European Parliament Group*, (2019): 15.

Madde 42

Paragraf 6: Askeri kabiliyetleri daha üst seviyede ve yapılabirlik açısından daha zor görevlerde daha bağlayıcı işbirliği sözünde bulunan üyeler, daimi yapılandırılmış bir işbirliği tesis ederler ve söz konusu işbirliği 43'üncü madde hükümleriyle uyumludur.

Madde 46

1. Paragraf 6'da bildirilen PESCO'ya (Daimi Yapılandırılmış İşbirliği) katılan ve söz konusu işbirliği protokolünde belirtilen taahhütleri kabul eden üyeler, bu durumu Konsey ile Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'ne iletirler.

2. Söz konusu bildirimin yapılmasını müteakip üç ay içinde daimi yapılandırılmış işbirliğini kuran ve katılan üyeleri belirleyen karar Konsey tarafından alınır ve Yüksek Temsilci'nin görüşünün alınmasını yöntemiyle nitelikli çoğunluk ilkesine göre hareket edilir.

3. Söz konusu işbirliğine sonradan katılım talep eden devlet, söz konusu talebini Yüksek Temsilci ya da Konsey'e bildirmek suretiyle gösterir. PESCO Protokolünün 1 ve 2'nci maddelerinde yer alan hükümleri karşılayan üyenin katılımını onaylayan bir karar alır. Konsey kararını nitelikli oy çoğunluğu ve Yüksek Temsilci'ye danışma yöntemiyle alır. Oylama ise yalnız söz konusu yapılandırılmış işbirliği protokolüne katılan üyeleri temsilde bulunan Konsey üyeleriyle yapılır. Nitelikli çoğunluk ilkesinin uygulanma şekli, AB İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238'inci maddesinde düzenlenen 3'üncü paragrafın (a) bendinde belirtilen esaslar kapsamında tesis edilir.

4. İşbirliğine katılımda bulunan üye, İşbirliği Protokolü'nün 1 ve 2'nci maddede yer alan hükümlerini karşılayamazsa ya da taahhütlerini yerine getiremez duruma gerilirse Konsey tarafından ilgili devletin üyeliği askıya alınabilir. Bu aşamada yine nitelikli çoğunlukla karar almak esastır ve oylamaya katılım ilgili devlet hariç olmak üzere işbirliğine katılan üyeleri temsil eden Konsey üyesi ülkeler katılır ve yine Nitelikli çoğunluk ilkesinin uygulanma şekli AB İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238'inci maddesinde düzenlenen 3'üncü paragrafın (a) bendinde belirtilen esaslar kapsamında tesis edilir.

5. Daimi Yapılandırılmış İşbirliği'ne dahil olan bir üye, işbirliğinden çekilmek isterse söz konusu talebini Konsey'e bildirir."

Lizbon Antlaşması'nda yukarıda yer alan hükümler kapsamında anılan PESCO'yu harekete geçiren etkenler ise bir sonraki başlıkta ele alınmaktadır.

2.3. PESCO'ya Giden Süreç ve PESCO'nun Canlandırılmasında Etkili Olan Faktörler

Geniş bir perspektiften bakıldığında, PESCO'nun harekete geçirilmesinin gerisindeki başlıca nedenin Avrupa Birliği'nin temel güvenlik ve savunma arayışları olduğu görülmektedir. Avrupa devletlerinin bir araya gelerek daha güçlü ve işbirliği içindeki bir Avrupa'yı yaratma hedefleri daha sonraları ortaya çıkan çeşitli risk faktörleri ve krizler nedeni ile pratikleştirilmek istenmektedir.

Güvenlik ve savunma arayışının yanı sıra PESCO Avrupa'da bir siyasi birliğin ortaya çıkarılması için de önemli görülmektedir. AB politikalarının savunma alanında ve politik olarak tutarlılığının sağlanması PESCO sürecinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Avrupa'daki işbirliği yatırımlarının istenen düzeyin altında kalması da “kurumsal çapa” olarak adlandırılan PESCO'nun önemini arttırmaktadır. Buradan hareketle PESCO'nun Avrupa'da birlik çalışmalarının ekonomik verimliliğinin sağlanması ile ilgili olduğunu söylemek de mümkündür.⁴⁵

Avrupa ülkelerinin kendi içlerindeki birlik arayışlarının bir sonucu olmasının yanı sıra PESCO, dünya konjonktüründe meydana gelen gelişmelerden de etkilenmiştir.⁴⁶ 2010 yılında başlayan Arap Baharı, Irak ve Suriye krizleri, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan çatışmalar ve dünyada giderek artan demokrasiden uzaklaşma, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin güvenlik ve savunma noktasında birbirlerine yaklaşımlarına sebebiyet vermiştir. Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler Avrupa ülkelerine göçmen akınına neden olmuş aynı zamanda İŞİD terör örgütü Avrupa kentlerinde etkin hale gelmiştir.

NATO ve ABD ile ortaklaşa yürütülen pek çok operasyon ve geliştirilen politikalar kapsamında AB'nin askeri bakımdan yetersiz kaldığı da görülmüştür. Ortaya çıkan bu güvenlik krizleri, Avrupa Birliği ülkelerinin birbirleri ile kurdukları ilişkilerin pratik bir çerçevede sağlamlaştırılmasını neredeyse zorunlu hale getirmiştir. AGSP ve OSGP'nin ardından PESCO, Avrupa'da oluşturulacak bir ortak askeri gücün en önemli adımlarından biri olarak hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda, PESCO'yu harekete geçiren faktörler aşağıda incelenmiştir.

⁴⁵ Olivier De France, Claudia Major and Paola Sartori, “How to Make PESCO a Success”, *Armament Industry European Research Group (Ares Group) Policy Paper*, 21 (2017): 4.

⁴⁶ Sven Biscop, “European Defence: Give PESCO a Chance” *Survival*, 60/3 (2018): 165.

2.3.1. Göçmen Hareketleri

Göçmen hareketleri plansız ve kontrol edilemeyen boyutlara ulaştığında hem göç edilen ülke hem de göç eden bireyler yönünden riskler oluşturmaktadır. Göçmen hareketleri ev sahibi ülkeye çeşitli yükümlülük ve zorunluluklar getirmektedir. AB üye ülkelerinin geniş ya da küçük ölçekli göçmen hareketlerinden olumsuz etkilenmeden baş edebilmeleri için ortak bir hareket planına ihtiyaç doğmuştur.

Yakın zaman içinde bu ihtiyacı doğuran örneklerden biri Arap Baharı olarak adlandırılan olayların ardından yaşanan göç hareketleridir.

2010 yılından itibaren AB ülkelerine gerçekleştirilen mülteci ve iltica hareketliliğine dair AB ülkeleri bir işbirliği ihtiyacı hissetmiştir. Ayaklanmanın ilk döneminde üç ay gibi bir süre içerisinde yirmi binden fazla kişi İtalya'ya göç etmiştir. Bu olayın neticesinde oluşabilecek riskler için İtalya, AB ülkelerine acil yardım talebinde bulunmuştur. Fakat bu çağrı siyasi ya da ekonomik anlamda karşılık görmemiştir.⁴⁷

Bu durumun nedeni, göçmen algı ve tehdidinin üye ülkelerin tamamında aynı derecede olmamasıdır. Yanıtsız kalışın ardından İtalya tarafında sert tepkiler gözlemlenmiştir. İtalya'nın yaşanan bu çözümsüzlüğe cevabı, göçmenlere Schengen vizesi verilerek diğer AB ülkelerine gönderilme tehdidi olmuştur. Benzer bir göçmen krizi sorunu da yine İtalya ile AB üye ülkeler arasında 2016 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin İtalya Başbakanı AB üye ülkelerini gerekli desteği sağlamamakla suçlamış ve mülteci almayan AB üye ülkelerine mali destek sağlanması kapsamında yapılan ödemeleri durdurma tehdidinde bulunmuştur.⁴⁸ Bunun ardından İtalya, ekonomik olarak yaşadığı açık ve güçlüklerin mülteci krizinden kaynaklı olduğunu belirtmiş fakat bu duruma da AB'den karşılık görememiştir.⁴⁹

İtalya'nın mülteci kaynaklı risklere dair endişesi Danimarka, Almanya, Fransa gibi ülkeler nezdinde dikkate alınmamış veya belli bir süre sonra dikkate alınmıştır. Diğer önemli etken ise mülteci kaynaklı sorunlara dair alınacak kararlarda oy birliği

⁴⁷ Fatma Yılmaz Elmas, *Avrupa 'Kapı Duvar: Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı*, (Ankara: USAK Yayınları, 2016), 163.

⁴⁸ Erhan Akdemir, "Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Politikası: Avrupa Birliği'nin Bütünleş(eme)mesi Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 17/2 (2018): 199.

⁴⁹ Deutsche Welle, "AB ile İtalya Arasında Mülteci Restleşmesi", Erişim Tarihi: 29.04.2021 <https://www.dw.com/tr/ab-ile-italya-arasında-mülteci-restleşmesi/a-36155772>

ihtiyacının bulunması ve ortak bir mülteci ya da göçmen riskleri algısının oluşmayışıdır. Tek ülkenin vetosu ile kararın değişebilir olması stratejik bir işbirliğine duyulan ihtiyacı artırmıştır.

AB politikaları ve birliğin mevcut düzenini etkileyen Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan gerçekleşen göç hareketliliği ani ve kısa süre içerisinde yüksek nüfusları içermesinden dolayı büyük etki kazanmıştır. Özellikle İtalya, Yunanistan, Malta, İspanya gibi üye ülkeler bu göç hareketliliğinden diğer üyelere oranla daha fazla etkilenmiştir.⁵⁰

AB'nin hali hazırdaki mevzuatı göçmen haklarını ve refahlarını koruyacak düzenlemelere sahip olsa da yeterli altyapı ve destek sağlanmamıştır. İtalya ve Yunanistan bu hareketliliğin ilk ve en şiddetli etkilenen ülkeleri arasında yer almıştır. AB üye ülkeleri tarafından ortak bir işbirliğinin gelişmesini en sıkı biçimde talep eden de İtalya Hükümeti olmuştur. Göçmen hareketliliğinin AB üye ülkelere oluşturduğu potansiyel tehditler; güvenlik zafiyeti, kaçakçılık, kayıt dışı göç ve ticaret gibi ihtimallerden oluşmaktadır.⁵¹ Dolayısıyla üye ülkelerin stratejik işbirliğine olan ihtiyacı tetiklenmiştir.

2.3.2. Ukrayna Krizi

Sovyetler Birliği'nin dağılışının ardından bağımsız olan Ukrayna uzun yıllar boyunca dış politika noktasında Rusya ile ortak hareket etmiştir. Resmi olarak bağımsız olan devletlerin bulunduğu bölgede Sovyetlerin ardından da Rusya'nın hakimiyetinin sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. 2013 yılının Kasım ayında ise Ukrayna, Batı ile ilişkilerini güçlendirmek adına yeni dış politika stratejilerine yönelmiştir. Avrupa Birliği ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesini hedefleyen bu dış politika Rusya tarafından reddedilmiştir.⁵²

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından NATO ve Avrupa Birliği eski Sovyet ülkelerini üye devlet yapmış ve Rusya sınırında belirgin bir tehdit oluşmasının önünü

⁵⁰ Julia Schmidt, "Common Foreign and Security Policy and European Security and Defence Policy After the Lisbon Treaty: Old Problems Solved?", *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 5, (2009): 247.

⁵¹ Muzaffer Akdoğan. "Avrupa Birliği'nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi" *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 1/1 (2018): 56.

⁵² Bilge Ercan ve Arda Ercan, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi", *Journal of International Social Research* , 8/41 (2015): 67.

açmıştır. Bu tehdit karşısında önlem almak isteyen Rusya Ukrayna'nın Batı ile yakınlaşmasından rahatsızlık duymuş ve ilgili politikaları veto etmiştir. Güncel konjonktürün yanı sıra Ukrayna'nın sahip olduğu tarihsel ve kültürel önem de Rusya'nın konu ile ilgili tavrının belirlenmesinde etkili olmuştur.⁵³

Rusya'nın Ukrayna konusunda izlediği bu tavır yalnızca rahatsızlık boyutunda kalmamış ve Ukrayna hükümeti üzerinde baskı kurmasına neden olmuştur. Yapılan bu baskı neticesinde ise Ukrayna; Avrupa Birliği ile imzalaması beklenen ortaklık anlaşmasından çekilmiş ve Rusya ile işbirliği yönünde karar almıştır.

Ukrayna hükümetinin bu adımları Ukrayna halkı içinde muhalif gösterilerin başlamasına, tepkilerin ve protestoların artmasına neden olmuştur. Kolluk kuvvetlerinin gösterilere karşı sergilediği şiddet yanlısı tutum ise Kiev meydanlarında tansiyonun iyice yükselmesine zemin hazırlamıştır. Giderek büyüyen protestolar Avrupa yanlıları ile Rusya yanlıları arasında çatışmalar doğurmuş ve sonuç olarak kamu binaları Avrupa yanlıları tarafından işgal edilmiştir.

İşgalin ardından Rusya ile işbirliği kararı alan devlet başkanı Viktor Yanukoviç Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır.⁵⁴ Avrupa destekçilerinin kurduğu yeni hükümet AB ile yakınlaşma politikalarını sürdürürken Ukrayna içinde bir yönetim boşluğu da baş göstermiştir. Gösterilerin ve hükümet krizinin etkilerini onarmaya çalışan Ukrayna'nın bu boşluğunu fırsat bilen Rusya, 27 Şubat 2014 tarihinde kendisi için hem tarihi hem de stratejik olarak büyük öneme sahip olan Kırım Yarımadası'na özel kuvvetlerini çıkarmış ve Kırım'ı ilhak etmiştir.⁵⁵ İlhakın ardından Rus askeri güçlerinin kontrolünde kurulan yeni hükümet, çoğunluğu Ruslardan oluşan Kırım halkına bağımsız bir devlet olmak ya da Rusya'ya bağlanmak seçeneklerini içeren bir referandum yapmış ve referandum sonucunda Kırım Rusya'ya bağlanmıştır.

Kırım'ın ilhakı, Ukrayna ve Rusya arasındaki yerel bir sorunu tüm dünyayı ilgilendiren uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Rusya'nın NATO ve AB karşısında kendisine stratejik üstünlük ve güvenlik sağlamak için Kırım topraklarına asker

⁵³ Osman Ağır ve Abdulkadir Baharçiçek, "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanmasının Rusya'nın Komşu Ülkelere Olası Etkileri" *Akademik Bakış Dergisi*, 52, (2015): 36.

⁵⁴ Osman Ağır, "Rusya-Ukrayna Krizinin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/2, (2016): 25.

⁵⁵ Vügar İmanbeyli, "Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi", (Ankara: SETA Perspektif Yayınevi, 2014), 45.

çıkarması Ukrayna krizinin derinleşmesine ve Avrupa Birliği içinde yeni bir güvenlik krizinin doğmasına yol açmıştır.

Ukrayna ve Rusya arasında Kırım'ın ilhakı ile sonuçlanan bu kriz Avrupa Birliği'nin siyasi ve ekonomik bakımdan etki altında kalmasına neden olmuştur. Ukrayna'nın AB ile Rusya arasında bir geçiş bölgesi olması, bölgenin doğalgaz ithalatı için önem taşıması ve Rusya'nın AB sınırlarında giderek etkin bir aktör haline gelmesi AB, NATO ve ABD için son derece ciddi gelişmeler olarak ele alınmıştır.

Kırım'ın ilhakından sonra AB, Kırım hükümetine çeşitli yaptırımlarda bulunmuştur. Bu yaptırımları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür⁵⁶;

- Kırım ve Sivastopol üretimi ürünlerin ithal edilmesi ve Kırım'a yatırım uygulanması,
- Kırım ve Sivastopol'de enerji, ulaşım vb. temel altyapı unsurlarının tesis edilmesi ve geliştirilmesi,
- Kırımdaki doğal zenginliklerin (petrol, doğalgaz, mineral) işlenmesine yönelik mali kaynaklara (kredi, borç vb.) yatırım yapılması ya da bunların satış işlemlerinin yapılması yasaklanmıştır.

2.3.3. İŞİD'in Terör Saldırıları

Terör toplumbilimciler tarafından farklı tanımları bulunan ancak ortak anlayışta, siyasal yapı içerisinde egemenliğe zarar veren etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla terör eylemi hedefindeki kişi, görüş ya da grupların yalnızca kendisine değil, bunların ardındaki yönetim felsefesine olan saldırılar olarak görülmektedir.⁵⁷

İŞİD ortaya çıkışı yönüyle lokal görünümü olan bir örgüt iken eylemleri ve toplumlar üzerindeki etki ve korku/baskı yönleri ile küresel bir terör örgütü olarak görülmüştür. Benimsenen radikal görüşler ve gerçekleştirilen saldırıların ardından bulunduğu bölgenin değil diğer toplumların egemenlikleri için tehdit oluşturmıştır.⁵⁸

⁵⁶ Erol Kalkan ve Elifnur Kılıç, "Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Yumuşak Güç Krizi: Ukrayna Örneği", *İmgelem Dergipark*, 3/5 (2019): 203.

⁵⁷ Emre Kongar, "Küresel Terör ve Türkiye, Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül", (İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Basım, 2002): 73.

⁵⁸ Şenol Dolunay, Sezgin Erdem ve Elif Erdem, "İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2 (2016): 280.

Türkiye’deki yaygın kullanılan kısaltma ile İŞİD, Irak Şam İslam Devleti biçiminde açılıma sahiptir. Arapça karşılığı olan ‘Ad-Davla Al-İslāmiyya fī al-‘Irāq wa-sh-Shām’ kuruluşundan itibaren hem küresel hem de yerelde farklı isimler ile anılmıştır. El Kaide ve farklı ülkelerin katılımları ile kurulan örgüt kısa sürede küresel anlamda yaralayıcı terör eylemleri gerçekleştirmiştir.⁵⁹

Irak ve Suriye topraklarında devlet olarak ilan edilen ancak devlet dışı aktör olarak ortaya çıkan İŞİD hem bulunduğu bölgede hem de sınır ötesinde dikkat çeken eylemler gerçekleştirerek farklı ülkelerin konuya dair önlem alması gerekliliğini artırmıştır. İŞİD’in yalnızca Arap coğrafyasından değil Avrupa Birliği üye ülkelerinden üyeler ve yandaşlar edinmesi oluşturduğu tehdidi artırmıştır.⁶⁰ Örgütün Suriye ve Irak’ta yankı uyandıran zaferler elde etmesi kitlesel göç ve cihatçı radikal eylemlerin artışına zemin sağlamıştır.⁶¹

Terör örgütünün kaynakları ve ortaklıklarının belirsizliği Almanya, Fransa gibi AB üyesi ülkeleri doğudan gelecek terör eylemleri için ABD’nin bulunmadığı ve daha özel bir işbirliğine itmiştir. Çok aktörlü güç denklemi, göçmenler ve terör örgütü İŞİD sebebiyle Suriye ve Irak coğrafyasındaki gelişmeler Avrupa devletlerinin uluslararası terörizm ve sonuçlarına odaklanması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Avrupa ülkelerinin İŞİD ile yüzleşmesi Ocak 2015 tarihli Fransa’da gerçekleşen terör saldırısı ile başlangıç göstermiştir. Charlie Hebdo dergisine yapılan bu saldırı sonucunda hem güvenlik zaafiyeti hem de Avrupa Birliği’nin saldırıya açık hale geldiği dikkat çekmiştir. Saldırı sonrasında farklı ülkelerin devlet başkanları Paris’te teröre karşı yürüyüş yaparak birlik mesajı ortaya konmuştur.⁶²

Fransa’da 2015 yılının Kasım ayında gerçekleşen saldırı ise İŞİD’in uluslararası düzeydeki tehdidini artırmıştır. Avrupa ülkeleri, olası bir terör saldırısını karşılayabilmek maksadıyla ortak eylemin/dayanışmanın, bir başka ifade ile acil bir uyarı sistemi niteliğinde bir işbirliğinin gerekliliğini vurgulamıştır. 2015 yılının son

⁵⁹ Aaron Zelin, “The Return of Sunni Foreign Fighters in Iraq” (Erişim Tarihi: 5 Mart 2020), <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-return-of-sunni-foreign-fighters-in-iraq>.

⁶⁰ Bülent Aras, “Arap Baharı Sonrası Jeopolitik, İŞİD ve Türkiye (Post-Arab Spring Geopolitics, ISIS and Turkey)”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 6/65 (2014): 11.

⁶¹ Patrick Keatinge, “The EU’s Role in Security and Defence After Brexit”, *The Institute of International and European Affairs*, (2018), 2.

⁶² Dolunay, Erdem ve Erdem, “İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”, 280.

aylarında Fransa’da tekrar terör eylemlerinde bulunulmuş ve bu eylemlerin arka planında İŞİD’in varlığı ortaya çıkmıştır.

Saldırıların yapılmasını müteakip Avrupa’da çok yüksek düzeyde terör alarmı oluşturulmuştur. Bunun ardından 15-16 Kasım tarihli G20 zirvesinde gündemin temel konularından biri terör eylemlerine yönelik önlemler olmuştur.

Ekonomik gündemin dışına çıkılarak Küresel Zorluklar: Terörizm ve Mülteci Krizi konulu bir toplantı yapılmıştır. İŞİD eylemleri büyük kayıplara yol açmış ve ülkelerin güvenlikleri yönünde dikkati bir kez daha işbirliğine çevirmiştir.

İki yıl içerisinde Birlik sınırları içerisinde gerçekleşen üçüncü terör saldırısı İŞİD’in önlem gerektiren tutumuna karşın üye devletlerin toplumlarında infial yaratmıştır.⁶³

İŞİD’in eylemlerinde şiddetin ve yıkıcılığın artması ve söz konusu şiddetin hızla yayılması AB’yi yabancı uyruklu eylemciler ile radikal eylemlere karşı mücadelede bulunmaya sevk etmiştir. İŞİD bünyesine katılan yabancı eylemcilerin çatışma bölgeleri olan Irak ve Suriye gibi alanlardan Avrupa Kıta’sına dönünce olası terör eylemlerinde bulunmaları ihtimali Avrupa nezdinde yıkıcı bir tehdit oluşturmaktadır. Son dönemde Avrupa Kıta’sından İŞİD’e katılım sayısındaki yükseliş söz konusu tehdidin boyutunu göstermektedir. İŞİD’in varlığı, AB’nin terörle ve terör örgütleriyle mücadelesine yeni bir boyut eklemiştir.⁶⁴

2.3.4. Brexit

Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılışını temsil etmek için kullanılan Brexit sözcüğü; Cambridge Sözlüğü’nde,⁶⁵ iki farklı anlamı vurgulamaktadır. Söz konusu anlamlardan bir tanesi “Hard Brexit” olarak ifade edilen ve ‘Birleşik Krallık’ın AB tek pazarı üyeliğinden ayrılarak göç ve kanun yapma noktasında kontrol yapan taraf olmasını’ ifade eden deyimdir. Bir diğer anlamda kullanılan ve “Soft Brexit” olarak ifade edilen tanım ise ‘Birleşik Krallık’ın AB üyesi devletlerle ilişkilerinin, AB’den

⁶³ Samet Zenginoğlu, “Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2016): 162.

⁶⁴ Gülcihan Temiz, “Avrupa Birliği’nin Radikalizmle Mücadele Yöntemleri.”, (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2019), 67.

⁶⁵ “Cambridge Dictionary-Brexit”, (Erişim tarihi: 5 Mart 2021), <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/brexit?q=Brexit>

ayrılmadan önceki durumda olduğu gibi yani yakın ilişkiler çerçevesinde yürütülmesini' öngörmektedir.⁶⁶

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecinden önce Avrupa'daki Birlik arayışlarında sahip olduğu rolü incelemek yerinde olacaktır. Schuman Bildirisi ile 1950 yılında başlayan Avrupa'da ekonomik bütünleşme sürecinde ilk aşamada Britanya'nın Topluluğa dahil edilmediği görülmüştür. Bu durum, Fransa ve Britanya arasında ilk gerginliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonraki 40 yıllık dönem ise üç aşamadan oluşmaktadır.⁶⁷

Bunlardan ilki, Birleşik Krallık'ın AB entegrasyon sürecine sonraki aşamalarda katılarak diğer AB üyesi devletlerden geri kalmadan ilerlemeye çalıştığı 'yakalama' süreci olarak tanımlanan ve 1975 yılında gerçekleştirilen referandumdan 1990 yılında Margaret Thatcher'ın istifa sürecine kadar geçen dönemi kapsamaktadır.⁶⁸ Birleşik Krallık için yakalama dönemi, ülke içinde Avrupa Birliği konusunda yapılan harcamaların gündeme geldiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürecin ikinci aşaması 'dışında kalma' dönemidir. Bu dönem ise Jacques Delors'un 1985-1995 yıllarında Komisyon Başkanlığı yaptığı dönemi ve Birliğin derinleşme sürecinde hızlandırıcı bir etken olarak rol aldığı dönemden 2001 yılında yayınlanan Laeken Deklarasyonu'na kadar geçen süreci kapsamaktadır.

Birleşik Krallık'ta Avrupa Birliği süreçlerinin üçüncü aşaması ise Laeken Deklarasyonu'nun ardından Lizbon Antlaşması ve AB anayasası dönemine rastlamakta ve bu dönem 'sorumluluktan kaçma' olarak adlandırılmaktadır. Marshall (2013) tarafından yapılan bu tasnife ek olarak 2016 yılı ve sonrası dönemi kapsayan 'AB'den çıkış' aşamasını da eklemek mümkündür.⁶⁹

Bu noktada yeniden Brexit süreci ve sürecin Avrupa Birliği'ndeki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Britanya ve Avrupa Birliği arasında üyeliğin ilk

⁶⁶ İlhan Aras ve Altuğ Günar, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları" *International Journal of Political Science and Urban Studies* 6/2, (2018): 54.

⁶⁷ Marshall, J. Neill, "A Geographical Political Economy of Banking Crises: A Peripheral Region Perspective on Organisational Concentration and Spatial Centralisation in Britain", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 6/3 (2013): 466.

⁶⁸ Aras ve Günar, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", 12.

⁶⁹ Aras ve Günar, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", 14.

dönemlerinden itibaren belirgin sorunların olduğu görülmektedir. Bu sorunlardan ilki ve en önemlisi egemenlik konusudur. Avrupa Birliği'nin bir üst otorite gibi algılanarak devlet egemenliği üzerinde etkili olması ihtimali Britanya için her dönemde sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte Birliğin ekonomik getiri ve götürüleri de ülke içinde sıkça tartışma konusu haline gelmiştir. Brexit sürecinde 2008 ekonomik krizinin de büyük bir etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 2010 yılında Cameron hükümetinin başa gelmesi ise Avrupa Birliği'nden ayrılma söylemlerinin üst düzeye çıktığı dönemi işaret etmektedir.

Bu aşamada; AB üyesi bir devlet olarak Birleşik Krallık tarafından Birlik bütçesine yapılan mali katkının oldukça yüksek tutarda olması, Doğu Avrupa'dan gelen göç dalgası ile ülke genelinde yerel işçilerin gelir sıkıntısı ve güven sorunu yaşaması, AB'nin kendi içinde meşruiyet sorunları yaşaması gibi nedenler Brexit yanlısı kesim tarafından 'Birleşik Krallık'ı Brexit referandum sürecine taşıyan unsurlar' olarak ifade edilmiştir.

Buna karşılık; Birleşik Krallık'ın AB üyesi olarak kalması (Bremain) yönünde görüş bildirenlerin dayanak noktasını 'AB üyeliğinin ekonomik, sosyal ve siyasi yönlerden ülkelere artı değerler sunuyor olması, oluşturulması düşünülen her türlü entegrasyona ve reform hareketlerine odaklanmanın gerekliliği, AB üyesi bir devlet olarak kalmanın Birleşik Krallık'a uluslararası alanda etkinlik kazandırıyor olması fikri, Avrupa savunma politikasının uluslar üstü güvenlik yapılanmasını işaret etmesi nedeniyle terörle mücadele konusunda Birleşik Krallık'a katma değer kazandırdığı görüşü ve üyeliğin devam ettirilmemesi durumunda oluşacak ortamın AB'den ayrı bir Avrupa ülkesi olarak Birleşik Krallık için nasıl bir anlam ya da boşluk ifade edeceğinin bilinmemesi' gibi nedenler oluşturmaktadır.⁷⁰

Bütün bu aşama ve gelişmelerin ardından; İngiltere'de halk, 23 Haziran 2016'da yapılan referandumda AB'den ayrılmak istediğini belirtmiştir. Söz konusu referanduma halkın katılım oranı %72.2 olmuştur. İngiliz halkı "İngiltere, Avrupa Birliği'nde kalmalı mı yoksa Avrupa Birliği'nden ayrı bir devlet mi olmalı?" şeklinde yöneltilen soruya

⁷⁰ Hira Zeynep Öksüz. "Avrupa Şüpheliği ve Popülizm Ekseninde Brexit Tartışmaları", (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2020), 75.

%51.9 oy oranıyla AB'den ayrı bir devlet olma yönünde cevap vermiştir. Brexit referandumuna katılımın en düşük olduğu bölge %62.7 oy oranı ile Kuzey İrlanda, katılımın en yüksek olduğu bölge ise %73 oy oranı ile İngiltere olmuştur. Brexit ve Bremain arasındaki en düşük oran %5 ile Galler'de Brexit lehine sonuçlanmıştır. İskoçya'da ise %24 oran ile Brexit ve Bremain arasındaki en yüksek farkla Bremain lehine sonuçlanmıştır. Özetle, Kuzey İrlanda ile İskoçya AB üyesi olarak kalma taraftarı, İngiltere ve Galler ise AB üyeliğinden ayrılma taraftarı olmuştur.

Avrupa Birliği'nin bel kemiğini oluşturan üç devletten biri olan Birleşik Krallık'ın, Brexit süreci ile Birlikten ayrılması; Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Almanya ve Fransa'yı esas karar alıcı konumuna getirmiştir. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çekilmesinin ardından gelişen süreçlerde Avrupa Birliği dış ve güvenlik politikaları Almanya ve Fransa liderliğinde sürdürülmüştür.

2.3.5. ABD'de Trump İktidarı

ABD'de Obama'nın ikinci döneminin sona ermesinin ardından Kasım 2016'da yapılan seçimlerde Donald Trump, Hillary Clinton'ı yenerek başkanlık koltuğuna oturmuştur. Trump seçim kampanyasının ilk gününden itibaren alışılmışın dışında bir başkan olacağının sinyallerini vermiştir. Tavrıları ve söylemleri ile ABD Cumhuriyetçilerinin radikalliğini ön plana çıkaran yeni başkan dış politikada Avrupa ile ilişkiler konusunda da yeni bir dönemin başlamasına zemin hazırlamıştır.

Trump henüz seçim kampanyaları yürütürken ABD'nin sorunlarına odaklanacağını ve Avrupa'yı kendi sorunları ile baş başa bırakacağını beyan etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kesintisiz bir biçimde ortak politikalar benimsemiş olan ABD ve AB arasındaki ilişkiler; Trump iktidarı ile yeni bir döneme girmiştir. Yeni başkanın "America First" sloganı ABD ile Avrupa arasında bir uzaklaşmanın habercisi olmuştur. Soğuk Savaş boyunca NATO yolu ile ortak çıkarlar üzerinden ilişkiler yürüten iki aktör bu dönemde ABD'nin Avrupa karşısında kendi çıkarları üzerinden politikalar üretme yöneliminin etkisinde kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında izlenen Amerikan dış politikası ile benzerlik gösteren bu yeni dönem Avrupa'da tedirginlik yaratmış ve Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki birliği güçlendirmek konusunda daha etkin adımlar atmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte AB'nin güvenlik kaygılarını tetikleyen unsurları,

‘ABD’nin Ortadoğu, Çin ve Rusya’da izlediği öngörülemez politikalar, NATO ve BM gibi uluslararası sistemde yer alan başat aktörlerinin etkinliğinin sorgulanması, serbest ticaret anlaşmaları ile ilgili hususların tartışmaya açılması’ olarak özetleyebiliriz.⁷¹

“Trump’ın, askeri bir operasyon söz konusu olduğunda ABD ulusal çıkarları maksimize edilebiliyorsa söz konusu operasyona onay verilmesi yönündeki tutumu, ulusal menfaatlerin geliştirilmesi gerekliliğine odaklanması, operasyon yapılması ihtimalinde zaferin asıl ve tek kazananının ABD olması gerektiği durumlarda savaşa girilebileceğini destekler nitelikli eylem ve söylemleri ve eğer söz konusu koşullar gerçekleşmiyorsa dış politikada minimalist politikalar benimsenmeyi amaçlayan yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir.”⁷²

Daha genel bir perspektiften bakıldığında Soğuk Savaş’ın sonlanması ABD’nin gözünde Avrupa’nın öneminin azalmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki sıkı ilişkilerin 90’lı yıllardan itibaren gevşemeye başladığı görülmekle birlikte Amerikan başkanlarının AB karşısındaki tutumları transatlantik ilişkilerin zayıflatılmasından yana olmamıştır. Bu noktada Trump’ın çizdiği çerçeve Soğuk Savaş sonrası Transatlantik ilişkilerden farklılaşmaktadır.

Trump’ın milliyetçi ve radikal duruşu ise ilişkilerin tamamen ABD çıkarları üzerinden geliştirilmesini öngörmekte ve bu durum Avrupa’nın diğer aktörler karşısında yalnızlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yalnızlaşma olasılığı ise Avrupa’da askeri, ekonomik ve siyasi birliğin özellikle Brexit sürecinin ardından ivedilikle geliştirilmesi fikrini yeniden gündeme getirmiştir.

2.4. AB’nin 2016 Küresel Stratejisi

AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Haziran 2016’da AB Küresel Stratejisini AB Konsey toplantısında sunmuştur. Ukrayna ve Suriye krizi, mülteci sorunu gibi güvenlik krizlerinin gölgesinde geçen 2016’da Avrupa için toplu eylemden çok krizlerin atlatılması önem kazanmıştır. 2016 Küresel Stratejisi ise krizlerden

⁷¹ Çağatay Özdemir, “Trump ve Avrupa Transatlantik Düzendeki Kırılma”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18/1 (2019): 200.

⁷² Sinem Kocamaz, “Donald Trump Döneminde Avrupa Birliği-ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 28/2, (2020): 230.

hasarsız bir biçimde kurtulmak için AB üyesi devletlerin stratejilerinin belirlendiği bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³

2016 Küresel Stratejisi, AB'nin uluslararası ilişkiler alanında ne yaptığı ve neler yapabileceğine dair oldukça gerçekçi bir tablo sunmaktadır. Strateji kapsamında çoğunlukla yakın komşuluğa odaklanılsa da Libya, Suriye ve Ukrayna gibi krizler karşısında Avrupa Devletlerinin stratejik konumlarının ve adımlarının belirlenmesinde de etkili olmuştur. Yine de 2016 Küresel Stratejisi AB'nin büyük oranda kendi çevresine yönelmesini ve gelecek 10 yıl içinde yapılacak ortak çalışmaları kapsamaktadır.⁷⁴

Avrupa Birliği tarihinin başından bu yana beyanlarda Birliğin geçmiş misyonunu oluşturan barışın sağlanması ve güvence altına alınması; yerini 2016 Küresel Stratejisi ile daha içe dönük politikalara bırakmıştır.

Temel bakış açısı "Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa" olarak belirlenmiş olan Küresel Strateji; özellikle ekonomik bozulmalar, artan güvenlik tehdidi, mülteci krizleri ve Brexit sürecinde Avrupalı devletlerin Birlik noktasında bir varlık sorunu yaşamasını engellemek ve Birliğin kendi içinde güçlendirilmesi hedefini taşımaktadır.⁷⁵

Avrupa güvenliğinin sağlanması terör saldırılarının engellenmesi için Avrupa Devletlerinin savunma ve güvenlik alanında birlik içinde olmasının önemini vurgulayan 2016 Küresel Stratejisi, devletler arasında polis teşkilatlarında işbirliği ve eşgüdümlülük ile Avrupa "anavatanına" yönelik saldırıların önlenmesini amaçlamaktadır.⁷⁶

Strateji kapsamında yalnızca fiziksel güvenlik sorunları değil, aynı zamanda Avrupa kimliğinin erozyona uğraması ve ortak değerlerin zarar görmesinin engellenmesi noktasında toplumsal ve psikolojik konulara da değinilmiştir. İnsan hakları ve demokratik değerlerin korunması, dışarıya karşı güvenilirliğin artırılması, hukukun üstünlüğü, temel özgürlüklerin korunması ve Avrupalılar arasındaki işbirliği ve dayanışmanın artırılması Küresel planın önemli başlıkları arasında yer almıştır.

⁷³ Hylke Dijkstra, "Introduction: One-and-a-Half Cheers for the EU Global Strategy", *Contemporary Security Policy*, 37/3, (2016): 370.

⁷⁴ Hylke, "Introduction: One-and-a-Half Cheers for the EU Global Strategy", 371.

⁷⁵ Maria Mälksoo, "From the ESS to the EU Global Strategy: External Policy, Internal Purpose", *Contemporary Security Policy*, 37/3 (2016): 380.

⁷⁶ Mälksoo, "From the ESS to the EU Global Strategy", 380.

İlk bakışta 2016 Küresel Stratejisi AB'nin içe yönelik kararlar aldığı ve kapsamını daralttığı bir hareket planı gibi görünse de esasen AB stratejik düşüncesini AB eylemine rehberlik edecek bazı genel değerleri/çıkarları/ilkeleri not ederek çeşitli şekillerde genişletir.⁷⁷ 2016 Küresel Stratejisi'nin AB'nin daha önceki belge ve anlaşmalarında da yer aldığı görülen 5 stratejik önceliği aşağıda sıralanmıştır;⁷⁸

- Güvenlik ve savunma (caydırıcılık özelliği dahil),
- Doğu ve Güneyde devlet ve toplumsal dayanıklılığı geliştirmek,
- Çatışmalara ve krizlere 'entegre bir yaklaşım' benimsemek,
- İş birliği amaçlı bölgesel beklentileri karşılamak,
- 21. yüzyıl için küresel yönetimi geliştirmektir.

Kısaca özetlememiz gerekirse, 2016 Küresel Stratejisi'nin temel yaklaşımı Avrupa Birliği ülkelerinin vatandaşlarının güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda terörle mücadele ile güvenlik stratejilerinin belirlenmesi noktasında AB ülkeleri yeniden ve eskisinden daha kapalı olarak nitelendirilebilecek bir biçimde bir birlik arayışına yönelmiştir. Küresel Strateji ile vurgulanan Avrupa Birliği'ne ait değer vurgusu da Birlik üyesi devletlerin birbirleri ile sıkı bir işbirliği içinde bulunma arayışını ortaya koymaktadır.

2.5. PESCO'nun Ortaya Çıkışı

Avrupa ülkelerinin güvenlik mekanizmaları çeşitli aşamalar sonucunda gelişmiştir. Bu aşamalar 1992 Maastricht Anlaşması ile başlayan süreçler, Lizbon Antlaşması ve PESCO gelişmeleri ile devam etmiştir.⁷⁹ 2017 yılının Kasım ayında AB üyesi ülkeler işbirliğinde savunma amaçlı çalışmalarını sürdürmüştür.⁸⁰

PESCO kapsamında savunma harcamalarındaki düzensizliğin azaltılması ve ortak AB savunma harcamaları önerilmiştir. PESCO'nun temeli 2009 Lizbon Antlaşması ile atılmış ancak resmi olarak sahada tanıtılması 2017 yılının son döneminde

⁷⁷ Michael E. Smith, "Implementing the Global Strategy Where it Matters Most: The EU's Credibility Deficit and the European Neighbourhood", *Contemporary Security Policy*, 37.3 (2016): 454.

⁷⁸ Smith, "Implementing the Global Strategy Where it Matters Most: The EU's Credibility Deficit and the European Neighbourhood", 456.

⁷⁹ Miray Keskin, "The Emergence and Evolution of the Defense Cooperation in European Union: Permanent Structured Cooperation (PESCO)" (Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, 2018), 47.

⁸⁰ "EEAS Coordinated Annual Review on Defence (CARD) Factsheet", (Erişim Tarihi: 17.04.2021), https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/coordinated_annual_review_on_defence_card_factsheet.pdf

gerçekleşmiştir. PESCO'daki taahhütlerin üye devletler açısından bağlayıcı olması projeyi daha önceki ODGP işbirliklerinden ayırmaktadır.⁸¹

PESCO kurumsal yönetimi; konsey düzeyi ve proje düzeyi olmak üzere iki ayrı seviyeden oluşmuştur. Bu durum ise PESCO'nun hareket kabiliyetini yaratan projelere katılımın kolaylaştırılması ve uygulamaların esnekleştirilmesini sağlamıştır. Proje bazında PESCO'ya dahil olmayan ülkelerin de üye ülkeler tarafından davet yolu ile uygulamalara dahil hale getirilebilmesi PESCO'nun kaynaklarını ve uygulama alanını genişleten bir unsur olarak görülebilir. Bu durum ise AB üyesi tüm ülkelerin, daha önce ortaya koydukları ODGP anlayışından ayrışmayı sağlamıştır.⁸²

PESCO proje düzeyi; konsey tarafından onaylanmış ve işbirliğinin etkinliğinin ölçülebileceği projelerin uygulanmasına dair kararları içeren düzeydir. Bu düzeyde kararlar, söz konusu olan projeye dahil olan ülkeler arasında oy birliği sağlanması ile alınmaktadır. Haziran 2018'de PESCO kapsamındaki projelerin ilerleyişine yönelik kurallar belirlenmiştir. Paydaş ülkelerin aktif katılımları ve yönetime olan katkıları ve yönetimin işleyişine dair sistem oy birliği yöntemi ile ele alınmıştır.⁸³

Kurumsal yapının konsey düzeyindeki işleyişi ise PESCO'ya katılmış olan tüm üyelerin oy birliğine dayandırılmıştır. Yalnızca yeni üyelerin dahil olması ve 10 numaralı protokolün⁸⁴ ilk iki maddesindeki taahhütlerin gerçekleştirilmemesi durumları için nitelikli oy çokluğu sistemi kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra üyelik durumundaki yükümlülük ve sorumlulukların belirsizliği nedeniyle üyeliğin askıya alınması ihtimali düşüktür⁸⁵. Konuya açıklık getiren PESCO'nun 10 numaralı protokolünün ilk iki maddesi ise aşağıdaki gibidir:

⁸¹ Senem Aydın Düzgüt ve Alessandro Marrone, "PESCO and Security Cooperation Between the EU and Turkey", *Global Turkey in Europe Working Paper 19*, (2018): 12.

⁸² Mathias Jopp and Jana Schubert, "Level-II-GSVP: Neue Dynamik Durch Intergouvernementale Integration?", *Integration*, 42/1 (2019): 45.

⁸³ Council of the EU "Council Decision Establishing a Common Set of Governance Rules for PESCO Projects Foreign Affairs Council Meeting Luxembourg", (Erişim Tarihi: 25 Mart 2021), <https://www.consilium.europa.eu/media/35786/council-decisionpesco-projects.pdf>

⁸⁴ PESCO'nun operasyonel anlamda sınırlarını belirleyen Protokol'dür. Lizbon Antlaşması'nın 42. Maddesine atıf yapılan PESCO 46. Maddesi'nin açıklayıcısı konumunda olan Protokol ile Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın pratik uygulamaları ve karar alma biçimleri belirlenmiştir.

⁸⁵ Jopp ve Schubert, "Level-II-GSVP", 40.

Madde 1

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 42 (6). Maddesinde atıfta bulunulan kalıcı yapılandırılmış işbirliği, Lizbon Antlaşması'nın uygulanmaya başlama tarihinden itibaren alt fıkralarda yer alan hükümleri taahhüt eden herhangi bir üyeye açık olacaktır;

(a) Ulusal katkılarını ve uygun olduğu hallerde çok uluslu kuvvetlere, ana Avrupa teçhizat programlarına ve Ajansın savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi alanındaki faaliyetlerine katılımı geliştirerek savunma kapasitelerini arttırmak için daha yoğun bir şekilde ilerlemek maksadıyla araştırma yapmak ve Avrupa Savunma Ajansı faaliyetlerine uyum sağlamak,

(b) 2010 yılına kadar ya ulusal seviyede ya da çok uluslu kuvvet gruplarının bir bileşeni olarak, planlanan görevler için hedeflenen savaş birimleri, bir savaş grubu olarak taktik düzeyde yapılandırılmış, nakliye dahil destek unsurları ile tedarik etme kapasitesine ve özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatı'ndan gelen taleplere cevaben, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 43. maddesinde belirtilen görevleri beş ila otuz günlük bir süre içinde yerine getirebilecek ve lojistik faaliyetleri otuz günlük süre ile sürdürebilecek, en az 120 güne kadar da uzatılabilecek yetenekleri edinmektir.

Madde 2

1. Maddede yer alan amaçlara ulaşmak maksadıyla, kalıcı yapılandırılmış işbirliği bünyesine dahil olan üyeler aşağıdaki hükümleri taahhüt edeceklerdir:

(a) Lizbon Antlaşması'nın uygulanmaya başlama tarihi ile birlikte, savunma unsurları için yatırım harcamalarının düzeyi ile ilgili amaçlara erişmek maksadıyla işbirliği kurmak ve söz konusu hedefleri, güvenlik alanı ile AB'nin uluslararası yükümlülüklerini karşılamak,

(b) Özellikle askeri ihtiyaçlarının belirlenmesini uyumlu hale getirerek, savunma araçlarını ve yeteneklerini harmanlayarak elverişli olduğu durumlarda geliştirerek ve eğitim alanında koordinasyonu teşvik ederek savunma aygıtlarını mümkün olduğunca birbirleriyle aynı hizaya getirmek,

(c) Kuvvetlerin mevcudiyetini, birlikte çalışabilirliğini, esnekliğini ve konuşlandırılabilirliğini arttırmak için, özellikle kuvvetlerin bağılığı ile ilgili ortak hedefleri belirleyerek, muhtemelen bunların ulusal karar alma prosedürlerini gözden geçirerek somut önlemler almak,

(d) Çok yönlü yaklaşımları içeren ve bu konuda NATO kapsamındaki teşebbüslere halel getirmeksizin, "Yetenek Geliştirme Mekanizması" kapsamında algılanan eksiklikleri gidermek maksadıyla tedbirler almak için ortak çalışmak,

(e) Elverişli durumlarda, ASA kapsamında büyük müşterek ya da donanım programları tesis etmektedir.”

PESCO, AB kapsamındaki temel unsurlardan olan ODGP (CFSP)’nin alt bileşenlerinden olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) perspektifinde geliştirilmiştir. NATO hükümetler arası bir savunma örgütü tanımına uyarken PESCO nispeten daha sıkı bir askeri işbirliğinin altını çizmiştir.⁸⁶ PESCO Avrupa Birliği’nin stratejik değerini artıran ve güçlü askeri adımlar atma olanağı tanıyan bir gidişat için başlangıç adımı olarak görülmüştür.⁸⁷

Bunun yanı sıra NATO ve PESCO kıyaslandığında güvenlik işbirliğinin düzeyi açısından PESCO’nun daha kapsamlı ve ayrıntılı bir adım olduğu yorumu getirilmiştir.

NATO’nun hükümetler arası olan yapısı PESCO ile ulus üstü (supranasyonel) Avrupa Birliği yapısında bulunduğundan hedefe yöneliklik bakımından PESCO’nun verimlilik ihtimalinin NATO’dan daha düşük olduğu görüşü ortaya konmuştur.⁸⁸

2017 yılının Temmuz ayında Almanya ve Fransa liderliğinde sekiz devlet PESCO ile ilgili taslak bir program ortaya çıkarmıştır. Bu taslak AB üyesi devletlere sunulmuş ve pek çok devlet tarafından kabul görmüştür. Aynı yıl Kasım ayında ise 25 üye devlet, AB Dışişleri Konseyi toplantısında resmi olarak PESCO’nun bağlayıcı taahhütlerinin, temel prensiplerinin ve uygulama maddelerinin yer aldığı ortak bir bildiri yayınlamıştır. 11 Aralık 2017 tarihinde ise AB Konseyi’nde PESCO onaylanmıştır.⁸⁹ Antlaşmayı imzalayan devletler; Romanya, Belçika, Estonya, Hollanda, Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti Kıbrıs, Finlandiya, Fransa, Almanya, Slovakya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Polonya, Slovenya ve İsveç’tir. Düzenlemeye göre, antlaşmaya ilerleyen süreçte katılım mümkün olup İrlanda ve Portekiz projeye sonradan dahil olmuş; Birleşik Krallık, Danimarka, ve Malta ise Antlaşmayı reddederek PESCO’ya dahil olmamıştır.

⁸⁶ Kemal İnat, “PESCO ve NATO: Hangisi Daha İleri İş Birliği?”, (Erişim Tarihi : 29.04.2021), <https://www.setav.org/pesco-ve-NATO-hangisi-daha-ileri-is-birligi/>

⁸⁷ Sadık Akyar, “Avrupa Birliğinde Yeni Arayışlar; PESCO ve Smart Defence, 2017” (Erişim Tarihi 28.04.2021), <http://www.gau.edu.tr/haber/3700/avrupabirligiamp039nde->

⁸⁸ “PESCO ve NATO: Hangisi Daha İleri İş Birliği?”

⁸⁹ “PESCO ve NATO: Hangisi Daha İleri İş Birliği?”

2.6. Aachen Antlaşması

Tarihsel olarak, Fransız-Alman ilişkisi iki devleti savaşa götüren derin bir güvensizlikten oluşmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nı müteakip Soğuk Savaş'ın başlaması ile güvenlik tehditlerinin boyut değiştirmesi sonucu Avrupa ve ikili entegrasyon süreçleri aracılığıyla, Fransa ve Almanya birbirine bağlı ortaklar haline gelmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan ilişkiler zaman içerisinde genişleyerek Fransa ve Almanya'yı Avrupa Birliği'nin başat devletleri ve ortakları olarak karşımıza çıkarmıştır.

Fransa ve Almanya arasında bulunan tarihi gerginlik ve uzaklık AB içindeki birlikteliğin zaman zaman zayıflamasına neden olmuştur. Ancak iki devlet arasındaki uzaklığın AB'nin temel hedeflerinin gerçekleşmesi karşısında bir engel teşkil edeceği düşüncesi; Fransa ve Almanya arasındaki işbirliğinin artırılması ve güvenlik politikalarının bu yolla güçlendirilmesini gerekli hale getirmiştir.

AB'nin önemli dönüm noktalarından biri olan Maastricht Antlaşması ve buna bağlı gelişmeler karşısında Fransa ilk olarak Almanya karşısında çekincelere sahip olmuş ancak Almanya'nın işbirliğine yakın tavrı Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde bu iki devletin kilit ülkeler olmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte entegrasyon sürecinde iki devlet arasında anlaşmazlıkların ortaya çıktığı da görülmüştür. Maastricht'teki Avrupa Para Birliği'nin yönü, ekonomik entegrasyon ve siyasi entegrasyon konularında Fransa ve Almanya arasında görüş ayrılıkları yaşanmış, Fransa yalnızca ekonomik bir işbirliğine odaklanırken Almanya siyasi olarak entegrasyon sağlanmasını talep etmiştir.⁹⁰ Ancak 2017 yılında yapılan seçimlerde Macron'un Almanya ile işbirliğini işaret eden beyanatları Aachen Antlaşması'nın sinyallerini verir nitelikler taşımaktadır.

2019 yılında Almanya'nın lideri Angela Merkel ve Fransa'nın lideri Emmanuel Macron arasında imzalanan Aachen Antlaşması Brexit süreci ve diğer krizlerin ardından yeni bir işbirliği ilişkisinin sağlanacağını teyit belgesi olmuştur. 56 yıl önce imzalanan Elysée Antlaşması ile benzerlik gösteren bu antlaşmanın esasları ise birleşik, verimli, egemen ve güçlü bir Avrupa Birliği oluşturmak amacını taşımaktadır. 16 sayfalık

⁹⁰ Smith, "Implementing the Global Strategy Where it Matters Most: the EU's Credibility Deficit and the European Neighbourhood", 457.

Antlaşma'nın açılış maddeleri amaç ve kapsamı hakkında açıkça bilgi vermektedir. Antlaşma Avrupa Birliği politikasının ve kurumlarının oluşturulmasında işbirliğinin artırılması için yapılmıştır.⁹¹

2.7. Avrupa Ordusu ile İlgili Eleştiriler

Brexit sonrası dönemde AB hala ABD'den bağımsız, güçlü bir savunma oyuncusu olmaktan uzak görünmektedir. Son on yılda bölgesel ve küresel istikrarı tehdit eden çeşitli gelişmeler artmış ve Avrupa'nın karşı karşıya olduğu "yeni gerçeklere" uyum sağlama ihtiyacı giderek büyümüştür. Kalıcı bir nükleer güç olarak Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile uluslararası arenada eli zayıflayan AB'nin kendi ordusunu kurma arayışına girmesi süreci hızlanmıştır.⁹²

Aynı zamanda Avrupa için derinleşen kriz ortamı tüm dünyayı da etkisi altına almıştır. Rusya'nın dış politikaları, Ukrayna krizi, Suriye meselesi gibi durumların tamamı NATO içindeki gerilimin de artmasına neden olarak güvenlik ve savunma stratejilerinde değişimlerin ortaya çıkarılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu noktada daha önceki başlıklarda da bahsedildiği gibi NATO içindeki yük paylaşımı noktasında ABD'den AB'ye yönelen eleştiriler ortaya çıkmıştır. Özellikle Donald Trump'ın başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından ABD, NATO ve AB ekseninde güvenlik ve savunma alanında çeşitli tartışmalar baş göstermiştir. Böylece Atlantik İttifakı'nda birtakım sorunlar ortaya çıkmış ve ABD ile AB arasındaki uçurum AB ordusu fikri ile daha da derinleşmiştir.⁹³

Dünyanın Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından çok kutuplu ya da kutupsuz bir sisteme geçmesi NATO'nun AB nezdinde öneminin azalmasına ve AB üyesi devletlerinin daha çok kendi güvenliklerine yoğunlaşmasına ortam hazırlamıştır. AB'nin ABD ve NATO'dan bağımsız bir askeri güce sahip olması fiziki koşullar; iş ve zaman yönetimi noktasında büyük zorluklar taşıyor olsa da 2019 ve sonrası dönem ile 2020 Stratejik Pusulası, AB üyesi devletlerin, özellikle Fransa ve Almanya'nın bu

⁹¹ Abigail Leblanc, "Is the Franco-German Relationship Still the Foundation Stone of the EU?", *Australian and New Zealand Journal of European Studies*, 11/2, (2021): 60.

⁹² Didem Buhari Gülmez ve Seçkin Barış Gülmez, "Towards an Autonomous European Defense? A Comparative Analysis of French, Polish and German Perspectives in the Post - Brexit Era", *Global Affairs*, 6/2 (2020): 190.

⁹³ Buhari Gülmez ve Gülmez, "Towards an Autonomous European Defense? A Comparative Analysis of French, Polish and German Perspectives in the Post - Brexit Era", 192.

konuda gösterdiği hassasiyeti ortaya koymaktadır.⁹⁴ Buna ek olarak, AB içinde ABD'den daha fazla stratejik özerkliğe ihtiyaç duyulduğu kabul edilmekte ve savunma sektöründe daha derin entegrasyona yönelik girişimlerin arttırılması gerekliliği savunulmaktadır.

NATO'ya üye olan Avrupa devletlerinin özellikle Yeni Dünya düzeninde bağlılık konusunda farklı yaklaşımlarının bulunduğu görülmektedir. Baltık Devletleri ve İskandinav ülkeleri bu aşamada NATO'ya Almanya ve Fransa'ya göre daha fazla bağlılık göstermektedir. Bu durumun Avrupa Ordusu'nun kurulması aşamasında NATO ve ABD'den gelen etkilerin AB'deki dağılımında dengesizlik yarattığı söylenebilir.

NATO ve ABD'nin bağımsız bir Avrupa Ordusu'nun kurulması halinde ittifakta zayıflamaların yaşanacağı eleştirisi de yine Almanya ve Fransa tarafından kabul edilmemiş ve hem Macron hem de Merkel Avrupa Ordusu'nun kurulması yönündeki çağrılarını sürdürmüştür.⁹⁵ Macron ve Merkel'in AB'deki etkin rolleri göz önüne alındığında yapılan bu çağrıların Atlantik İttifakı'na daha yakın tavır alan Avrupa ülkeleri üzerinde etkili olması olasılığı da yüksek görünmektedir.

⁹⁴ Buhari Gülmez ve Gülmez. "Towards an Autonomous European Defense? A Comparative Analysis of French, Polish And German Perspectives in the Post - Brexit Era", 193.

⁹⁵ "Gerçek Bir Avrupa Ordusu İsteyen Merkel, Avrupa Güvenlik Konseyi Kurulmasını Teklif Etti 2018" (Erişim tarihi 29.04.2021) <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201811131036133455-almanya-merkel-ap-avrupa-ordu/>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PESCO’NUN ÖNÜNDEKİ ENGELLER, STRATEJİK PUSULA VE AVRUPA ORDUSU PROJESİNİN GELECEĞİ

3.1. PESCO Önündeki Engeller

AB entegrasyon sürecindeki son durum göz önüne alındığında, mevcut halde zaten var olan engellere ve genel fırsat durumlarına bakıldığında, PESCO kapsamında yürütülen ve OSGP’nin işlevsel hale getirilme aşamasının test edildiği kırk altı adet yetenek geliştirme projesi üzerinde çalışılmaktadır. Söz konusu projelerin ‘küçük ölçekli, düşük profilli ve ortak askeri yeteneklere sahip olunması hususunda dramatik gelişimler öngören’ projeler olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle, Avrupa’nın kendi savunma ve güvenliği ile ilgili konularda aktif ve etkili bir aktör olması noktasında PESCO’nun yapacağı katkı, savunma ve güvenlik alanındaki projelerin içerik ve derinlikleriyle orantılı olarak değişecektir.

Aynı şekilde, AB üye devletlerinin söz konusu işbirliği projelerine bağlılıkları ve OSGP’yi ilgilendiren alanlarda giriştikleri işbirlikleri, projeler ile üstlendikleri ve taahhüt ettikleri sorumlulukların PESCO’ya tanımladıkları kaynakları ve ayırdıkları zamanı hangi ölçüde etkilediği ve oluşumu öngörülen mekanizmaların hangi derecede duplikasyona sebebiyet verdiği, PESCO’nun hedefine ulaşp ulaşmadığı hususunda önemli oranda fikir vermektedir ve gelecekte de verecektir.⁹⁶

Ayrıca, PESCO’ya taraf olmayan üçüncü ülkelerin proje temelli katılımları ile ilgili olarak PESCO üyesi ülkeler arasında bir mutabakata varılmadığı ve üçüncü ülkelerle işbirliğinin planlanması durumunda söz konusu işbirliği sürecinin siyasileştirilmesine sebebiyet verildiği sürece PESCO’nun hedeflediği ve bu hedeflerin

⁹⁶ Martin Quencez ve Alice Billon-Galland, “Can France and Germany Make PESCO Work as a Process Toward EU Defense?” *German Marshall Fund Policy Brief*, 33/8. (2017): 4.

sunacağı imkan ve yeteneklerden etkin bir şekilde faydalanılamayacağı ihtimali doğmaktadır.⁹⁷

Özet olarak; PESCO, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki yetenek ve yeterliliklerinin geliştirilerek genişletilmesi hususunda oldukça esnek ve farklılaştırılmış bir entegrasyon şekli sunuyor olsa da, kurumsal yapısı ile üye ülkelerin seçimleri nedeniyle bir takım sınırlandırıcı ve kısıtlayıcı etkenden dolayı daimi yapılandırılmış işbirliği girişiminin öngördüğü potansiyelden bütünüyle fayda sağlanması ihtimali zayıflamaktadır.⁹⁸

PESCO ve bütünleşmenin esnekliği, entegrasyonda “belirli ve sınırlı bir zaman aralığında (bazı durumlarda önceden belirlenmiş, bazı durumlarda ise hiçbir şekilde sınırlandırılmamış bir zaman aralığında) üye devletlerin, AB'nin bazı politika konularında birbirlerinden farklı görev ve sorumluluklar ile farklı kazançlara sahip olmaları”⁹⁹ şeklinde ifade edilebilir. Bu farklılaştırılmış entegrasyon biçimi güvenlik ve savunmayı da içine alarak adalet, para politikaları ve içişleri politikaları gibi alanlarda AB'de varlığını devam ettirmektedir.¹⁰⁰

Bilindiği üzere pek çok politikanın gerçekleştirilmesi hususunda ve entegrasyonun farklı aşamalarında söz konusu aşamalara katılımın aynı düzeyde ve eş zamanlı katılımı mümkün olmamaktadır. Savunma gücünün geliştirilmesi, yapılan operasyonların verimli hale getirilmesi ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen politikaların AB ile entegrasyonunun sağlanmasını öngören PESCO da bahsedilen farklılaştırılmış entegrasyon modelinin bir örneğini oluşturmaktadır.¹⁰¹

Bununla birlikte PESCO; ülkelerin üyelik biçimlerine getirdiği şartlar, oylama ve fonlama kuralları bakımından incelendiğinde diğer farklılaştırılmış entegrasyon

⁹⁷ Ebru Turhan, “Avrupa Birliği’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO’nun Rolü: Fırsatlar ve Zorluklar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20/2, (2019): 349.

⁹⁸ Turhan, “Avrupa Birliği’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO’nun Rolü”, 349.

⁹⁹ Alkuin Kölliker, “The Functional Dimension. In Which Europe?”, (London: Palgrave Macmillan, 2010), 41.

¹⁰⁰ Ebru Turhan, “Avrupa Birliği’nin Üçüncü Ülkelerle Harici Farklılaştırılmış Entegrasyon Modelleri ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği: Neoliberal Bir Yaklaşım.”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27/1, (2017): 99.

¹⁰¹ Turhan, “Avrupa Birliği’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO’nun Rolü”, 350.

mekanizmalarından farklıdır. PESCO bu noktada diğerlerine kıyasla daha az kısıtlayıcı ve daha az sınırlandırılmış esnek bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰²

PESCO'nun öngördüğü entegrasyon şeklinin esnek dokusu, söz konusu işbirliğinin gerçekleştirilmesi sürecinde Fransa ve Almanya'dan farklı olarak işbirliğine katılım konusunda mümkün mertebeye ve çok sayıda üyenin katılım sağladığı ve işbirliğine üye olma noktasında talep edilen ve beklenen gereksinimlerin çok üst düzeyde standartlar içermeyen bir mekanizma öngörüyor olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰³

Olabildiği kadar esnek yapıda bir bütünleşmenin/entegrasyonun oluşturulması, savunma ve güvenlik alanlarında yeterliliği sınanacak projeler ve gerçekleştireceği operasyonlarla AB'nin güvenlik ve savunmaya yönelik PESCO gibi önemli girişimlerinde farklı koalisyon ve işbirlikleri ile desteklenmesine imkan sunacaktır.

Genel bakış açısıyla, PESCO'nun NATO'ya kıyasla daha üst düzeyde güvenlik ve savunma işbirliğini öngördüğü söylenebilir. Buna rağmen, ana karakteri 'ulus üstü/hükümetler üstü' bir yapı olan AB bünyesinde tanımlanan bir işbirliği modeli olması nedeniyle PESCO'nun söz konusu argümanı ispatlar nitelikte başarı elde etme ve kapasite geliştirme ihtimalinin 'hükümetler arası' işbirliğini temsil eden NATO'dan daha düşük bir ihtimal olduğu söylenebilir.¹⁰⁴ Bu bağlamda, üye ülkeler arasında fonksiyonel bir işbirliği ve entegrasyon öngören PESCO'nun önündeki engeller şu başlıklar altında ele alınmaktadır.

3.1.1. NATO İçindeki Yük Paylaşımı

NATO kapsamında gerçekleştirilen uygulamalardan doğan maliyetlerin ittifak devletleri tarafından adaletli bir biçimde paylaşımının sağlanması yük paylaşımı kavramını ifade etmektedir. NATO içindeki yük paylaşımı konusu Soğuk Savaş döneminde başlamış ve sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmüştür. Yük paylaşımı Avrupalı Devletler ile ABD arasında önemli bir sorun olmaya Soğuk Savaş'tan sonra başlamış ve bu dönemde Avrupa'nın kendi ordusunu kurma konusundaki görüşleri ve

¹⁰² Turhan, "Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO'nun Rolü", 351.

¹⁰³ Martin Quencez ve Alice Billon-Galland, "Can France and Germany Make PESCO Work as a Process Toward EU Defense?", *German Marshall Fund Policy Brief*, 33/8. (2017): 4.

¹⁰⁴ Blockmans, "The EU's Modular Approach to Defence Integration", 1790.

öngörülen maliyetler de tartışmaların yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Böylece Avrupa ülkeleri Soğuk Savaş sonrasında NATO kapsamında yürütülen güvenlik faaliyetleri için ayrılan bütçeleri azaltma yoluna gitmişlerdir.¹⁰⁵

Genel çerçeveden bakıldığında yük paylaşımı tartışmaları her zaman NATO'nun bir parçası olmuştur. Geçmişte bu tartışmalar genellikle maliyetlerin ve şikayetlerin 'adil' paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar etrafında dönmüştür. Bazı ülkelerin diğer ülkelerden daha fazla mali ve fiziki yük altına girmesi durumu yük paylaşımı konusunun önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Soğuk Savaş sırasında bu tartışmalar göz ardı edilmiş ve daha çok Avrupa ve ABD ekseninde ulusal güvenlik parametrelerine önem verilmiştir.

Buna rağmen 1951 gibi erken bir tarihte, General Dwight D. Eisenhower, ardından Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR), Avrupalı müttefikleri Amerika'nın orantısız askeri konuşturmasının uzun vadede sürdürülebilir olmadığı konusunda uyarmıştır. Soğuk Savaş boyunca ABD defalarca daha eşit bir yük paylaşımı (burden sharing) talep etmiş, bu talep ise müttefiklerde gereken karşılığı bulamamıştır.¹⁰⁶

Soğuk Savaş'ın getirdiği güvenlik kaygıları, NATO'da kaynak ve yeteneklerdeki eşitsizliklere rağmen geniş bir "Atlantik Topluluğu" duygusunun gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu görüş nedeniyle ülkeler, paylaşılan değerlere odaklanmış ve söz konusu değerler temelinde ortak bir amaç ortaya çıkmıştır. Avrupalı Devletler açısından NATO içinde ABD'nin üstünlüğü ve eşitsiz varlığı ise bu nedenler ile yok sayılmıştır. ABD ise bu durumu lehine çevirerek ittifak içindeki hegemon konumunu güçlendirmiş, aynı zamanda kendi liberalizm ve demokrasi değerlerini yansıtan ve somutlaştıran bir topluluk yaratılmasını sağlamıştır. Ayrıca Varşova Paktı'nın hayata geçirilmesi de Batı Bloku için tehditlerin artmasına ve üye devletlerin yük paylaşımını önemsemeden NATO stratejilerini uygulamaya koymasına alan yaratmıştır.¹⁰⁷

Kısaca açıklanacak olursa; güvenlik tehditleri ve dönem koşulları NATO'nun büyük oranda ABD'ye bağımlı bir yapı olmasına neden olmuştur. Bu bağımlılık,

¹⁰⁵ Arif Bağbaşlıoğlu, "Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO", *Gazi Akademik Bakış* 10/19 (2016): 212.

¹⁰⁶ Ellen Hallams and Benjamin Schreer, "Towards a 'Post-American' Alliance? NATO Burden-Sharing After Libya", *International Affairs*, 88/2 (2012): 313-327.

¹⁰⁷ Hallams ve Schreer, "Towards a 'Post-American' Alliance?", 323.

ABD'nin Avrupa ülkeleri üzerindeki siyasi baskısının artmasına yol açtığı gibi NATO ile ilgili maliyetler konusunda da güç dengesizliklerinin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. NATO'nun yarattığı bu ağır maliyetler ve yük paylaşımı konusundaki dengesizlikler, Avrupa'nın kendi ordusunu kurma sürecinde duraklatıcı sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda ABD, yani NATO desteği bulunmaksızın bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasının pek çok açıdan mümkün olmayacağını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Avrupa Ordusu için kullanılacak maddi ve fiziki kaynakların yetersizliği, bu konuda ABD'nin destek ve yardımlarını Avrupa ülkeleri için bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu noktada Avrupa'nın ortak savunma ve güvenlik politikalarında ABD desteğinin gerekliliğini ifade eden nedenler aşağıda sıralanmıştır;

- Avrupa savunması harcamalarının NATO eksenine kayması,
- Mali girdi ve askeri kapasitenin uzun vadede sağlanması,
- Bireysel müttefiklerin ek savunma yetkisi isteme eğilimi,
- Savunma için ek girdilerin gerekliliğidir.

Görüldüğü üzere Avrupa'nın AGSP'yi uygulayabilmesi NATO gücü ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle NATO içindeki yük paylaşımı konusu özellikle Avrupa Ordusu fikirlerinin güçlenmesinin ardından oldukça önem kazanan bir konu olarak gündem olmaya devam etmektedir.¹⁰⁸

3.2. ABD'nin Avrupa Ordusu İle İlgili Yaklaşımı

ABD, NATO'da yer alan ancak PESCO içerisinde bulunmayan bir aktör olarak işbirliğine dair farklı yaklaşım ve tutumlar ortaya koymuştur. Bu aşamada ABD hükümetlerinin dış politika tarz ve anlayışlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bu aşamasında ABD'de Obama ve Trump dönemi içerisinde Avrupa Ordusu'na dair yaklaşımlar incelenmiştir.

3.2.1. Obama Dönemi

“2009 yılında göreve gelen Barack Hussein Obama, göreve başlama tarihinden itibaren Başkan Bush'un ardında bıraktığı ve yönetime karşı duran olumsuz izlenimi

¹⁰⁸ Alexander Mattelaer, “Revisiting the Principles of NATO Burden-Sharing”, *Parameters*, 46/1 (2016): 25.

değiştirmek için ‘değişim’ öngören yaklaşımla önceki dönemlerden farklı ve yeni bir dönem oluşturma çabasında bulunmuştur.”¹⁰⁹ Bu yönüyle Obama’nın iktidarda kaldığı dönem Bush’un iktidar dönemine kıyasla, içerde ve dışarda ‘çok boyutlu/yanlı’ politikalar geliştirme amacının güdüldüğü bir süreci temsil etmekle birlikte bir takım işbirliği alanlarında Avrupa’nın da ABD ile görev ve sorumluluklar ile yük ve maliyetleri paylaşması gerekliliğinin vurgulandığı dönem olmuştur. Hemen her ülke gibi ekonomik alanlarda sorunlar yaşayan ABD, Soğuk Savaş yıllarından beri dile getirdiği müttefikleri ile işbirliği alanlarına yönelik girişimlerde ‘yükün adil paylaşımı’ hususundaki çağrılarını Obama döneminde de yinelemiştir.¹¹⁰

Daha önce de bahsedildiği üzere Obama selefi Bush ve halefi Trump’a kıyasla daha liberal bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Bununla birlikte Orta Doğu ve Rusya gibi konularda ABD’nin realist ve güvenlik yanlısı tavrını korumuştur. Obama, AB konusunda ise ılımlı bir tavra sahip olsa da güvenlik stratejileri ve NATO ile ilişkilerde Amerika’nın kendi güvenlik stratejileri doğrultusunda hareket etmesi üzerinden politikalar geliştirmiştir. Aynı zamanda Arap Baharı’nın başlaması, mülteci akınları ve Orta Doğu ve Kafkaslardaki diğer güvenlik krizlerinin NATO için ağır bir yük haline gelmesi, Obama hükümetinin Avrupa ülkelerinin NATO’da daha etkin rol üstlenmeleri konusunda sistematik bir baskı yaratması ile sonuçlanmıştır.

Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren yumuşak güç (soft power) olarak tanımlanan AB’nin, söz konusu bu yumuşak gücünü açığa çıkaracak ‘Yeni Stratejik Konsept’ 2010 yılında NATO tarafından kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Libya operasyonuna bakıldığında Fransa ile İngiltere’nin Libya’ya müdahale etme isteği Obama tarafında destek bulmuş ve hem operasyona destek sunmuş hem de bu yolla Avrupa’nın sorumluluk almasını istemiştir. Bu aşamada ABD desteği, AB’nin sınırlı askeri kabiliyetleri nedeniyle sunulmuş ve Libya müdahalesi gibi operasyonlarda ABD halen başat aktör konumunu sürdürmüştür. Bu duruma ek olarak, AB’nin de bu ve benzeri operasyonlarda NATO ile ABD desteğini alarak müşterek hareket tarzı benimseme niyeti bulunduğu söylenebilir.¹¹¹

¹⁰⁹ Ekrem Yaşar Akçay, “Barack Obama Dönemi Avrupa Birliği-ABD İlişkileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/4 (2017): 721.

¹¹⁰ İsmail Ermağan, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve AK Parti”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/05 (2012): 29.

¹¹¹ Akçay, “Obama Dönemi Avrupa Birliği”, 721.

Obama'nın ikinci döneminden itibaren ise AB ile ilişkilerin sınırlı kaldığı görülmektedir. Obama hükümeti, bu dönemde dış politikada Asya- Pasifik bölgesine yoğunlaşarak Avrupa ile olan ilişkilerin hızını azaltmıştır. Aynı dönem Avrupa'nın, savunma ve güvenlik alanında birlik için harekete geçtiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹²

3.2.2. Trump Dönemi

Başkan Obama'nın ardından göreve başlayan Donald Trump, Amerikan siyasi yaşamında alışılmışın dışında görüş ve tutumları ile dikkat çekmiştir. Göreve başlamasıyla birlikte yalnızca Amerika için çalışacağı taahhüdünü veren Trump, başkanlığı döneminde Avrupa ile ilişkilerde yalnızca Amerika odaklı politikalar izleneceğini belirtmiştir.

Trump'ın başkanlığı sürecinde Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanlarında yalnız olduğu ve Amerika'nın yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda AB ile ilişkilerde bulunacağına dair beyan ve kararları Avrupa ülkelerinin kendi güvenlik ve savunma stratejilerini güçlendirmesi konusunda inisiyatif almasına zemin hazırlamıştır.

2018 yılında Macron'un yaptığı Avrupa Ordusu çağrısını eleştirel bir tavır ile karşılayan Trump görüşmeden sonra bir tweet atarak açıklamalarda bulunmuştur. Açıklamalar, Trump'ın farklı liderlik stiline bir göstergesi olurken temelde Trump, Avrupa Birliği'nin güvenliğinin sağlanabilmesi için ABD ve NATO desteğine gereksinim duyacağını belirtmiştir.

Macron'un AB Ordusu fikrine karşılık olarak ABD başkanı Trump ilk olarak AB'nin ABD ve NATO'ya yönelik güvenlik ile ilgili yükümlülüklerini hatırlatmıştır. Bu açıdan bir AB Ordusu kurulmasının mümkün olup olmadığı fikri de Trump tarafından tartışmaya açılmıştır. Bu tutuma ek olarak Trump, Avrupa Ordusu fikrine alternatif olarak NATO ve ABD'den daha fazla bağımsızlık içeren stratejik bir özerklik modelinin daha işlevsel bir yapı olabileceğini öne sürmüştür.¹¹³

Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Avrupa Ordusu ile ilgili çağrısının ardından Trump AB'nin kendi savunma stratejilerini düşünmekle yükümlü olduğunu savunmuş

¹¹² Akçay, "Obama Dönemi Avrupa Birliği", 721.

¹¹³ Брикман, П. Д., "Position of Germany on the Creation of European Army", (Erişim Tarihi: 4 Nisan 2021), https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/244931/1/brikman_sbornik24.pdf

bununla birlikte bir ordu yapılanmasından önce AB'nin NATO içinde üstlendiği konuma vurgu yaparak ABD'nin AB ile ilgili önceliğinin bu yükümlülükler olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

3.3. AB Üyesi Devletlerin Avrupa Ordusu İle İlgili Yaklaşımı

Avrupa Ordusu fikrinin ortaya atılması ile Avrupa Birliği, üye ülkelerinden çeşitli yorum, destek ve tepki almıştır. Avrupa Ordusu'nun gelişim aşamaları bu ülkelerin yaklaşımları ile birlikte şekillenmiştir. Genel bir perspektiften bakıldığında Avrupa Ordusu siyasi, ekonomik ve stratejik koşullar nedeni ile hem AB içinde hem de AB dışında birtakım tartışma ve eleştirilerin odağı haline gelmiştir.

Avrupa Ordusu'nun NATO'yu tamamlayan nitelikler taşıması gerektiğini vurgulayan ve NATO'nun Avrupalı müttefikleri tarafından da destek gören bu yaklaşımlar,

Macron'un "Avrupa Ordusu, NATO'nun bir alternatifi olmayacak, bu yapılanma ile hedeflenen AB'nin askeri olanaklarının daha verimli hale getirilmesidir" şeklindeki açıklamasıyla desteklenmiştir. Macron'un, Avrupa Ordusu'nun kurulması ile ilgili açıklamalarına bir sonraki bölümde yer verilecektir. Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Ordusu'nun kurulması fikrine öncü olan Fransa ve Almanya'nın genel yaklaşımı incelenmiştir.

3.3.1. Fransa

ABD'de Trump'ın iktidara gelmesi, Avrupa'da çeşitli güvenlik krizlerinin ortaya çıkması ve dünyadaki genel konjonktür, 1950 yılından bu yana çeşitli şekillerde adımları atılmak istenen Avrupa'daki birlik fikrinin üst seviyeye çıkmasına neden olmuştur. Daha önceleri ekonomik boyutun ön plana çıktığı Birlik içinde yaşanan son gelişmeler özellikle siyasi olarak ortaklaşma ve bu ortaklaşma kapsamında askeri güçlerin oluşturulması arzusunu güçlendirmiştir.

Avrupa Birliği'nin iki önemli aktörü olan Fransa ve Almanya PESCO sürecinden itibaren Avrupa Ordusu ile ilgili söylemlerini arttırmış ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında bu konuda bir farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Özellikle Macron hükümeti, ABD ve NATO'dan bağımsız bir Avrupa askeri gücünün

¹¹⁴ "Position of Germany on the Creation of European Army"

oluşturulmasını desteklemiş ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'in de dahil olduğu bir lider grubunu harekete geçirmek için çalışmalara başlamıştır.

3.3.1.1. Macron'un Beyanatı

10 Kasım 2018 tarihinde ABD başkanı Donald Trump ile görüşme gerçekleştiren Fransa Cumhurbaşkanı Macron, görüşme öncesinde Avrupa'da egemen ve bağımsız olacak bir ordunun gerekliliğinden bahsetmiştir.

"Avrupa Kıtası'nda güvenlik ve savunmanın bugünün koşullarında yalnızca ABD tarafından sağlanması adaletsizdir." diyerek Avrupa savunma ve güvenliğinin NATO ve ABD güçlerinden ibaret olmaması önerisini yenileyen Macron, bu noktada Avrupa'nın daha fazla etki ve sorumluluğa sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı gün yapılan görüşme öncesinde Suriye'deki kimyasal saldırıların önlenmesi için NATO içinde ortak yük paylaşımı yapılması konusunda konuşan Trump'a cevap olarak ise Macron, ortak Avrupa Ordusu fikrini yinelemiş ve Avrupa'nın kendini ancak bu koşullar altında güvende hissedeceğini belirtmiştir.¹¹⁵

Macron'un bu beyanatı Avrupa Ordusu'nun hayata geçirilmesi noktasında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. ABD'nin Trump dönemi ile birlikte dış politikada yalnızca kendi çıkarları üzerinden karar almaya başlaması ve transatlantik ilişkilerde AB'den uzaklaşması Avrupa ülkelerinin NATO'dan bağımsız bir askeri güç oluşturmak istemelerinin altındaki temel neden olarak gösterilebilir. Macron'un bu açıklamayı ABD başkanı Trump ile görüşmesinden hemen önce yapması ise 'Avrupa Birliği'nin ABD ve NATO karşısında ortak bir ordu ile varlığını bağımsız olarak gösterebileceği mesajını verme' amaçlı yorumlanabilir.

3.3.2. Almanya

Avrupa Birliği'nin bir diğer önemli aktörü olan Almanya da tıpkı Fransa gibi Avrupa'nın ortak bir askeri güce sahip olmasının Çin, Rusya ve diğer tehdit unsurları karşısında Avrupa'ya daha güvenli bir ortam sunacağını savunmaktadır. Almanya'nın lideri Angela Merkel PESCO sürecinin öncesinde ve sonrasında Avrupa'da düzenli bir ordunun kurulması gerekliliğine dair beyanatlar vermiştir.

¹¹⁵ Anadolu Ajansı, "Macron 'Avrupa Ordusu' Fikrini Savundu", (Erişim Tarihi: 25.03.2021), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macron-avrupa-ordusu-fikrini-savundu/1307755>

2018 yılında Macron'un Avrupa Ordusu ile ilgili beyanatı ve Trump'ın bu fikre olumsuz yaklaşımının ardından Merkel de Avrupa Ordusu'nun oluşturulması için çağrıda bulunarak Fransa'ya destek çıkmıştır. Bu tavır, Avrupa Birliği'nin temel taşı sayılabilecek iki ülkenin Avrupa Ordusu gibi kritik bir konuda diğer etkili aktörlere karşı da işbirliği içinde olduklarının bir göstergesi olmuştur.

Merkel, Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada Macron'un Avrupa Ordusu çağrısına yanıt vermiş ve bir önceki senenin gelişmeleri ışığında Avrupa'nın güvenliği için düzenli bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasının tek yol olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Almanya başbakanı Merkel de kurulacak Avrupa Ordusu'nun NATO'ya karşı değil NATO ile işbirliği içinde olabilecek bir oluşum olacağını belirtmiş böylece transatlantik işbirliğini sürdüreceklerinin mesajını vermiştir.¹¹⁶

NATO ile işbirliği mesajına ek olarak "Avrupa'nın güvenliği yalnızca daha güçlü bir Avrupa tarafından sağlanacaktır" diyerek Avrupa'nın kendi güvenliğini kendi kaynakları ile sağlamasının gerekliliğini de vurgulayan Merkel, "Avrupa Topluluğu'nu korumayı arzu ediyorsak bu aşamada Avrupa kendi kaderini kendisi tayin etmelidir"¹¹⁷ diyerek bir Avrupa Güvenlik Konseyi'nin kurulması yönünde de çağrıda bulunmuştur.

Macron'un Avrupa Ordusu beyanatının ardından Almanya Başbakanı Merkel'in de bu konuda destekleyici bir tavır takınması Avrupa Birliği üyeleri içinde savunma alanında ortaklaşma konusunda yeni tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Yaklaşık yarım asrı aşan bir süredir farklı alanlarda işbirliği sağlayarak ortak dış politika yürütme çabası içinde olan Avrupa ülkeleri; Brexit, Ukrayna Krizi ve Suriye Krizi gibi kırılgan noktalarının ardından 2010'lu yılların sonunda PESCO ve düzenli Avrupa Ordusu girişimleri ile savunma, güvenlik ve siyasi alanda birlik arayışlarını sürdürmüştür.

3.4. AB Üyesi Devletler Arasında Görüş Farklılıkları

Ortak bir Avrupa Ordusu'nun kurulması Avrupa ülkelerinin geneli için ortak bir fikir olsa da bazı bakımlardan ülkelerin yaklaşımları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar Avrupa Ordusu fikrinin hayata geçirilmesinin de önündeki engelleri oluşturmaktadır. Bu engellerin anlaşılması ve Avrupa Ordusu'nun geleceğinin

¹¹⁶ Deutsche Welle "Merkel: Gerçek Bir Avrupa Ordusuna İhtiyacımız Var", (Erişim Tarihi: 25.03.2021), <https://www.dw.com/tr/merkel-ger%C3%A7ek-bir-avrupa-ordusuna-ihhtiyac%C4%B1m%C4%B1z-var/a-46282357>

¹¹⁷ "Merkel: Gerçek Bir Avrupa Ordusuna İhtiyacımız Var"

analizinin yapılabilmesi için bu bölümde Avrupa Ordusu ile ilgili Avrupa ülkelerin farklı görüş ve tutumlarına yer verilmiştir.

3.4.1. Almanya-Fransa Arası Görüş Farklılıkları

Brexit'in gündeme gelmesi ve Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması kararının ardından savunma ve güvenlik politikaları konusunda etkili bir konuma gelen iki ülke olan Almanya ve Fransa, ortak Avrupa Ordusu'nun kurulması fikrine işbirliği içinde yaklaşırken bazı konularda da görüş ayrılıklarına sahiptir.

2019 yılında imzalanan Aachen Antlaşması ve PESCO ile ortak bir askeri güç için adımlar atan bu iki ülke ulusal anlamda sahip oldukları farklı siyasi gelenek ve anlayışların yanı sıra kaynak ve kapasite bakımından da Avrupa Ordusu fikri üzerinde ayrılıklar yaşamaktadır.

Fransa ve Almanya arasında ordu ile ilgili olarak görüş ayrılığına neden olan ilk unsur, siyasi ve askeri anlamda Fransa'nın uluslararası alanda müdahaleci bir yapıya sahip olması ve Almanya'nın tarihi nedenlerden dolayı bu tutumdan uzak kalmasıdır. Fransa'nın Afrika'da yürüttüğü sömürgecilik faaliyetleri bahsedilen müdahaleciliğin örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada askeri anlamda Fransa ve Almanya'nın sınır dışına asker gönderme politikaları da farklılık göstermekte ve bu durum ortak bir ordu kurulması durumunda soru işaretlerine neden olacak bir faktör olarak görülmektedir.¹¹⁸

Almanya ve Fransa arasındaki bir diğer görüş ayrılığı ise Alman milliyetçi kanadının bakış açısı ile ilgilidir. Fransa'nın Afrika topraklarındaki etkinlikleri kapsamında Alman askerlerinin “şüpheli” görevlere gönderilmesine karşı çıkan Alman milliyetçileri aynı zamanda Alman askeri teknolojisinin Fransa egemenliğinde kullanılması fikrine de karşı çıkmaktadır.¹¹⁹ “Avrupa genelinde ise Avrokuşkucular (Euroseptic/ Euroscepticism), barış korumada görev alacak bir birleşik askerî gücün AB tarafından amaç dışı kullanılabileceği olasılığına dikkat çekmektedirler.”¹²⁰

¹¹⁸ Halis Ayhan, “Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)* 12/23, (2020): 519.

¹¹⁹ Ayhan, “Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları”, 520.

¹²⁰ Ayhan, “Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları”, 520.

Nükleer silahlar konusundaki tutum farklılıkları da AB Ordusu ile ilgili fikir ayrılıklarından biridir. Fransa nükleer silah varlığı bakımından dünyada 4. sırada yer almaktadır. Bununla birlikte Almanya'nın taraf olduğu 2+4 Antlaşması nükleer silahlara sahip olunmasını yasaklamaktadır.

Avrupa Ordusu kapsamında Fransız ve Alman ordularının birleşmesi ise Almanya'nın da nükleer silah sahibi olması anlamına gelmektedir. Bu durum da Fransa ve Almanya bakımından ortak ordu karşısındaki önemli farklılıklardan birini oluşturmaktadır.

Son olarak özetlemek gerekirse Almanya ve Fransa arasında özellikle Almanya tarafından kaynaklanan karşıt görüşleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;¹²¹

- Alman milliyetçiler Almanya ekonomisinin Fransa için fazladan yük altına gireceğini savunmakta ve bu durumun Almanya için olumsuz sonuçlar doğuracağını öne sürmektedir.
- Almanya ve Fransa arasındaki bu yakınlaşma Avrupa'da bölünmeye neden olmuş ve Almanya'nın diğer Avrupa ülkeleri ile arasına mesafe girmesine sebebiyet vermiştir.
- Almanya cenahında Alman Ordusunun teknik imkanlarının Fransa tarafından kötüye kullanılması endişesi bulunmaktadır.
- Avrupa Ordusu'nun Almanya'ya fayda sağlamayacağı, aksine bir zarar unsuru haline gelebileceği düşünülmektedir.
- Bir ordu kurulması Avrupa'daki silahlanma oranını arttıracak bir unsur olarak görülmektedir.

Konu ile ilgili olarak Fransız tarafının görüşleri ise daha çok egemenlik ve sınır bölgeleri üzerine yoğunlaşmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Almanya ve Fransa arasındaki en belirgin sorunlardan biri olan Alsas-Loren bölgesinin egemenliği ve güvenliği Fransa içinde Almanlar ile askeri ortaklaşma noktasında rahatsızlık yaratmıştır. Bununla birlikte Avrupa Ordusu ile birlikte ortaya çıkacak koşullar nükleer

¹²¹ Ayhan, "Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları", 522.

silahlanma, askeri hareket kabiliyeti ve siyasi açıdan Fransa'nın egemenliğini baltalayacak unsurlar olarak görülmektedir.¹²²

3.4.2. Doğu Avrupalı Üyelerin Görüşü

PESCO, ortak askeri yeteneklerin proje bazlı/temelinde geliştirilmesini, üye ülkelerin askeri bütçelerinde düzenli bir bütçe artışı öngörmekte ve işbirliği konusunda daha bağlayıcı taahhütler içermektedir. Ancak, AB-NATO arasında yük ve sorumlulukların paylaşımı hususu ile yetenek planlaması gibi daha sıkı işbirliği gerektiren hususlarda antlaşma metni muğlaktır.¹²³

AB üyelerinin savunma alanındaki mutlak egemenliklerini, kurulması planlanan bir orduya devretmeleri hususunda ve söz konusu ordunun kurulması durumunda olası bir Alman-Fransız tekelinin oluşması ihtimali yani proje yönetiminde asıl söz sahibi ülkelerin iki ülke olması ve diğer üye devletlerin proje maliyetlerine dahil olması hususu özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin PESCO'ya şüpheyile yaklaşımlarına neden olmaktadır.¹²⁴

Bu açıdan, özellikle Fransa ve Almanya tarafından desteklenen Avrupa Ordusu fikrinin Avrupa'nın Doğu kesiminde de farklı tepkilere neden olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Polonya ve Baltık ülkeleri ABD'den görelî olarak bağımsız olacak bir Avrupa Ordusu fikrine sıcak bakmamıştır. Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Ordusu'na sıcak bakmamalarının en önemli nedeni ise Rusya'dır. Rusya sınırında bulunan ya da yakın coğrafyada yer alan bu ülkeler Rusya'nın askeri gücüne NATO araçları olmaksızın karşılık verilemeyeceği yönünde bir görüşe sahiptir.¹²⁵

Bununla birlikte 2015 yılında yaşanan Rusya-Ukrayna Krizi ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi Doğu Avrupa ülkelerinde de güvenlik kaygılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu endişeler ve Avrupa'nın genelinde ortaya çıkan yeni güvenlik krizleri Doğu Avrupa ülkelerinin AB'nin ortak savunma stratejilerine ılımlı

¹²² Ayhan, "Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları", 520.

¹²³ Senem Aydın Düzgit, "PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security", *İstanbul Policy Center*, (2018): 3.

¹²⁴ Senem Aydın Düzgit, "PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security", *İstanbul Policy Center*, (2018): 4.

¹²⁵ Can Kasapoğlu, "Avrupa Ordusu: Hayaller ve Gerçekler", (Erişim Tarihi : 30.04.2021), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/avrupa-ordusu-hayaller-ve-gercekler/1313140>

bakmaya başlamasına neden olmuştur. Bu ülkeler PESCO'ya taraf olmakla birlikte düzenli bir Avrupa Ordusu'nun kurulması konusunda çekinceli davranmaktadır.¹²⁶

Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan süreçlerde göstermiş olduğu tutum, Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa ile ilişkilerini belirli oranda sınırlandırmakta ve Avrupa Ordusu fikri ile bu sınırlandırma da gün yüzüne çıkmaktadır. Rusya ve ABD arasındaki çekişmenin yarattığı ortamda Rusya ile komşu Doğu Avrupa ülkelerinin en önemli kaynaklarından biri NATO'dur. Kurulacak düzenli Avrupa Ordusu'nun bir süre sonra NATO'yu Avrupa'da işlevsiz hale getirmesi olasılığı ise bu ülkelerin Rusya karşısında bir güvenlik zafiyeti içinde bulunmalarına yol açabilecektir.

3.5. PESCO İle İlgili Üçüncü Ülkelerin Rolü

Avrupa'da savunma ve güvenlik alanında yapılan en kapsamlı çalışma olan PESCO, imzacı devletlerin yanı sıra anlaşmada imzası bulunmayan devletler bakımından çeşitli etkilere neden olmuş ve farklı sonuçlar doğurmuştur. Çalışmanın bu başlığı altında Norveç, Türkiye ve İngiltere'nin rolleri ele alınmıştır.

3.5.1. Norveç

Norveç, PESCO sürecinde durumu daha sonra belirlenmek üzere konumlandırılmıştır. AB üyeliği süresince mevcut OSGP'yi desteklemiş ve işbirliği kapsamında Avrupa'da güvenlik stratejilerinin destekçisi olmuştur. Sektörel olarak da ortak savunma politikalarını destekleyen Norveç PESCO sürecinde iki farklı senaryo ile karşı karşıya kalmıştır.¹²⁷

Bu senaryolardan ilki Norveç'in PESCO kapsamında her alanda işbirliğine yönelmesi ve siyasi, ekonomik anlamda birleşmeye katkıda bulunması olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Norveç PESCO'ya dahil olarak Avrupa'nın güçlendirilmiş askeri gücünün bir parçası olmayı tercih edecektir.

Diğer senaryo ise Norveç'in PESCO'ya sınırlı oranda katılmasını ve uyum için özel düzenlemelere gerek olmaksızın kısıtlı bir etkiye sahip olmasını kapsamaktadır. Bu senaryoya göre Norveç, Avrupa ortak savunması ile bağlantı halinde olmakla birlikte

¹²⁶ “Avrupa Ordusu: Hayaller ve Gerçekler”.

¹²⁷ Karsten Friis, “The European Defence Fund and Norway”, *NUPI Policy Brief*, (2020): 2.

konuya daha çok altyapı ve ekonomik destek sağlamak noktasında dahil olmayı tercih edecektir.¹²⁸

3.5.2. Birleşik Krallık

Brexit sürecinin ardından Avrupa Birliği üyeliğini sona erdirmeye kararı alan Birleşik Krallık, PESCO sürecinde de antlaşmayı imzalamayan 5 ülkeden biri olmuştur. Bununla birlikte, Birleşik Krallık PESCO'yu desteklemiştir. Ancak Brexit sürecinin tamamlanması ve İngiltere'nin izleyeceği yeni dış politika adımlarının belirlenmesinden önce PESCO'nun imzalanması söz konusu olmamıştır.

Avrupa Birliği'nin en büyük bütçeli ve en kapsamlı güvenlik projesi olarak nitelendirilebilecek olan PESCO, Brexit sürecini müteakip dış politikasında yeni bir yönelimi gerekli kılmıştır.

Bu noktada İngiltere'nin tavrı, AB güvenlik politikalarından tamamen ayrılmaktan ziyade kendi çıkarlarını ön plana aldığı ve AGSP'ye bağlanmasına olanak tanıyan esnek yapılardan oluşan bir görünüme kavuşmuştur.

Brexit süreci gözlemlendiğinde Birleşik Krallık'ın, AB'den bütünüyle ayrılmaktan ziyade ekonomik ve siyasi anlamda farklılaştırılmış bir entegrasyon politikasını hedeflediğini söylemek mümkündür.¹²⁹

Ayrıca İngiltere PESCO'yu imzalamamış olmasına rağmen anlaşmayı desteklediğini belirtmiş ve Avrupa güvenliğindeki birliktelik için üye ülkelere açık kapı bırakmıştır. Bununla birlikte, AB üyesi olmayan ülkelerin PESCO projelerine katılımını mümkün kılan yapılanma İngiltere için bir davet olarak nitelendirilmektedir.

3.5.3. Türkiye

Türkiye'nin PESCO ile ilgili rolü incelendiğinde Doğu Akdeniz ve Kıbrıs sorunlarının ön plana çıktığı görülmektedir. PESCO Doğu Akdeniz'de etkin olan Avrupa devletlerine hava, kara ve deniz kuvvetlerinin kullanımı konusunda yetkiler vermektedir. Bu durum ise Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile Türkiye arasındaki gerilimin artmasına zemin hazırlamaktadır.

¹²⁸ Friis, "The European Defence Fund and Norway", 2.

¹²⁹ Frank Schimmelfennig, "Brexit: Differentiated Disintegration in the European Union", *Journal of European Public Policy*, 25/8 (2018): 1157.

PESCO konusunda Türkiye'nin durumu bu bakımdan tartışmaların odağı haline gelmiştir. 50 yılı aşkın bir süredir Avrupa ile Türkiye arasında en önemli konulardan biri haline gelmiş olan Kıbrıs meselesi PESCO konusunda da Türkiye önünde bir engel teşkil etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin dahil olduğu PESCO kapsamında Türkiye, Kıbrıs'ta bulunduğu faaliyetler nedeniyle PESCO kapsamında önlem alınması gereken ülkeler arasında yer almıştır. Yunanistan'ın da desteğiyle Türkiye, PESCO dışında bırakılmıştır.

Bir diğer açıdan bakıldığında ise PESCO, Türkiye'nin AB üyesi olmadan da Avrupa güvenlik stratejilerinin bir parçası olabilmesine olanak tanıyacak özellikler taşımaktadır. AB, yapısından da kaynaklı olarak üye ülkelere farklı konularda çekince koyma hakkı tanımaktadır.

Örneğin; İngiltere ve İrlanda, Schengen Bölgesine dâhil olmamıştır veya İsveç Euro alanına dâhil olmamıştır. Söz konusu bu örnekler göz önüne alındığında Türkiye'nin Avrupa'da "farklılaştırılmış entegrasyon" kapsamında PESCO projelerine dahil olabilesinin de önü açılmaktadır.

Ancak Türkiye dış politikasının uzun yıllardır en çok önemseydiği alanlardan biri olan Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Avrupa hamleleri Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki işbirliklerinin gerçekleşmesinin önüne geçmektedir.

Türkiye ve Kıbrıs Rum Kesimi arasındaki söz konusu bu çekişme Türkiye'nin PESCO'ya dahil olabilmesi için bir engel teşkil etse de PESCO içerisinde Kıbrıs'ın askeri mevcudiyeti ve kapasitesi bakımından büyük bir alan kaplamadığı açıktır. Ayrıca Türkiye'nin NATO'daki aktif konumu, askeri varlığı ve alt yapısı göz önüne alındığında bu noktada bir işbirliğinin Avrupa ortak savunması için olumlu bir gelişme olduğu da düşünülmektedir.¹³⁰

Türkiye AB üyesi olmadığı halde tarih boyunca AB için kritik öneme sahip 30 operasyondan 9'unda NATO bünyesinde faaliyet göstermiştir. Bu bakımdan Türkiye'nin Avrupa güvenlik politikaları kapsamında Fransa, Almanya ve İngiltere'den sonra en çok katkı sağlayan ülkelerden biri olduğu görülmektedir.¹³¹ Türkiye'nin bu

¹³⁰ Senem Aydın Düzgit, "PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security", *İstanbul Policy Center* (2018): 3-4.

¹³¹ Düzyigit, "PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security", 3.

potansiyeli, PESCO sürecine katılım aşamasında, yalnızca Kıbrıs konusu üzerinden değerlendirme yapılmasının da önüne geçmektedir.

Türkiye'nin PESCO'ya taraf olması noktasındaki bir diğer çekince ise Rusya ile yapmış olduğu askeri teçhizat ticaretidir. S-400 füzelerinin Rusya'dan satın alınması, Avrupa Birliği ülkelerinde Türkiye ile ilgili yeni soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin PESCO ile ilgili durumunda her bir üye ülkenin Türkiye'nin AB üyeliği, Kıbrıs konusu ile ilgili tutumları ve söz konusu konularda izledikleri ulusal politikalarının da olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir.

Özet olarak; Türkiye ve Avrupa Birliği arasında askeri bakımdan kurulacak bir ortaklık Avrupa ve Türkiye açısından çeşitli faydalar sağlamakla birlikte taraflar için birtakım çekinceleri de beraberinde getirmektedir.

3.6. AB'nin Stratejik Pusula Yoluyla Özerklik Arayışı

Haziran 2020'de AB, güvenlik ve savunma politikası için "stratejik" plan geliştirmek için iki yıllık bir süreç başlattı. Almanya'nın girişimleri ile ortaya çıkan Stratejik Pusula (Strategic Compass), temelde AB'nin uluslararası zorlukları yönetme ve söz konusu zorlukları aşma noktasında yeteneklerini artırma amacı taşımaktadır.

Daha spesifik olarak; Stratejik Pusula, AB'nin yalnızca savunma ve güvenlik alanında değil genel tarihsel olarak bütün hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Daha önce Avrupa'daki birliğin artırılması için ortaya çıkarılan 2016 Küresel Stratejisi ve Güvenlik Uygulama Planı'nın geliştirilmiş bir versiyonu olan Stratejik Pusula'nın amacı; AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Josep Borrell tarafından 'Avrupa'ya yönelik tehditleri izlemek ve analiz etmek için bir çerçeve geliştirerek tehdit değerlendirmesinde operasyonel hale gelmek ve müdahale hızını arttırmak' şeklinde açıklanmıştır.¹³²

AGSP, OSGP ve Küresel strateji kapsamında genel hatları zaten belirlenmiş olan savunma ve güvenlik stratejilerini geliştirmek için hazırlanan Stratejik Pusula'nın oluşturulma aşamasında Avrupa'ya yönelik güvenlik tehditlerinin ayrıntılı bir analizi yapılmış ve AB üyesi devletlerin Dışişleri Bakanlıklarına değerlendirilmek üzere 2020 Kasım ayında sunulmuştur. Stratejik Pusula'nın esaslarını da belirten bu analizler

¹³² Niklas Nováky, "The Strategic Compass: Charting a New Course for the EU's Security and Defence Policy", *European View*, (2020): 2.

çerçevesinde ülkelerin savunma ve güvenlik açısından işbirliği içinde bulunmasının Avrupa'nın geleceği için hayati öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

Stratejik Pusula, AB'nin daha etkili bir uluslararası aktör haline gelmesine yardımcı olabilecek özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerden ilki 2025 ve 2030 yıllarına yönelik olarak AB savunma sisteminde siyasi işbirliği ve eşgüdüm çalışmalarının artırılması konusundaki maddelerin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katkı sağlayacak nitelikler taşımasıdır.

Daha önceki dönemlerde genellikle ekonomik ve sosyal olarak birleşmeyi hedefleyen AB belgelerinden farklı olarak Stratejik Pusula, Avrupa Devletleri arasındaki siyasi birlikteliğin artırılması ve uyumun güçlendirilmesi konusuna vurgu yapmaktadır. Ortaya çıkan bu siyasi birliğin AB'nin güvenlik stratejilerinin uygulanmasında etkili olması hedeflenmektedir.

Siyasi işbirliğinin yanı sıra Stratejik Pusula'nın önemini ortaya çıkaran ikinci unsur ise üye devletlere askeri hareketler ve donanım konusunda daha fazla rehberlik sağlanmasıdır. Daha önceki girişimlerde belirsizlik ve yetersizlik nedeni ile eksik kalan AB askeri gücünün Stratejik Pusula ile güçlendirilmesi mümkün olabilecektir.¹³³ Bununla birlikte askeri kapasitenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusunda genel hatların belirlendiği Stratejik Pusula teknik ayrıntıları içermemektedir. Görüldüğü üzere Stratejik Pusula AB üyesi devletler arasındaki özellikle siyasi işbirliğinin artması amacı ile ortaya koyulan bir hareket planıdır.

Son on yılda ortaya çıkan Suriye, Ukrayna, Mülteci krizleri, artan terör saldırıları ve IŞİD tehdidi Avrupa devletlerindeki güvenlik kaygılarını üst düzeye çıkarmış ve bu kaygıların giderilmesinde Avrupa'nın birleşik bir askeri güce sahip olması fikri giderek güç kazanmıştır.

Avrupa Ordusu fikrinin en önemli adımlarından biri olan Stratejik Pusula aynı zamanda AB'nin ABD ve NATO'dan bağımsız olarak güvenlik ve savunma politikaları üretmesi için de atılan en belirgin adımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ise tarihsel süreçte olduğu gibi ABD'nin Avrupa Ordusu ile ilgili görüş ve dönütleri önem kazanmaktadır.

¹³³ Nováky, Niklas, "The Strategic Compass", 2.

Değişen konjonktür Avrupa Birliği'ni kendi içine kapanık hale getirmeye başlasa da Birliğin küresel bazda ortaya çıkan krizlerden tamamen uzakta kalması mümkün görünmemektedir. Uluslararası alanda daha etkili olmak isteyen Avrupa Birliği ülkelerinin askeri ve ekonomik olarak işbirliği içinde bulunması, politikalarını ortak bir bakış açısıyla oluşturması, tek sesli, homojen görünümlü bir yapıda olması; Avrupa devletlerine yönelik tehditlerin daha güçlü ve sistematik bir biçimde bertaraf edilmesi için gerekli olarak görülse de uluslararası arenanın diğer aktörlerinin bu konuda söz ve etki sahibi olacağı da açıktır.

SONUÇ

Avrupa’da güvenlik savunma konusunda birlik için adımları tetikleyen ya da engelleyen pek çok unsur bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri arasındaki görüş farklılıkları, ABD ve NATO’nun konuya bakışı, Rusya’nın siyasi ve askeri hamleleri, dünya genelinde yaşanan güvenlik krizleri şeklinde sıralanabilecek bu etkenler günümüze dek süren birlik çalışmalarının gelişimlerini farklı şekillerde etkilemektedir.

1950’li yıllarında başlayıp bugüne dek süren birlik adımlarında Avrupa Birliği’nin ekonomik ve askeri kapasitelerinin derecesi de önemli rol oynayan unsurlardan biri olarak görünmektedir. Ayrıca bir “Avrupa Kültürü’nün” yaratılması çalışmaları da Avrupa Birliği’nin pek çok alanda olduğu gibi savunma ve güvenlik konusunda eş hareket geliştirme eğiliminin bir parçasıdır.

Yapılan çalışma bağlamında Avrupa ülkelerinin Lizbon Antlaşması’ndan sonra ortak bir savunma sistemi oluşturmak için attıkları en önemli adımın PESCO olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 25 AB ülkesi tarafından kabul edilen PESCO, Avrupa ülkelerinin güvenlik sorunlarına karşı işbirliği içinde hareket edebilme kabiliyetlerini arttırmayı hedeflemekte ve konu ile ilgili fiziki koşulları belirlemektedir. PESCO yarattığı işbirliği ortamının yanı sıra sahip olduğu esnek koşullar sayesinde Avrupa Birliği içerisindeki egemenlik kaygılarının da azalmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca ülkelerin askeri anlamda kabiliyet ve yeterliliklerine göre Avrupa Savunma Politikası içinde konumlandırılması bakımından da kendisinden önce gelen tüm antlaşma ve projelerden farklılık göstermektedir.

PESCO’nun OSGP için bir dönüm noktası olmasını sağlayan diğer bir özellik ise uzun yıllardan beri Avrupa ülkeleri arasında masada olan ancak gözle görülür bir adımın atılmadığı Ortak Avrupa Ordusu kurulması fikrinin pratik olarak mümkün olabileceği ihtimalini yeniden ortaya çıkarmasıdır. Özellikle ABD’nin Barack Obama

sonrasında belirgin bir biçimde değişen Avrupa politikası, Avrupa devletlerinde güvenlik bakımından kendi kendilerine yetecek bir mekanizma oluşturulması fikrini doğurmuştur. Bunun yanı sıra Rusya'nın Doğu Avrupa'da bir tehdit unsuru olarak varlığını sürdürmesi, göçmen krizleri ve Birleşik Krallık'ın, Birlik'ten ayrılma kararı alması Avrupa'nın uluslararası alanda bir bakıma yalnızlaşmasına neden olmuştur.

Bu noktada AB-NATO arasındaki yük ve sorumlulukların paylaşılması hususu (burden sharing), Trump faktörü, Rusya faktörü, Brexit süreci, göçmen krizi, İŞİD vb. terör yapılanmaları ile bugünün konjonktüründe değişen ve gelişen güvenlik ve tehdit algılamaları karşısında Avrupa'nın güvenlik kaygısına cevap verebilecek otonom bir güvenlik mimarisine, savunma ve savaş stratejisine ve kullanılabilir yeteneklere sahip olması gereği; PESCO'nun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gereklilikler olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu gereklilikten hareketle; var olan ve olabilecek tehditlerin üstesinden gelebilmek için AB üyelerinin kendi kaynak ve kapasiteleri ile inşa edecekleri bir mekanizmanın geliştirilmesi hususunda 'stratejik özerklik' olarak da ifade edebileceğimiz Stratejik Pusula (Strategic Compass) önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Temelde AB'nin uluslararası zorlukları yönetme ve söz konusu zorlukları aşma noktasında yeteneklerini artırma amacı taşıyan ve bu yönüyle 'ortak Avrupa kültürünün inşası' olarak da nitelendirilen Stratejik Pusula; aynı zamanda kriz yönetimi, yeteneklerin geliştirilmesi, işbirliği ve uzlaşma ile AB üyelerinin korunması gibi önemli görev alanları belirleyerek NATO'dan bağımsız, otonom bir yapılanmayı öngörmektedir. Bu açıdan Stratejik Pusula, Avrupa'ya yönelik tehditleri analiz ederek tehdit değerlendirmesinde operasyonel hale gelme, müdahale hızını arttırma ve siyasi işbirliğini geliştirme amacı da taşıyan bir hareket planıdır.

Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde ve genel çerçeveden bakıldığında ise tek bir kaynaktan yönetilen, tüm Avrupa ülkelerinin teknik ve askeri altyapılarının bir araya geldiği düzenli bir ordu kurma fikri canlanmış ve 2019 yılına gelindiğinde Avrupa'lı yöneticiler tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Macron'un beyanattı ve Merkel'in desteğinden sonra Avrupa siyasetinde Avrupa Ordusu önemli tartışma konularının başına yerleşmiştir.

Öngördüğü ve getirdiği yeniliklerle ‘AB’nin güvenlik uykusundan uyanışını’ temsil eden Lizbon Antlaşması ile savunma ve güvenlik alanında kendinden önceki mekanizmalardan daha somut amaçları hedefleyen PESCO bağlamında değerlendirildiğinde düzenli bir Avrupa Ordusu kurulması Avrupa’ya bazı açılardan katkı sağlayacaktır.

İlk olarak düzenli bir Avrupa Ordusu, Avrupa savunma sisteminde kontrol ve karar alma süreçlerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca bölgedeki ABD etkisinin azaltılması ve NATO için yapılan çalışmaların AB Ordusu’na yönlendirilmesi, Avrupa Birliği’ni uluslararası siyaset alanında daha etkin bir aktör haline getirebilecektir. Bütün bunlara ek olarak; Avrupa Ordusu, Avrupa Birliği’nin üçüncü ülkeler ile arasında bulunan ABD ve NATO etkisini de ortadan kaldırmak için bir yol olarak değerlendirilebilmektedir.

OSGP kapsamında bir Avrupa Ordusu’nun kurulmasının olumsuz yanlarının da bulunacağı yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Buna göre Avrupa’nın ABD ve NATO’dan görece bağımsız bir ordu kurması, Avrupa savunmasında asker kapasitesi ve teknik altyapı bakımından yetersizlik ortaya çıkarabilecektir. Ayrıca uluslararası alanda başat güç olarak nitelendirilebilecek olan ABD ve Rusya’nın AB ordusuna yönelik tepkileri de Avrupa Birliği’nin ekonomik ve siyasi anlamda büyük bir baskı ortamında kalmasına neden olabilecektir.

Dış faktörlerin yanı sıra AB ordusu Avrupa ülkeleri içinde de ayrışmaların meydana gelmesine zemin hazırlayabilir. Bu noktada Doğu Avrupa ve Batı Avrupa ülkeleri arasındaki görüş farklılıkları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca farklı gelenek ve siyasi kültürlerin parçası olan Avrupa devletlerinin orduyu kumanda etme noktasında bir güç mücadelesi içine girmesi, devletlerin ulusal siyasetlerinde egemenlik kaygılarının doğması da Avrupa Ordusu kurulmasının olumsuz sonuçları arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada; Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarihsel süreçte güvenlik ve savunma alanında daha aktif daha bütünleşik ve daha yetenekli bir aktör olmak maksadıyla yaptığı birlik girişimlerinin yetersiz kaldığı ve günümüzde bu yetersizliğin PESCO gibi ortak paydada birleşmeyi öngören kapsamlı işbirliği çalışmaları ile giderilmek istendiği görülmüştür.

PESCO'nun bu zamana dek Avrupa tarafından geliştirilmiş ve yüksek profile çalışmayı hedefleyen en etkin mekanizmalardan biri olduğu açıktır. Ancak görünen çerçevede PESCO'nun bir düzenli orduya dönüşme olasılığının yakın süreçte çok da muhtemel bir senaryo olmayacağını söylemek mümkündür.

Bu noktada, çalışmamızın ana argumanı ve ana fikrinde öngörülen görüşlere paralellik arz etmekle birlikte PESCO'nun yakın gelecekte hangi ölçüde işlevsellik kazanacağı hususunda uluslararası sistemin değişen ve çeşitlenen dinamiklerinin etkileri, başkanlık koltuğunda değişiklik yaşayan ABD'nin Transatlantik ilişkilerde izleyeceği politika tutumu ve AB üye devletlerinin eylem ve söylemlerinin belirleyici olacağı ifade edilebilir.

Şöyle ki; Trump iktidarıyla ve Transatlantik ilişkilerde yük ve sorumlukların paylaşımı hususunda AB tarafından algılanan 'ortak savunma ve güvenlik politikalarının işlevselliğinin hızlandırılması ve pratik savunma mekanizmalarını geliştirecek projelerin hayata geçirilmesi gerekliliğinin' ABD Başkanı Joe Biden iktidarıyla birlikte aynı hızda devam edip etmeyeceği ya da Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas tarafından dile getirilen ve Birlik'in dış ilişkilerinde veto yetkisinin kaldırılarak nitelikli çoğunluk ilkesinin getirilmesi suretiyle karar alma mekanizmasını sınırlandırıcı engelleri aşmayı öngören yaklaşım gibi yeni gelişecek durumların PESCO'nun gelişim sürecinde etkili olacağı ifade edilebilir.

Bu kapsamda; 15-17 Haziran 2021 tarihinde gerçekleştirilen NATO Zirvesi ve söz konusu Zirve'de kabul edilen 2030 Stratejik Konsept kapsamında ABD Başkanı Joe Biden tarafından "ABD'nin NATO'nun arkasında olduğu vurgusu ve NATO'nun konvansiyonel savunma alanında halen caydırıcılığı en yüksek organizma" olarak tanımlanarak NATO'nun siyasi kimliğini yenilemek ve NATO bünyesinde faaliyet gösterecek bir terörle mücadele merkezinin kurulması suretiyle kurumsal kimlik kazanımı yönündeki sinyallerin PESCO'nun ilerleyişi hususunda nasıl bir etkide bulunacağı takip edilmesi gereken bir süreçtir. Nasıl ki, savunma alanında NATO imkan ve kabiliyetlerinden bütünüyle faydalanılamayacağı düşüncesi PESCO'nun gelişim sürecinde tetikleyici bir etkide bulunmuşsa, NATO gibi güçlü bir savunma aktörünün desteğinin yeniden hissedilmesi ve söz konusu desteğin var olduğu algısının savunma alanında yapacağı etki izlenmesi gereken bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte Almanya tarafından dile getirilen ancak AB Konsey Başkanı Charles Michel tarafından çok da olumlu karşılanmamakla birlikte ortak politikalar geliştirip uygulama alanında karar alma mekanizmalarını sınırlandırıcı ve bazen de yavaşlatıcı/duraklatıcı etkiye sahip olduğu değerdendirilen oybirliği ilkesinin yerine nitelikli çoğunluk ilkesinin benimsemesi veya reddedilmesi ihtimalinin de PESCO'nun gelişim sürecinde sonuçlarının olacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ağca, Fehmi. "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 5/1 (2010):45-65.
- Ağır, Osman. "Rusya-Ukrayna Krizinin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6/2 (2016): 23-42.
- Ağır, Osman. ve Baharççek, Abdülkadir. "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması'nın Rusya'nın Komşu Ülkelere Olası Etkileri". *Akademik Bakış Dergisi*. 52 (2015): 29-47.
- Akçay, Ekrem Yaşar. "Barack Obama Dönemi Avrupa Birliği-ABD İlişkileri". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6/4 (2017): 713-731.
- Akdemir, Erhan. "Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Politikası: Avrupa Birliği'nin Bütünleş(eme)mesi Üzerine Bir İnceleme". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 17/2 (2019):181-218 .
- Akdoğan, Muzaffer. "Avrupa Birliği'nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*. 1/1 (2018): 48-75.
- Akyar, Mehmet Sadık. "Avrupa Birliğinde Yeni Arayışlar; PESCO ve Smart Defence". Erişim Tarihi: 28.04.2021,
- Anadolu Ajansı. "Macron 'Avrupa ordusu' fikrini savundu". Erişim Tarihi: 25.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macron-avrupa-ordusu-fikrini-savundu/1307755>
- Aras, Bülent. "Arap Baharı Sonrası Jeopolitik, IŞİD ve Türkiye (Post - Arab Spring Geopolitics, ISIS and Turkey)". *Ortadoğu Analiz*. 6/65 (2014): 10-13.
- Aras, İlhan ve Günar, Altuğ. "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci Ve Sonuçları". *International Journal of Political Science and Urban Studies*. 6/2 (2018): 10-54.
- Ateşoğlu, Güney. *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB - NATO - ABD*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, Kasım 2006.
- Aydın Düzgüt, Senem. "PESCO and Third Countries: Breaking the Deadlock in European Security". *İstanbul Policy Center*. (2018): 25-29.
- Aydın Düzgüt, Senem ve Marrone, Alessandro. "PESCO and Security Cooperation Between the EU and Turkey". *Global Turkey in Europe Working Paper*. 19/3 (2018): 3-4.
- Ayhan, Halis. "Fransa ve Aachen Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Ordusu Çabaları". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*. 12/23 (2020): 566-586.
- Bağbaşlıoğlu, Arif. "Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO". *Gazi Akademik Bakış*. 10/19 (2016): 209-225.
- Biscop, Sven. "European Defence: Give PESCO a Chance". *Survival*. 60/3 (2018): 161-180.

- Blockmans, Steven. "The EU's Modular Approach to Defence Integration: An Inclusive, Ambitious and Legally Binding PESCO?". *Common Market Law Review*. 55/6 (2018): 61-70.
- Bohnsack, Heiko. "European Army or Fort Trump the Case of Polish Participation in Headquarters EUROCORPS in the Issue of Multinational Military Echelons in the 21st Century". *Naval Postgraduate School Monterey Ca Monterey United States*. (2019): 34-47.
- Buhari Gülmez, Didem ve Gülmez Seçkin Barış. "Towards an Autonomous European Defense? A Comparative Analysis of French, Polish and German Perspectives in the Post-Brexit Era". *Global Affairs*. 6/2 (2020): 185-202.
- Chappell, Laura. "Differing Member State Approaches to the Development of the EU Battlegroup Concept: Implications for CSDP". *European Security*. 18/4 (2009): 417-439.
- Council Joint Action 2004/551/CFSP on the Establishment of the European Defence Agency. "EU Security and Defence, Core Documents 2004, Chaillot Papers". 4/75 (2005):175-180.
<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp075e.pdf>
- Council of the EU 2018. Council Decision Establishing a Common Set of Governance Rules for PESCO Projects Foreign Affairs Council Meeting Luxembourg. Erişim Tarihi: 25.04.2021.
<https://www.consilium.europa.eu/media/35786/council-decision-pesco-projects.pdf>
- De France, Olivier, Claudia Major, and Paola Sartori. "How to Make PESCO a Success". *Armament Industry European Research Group (Ares Group) Policy Paper*. 21/2 (2017): 4-7.
- Demirel, Özlem Alev. "PESCO: Avrupa Savunma Birliği'nin Askeri Kalbi". *European Parliament Group*. (2019): 15-16.
- Deutsche Welle. "AB ile İtalya Arasında Mülteci Restleşmesi", Erişim Tarihi: 29.04.2021) <https://www.dw.com/tr/ab-ile-italya-arasında-mülteci-restleşmesi/a-36155772>
- Deutsche Welle. "Merkel: Gerçek bir Avrupa Ordusuna İhtiyacımız Var". Erişim Tarihi: 25.03.2021. <https://www.dw.com/tr/merkel-ger%C3%A7ek-bir-avrupa-ordusunaihtiyac%C4%B1m%C4%B1z-var/a-46282357>
- Dijkstra, Hylke. "Introduction: One-and-a-Half Cheers for the EU Global Strategy". (2016): 369-373.
- EEAS Coordinated Annual Review on Defence (CARD) Factsheet. Erişim Tarihi: 17.04.2021. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/coordinated_annual_review_on_defence_card_factsheet.pdf
- Efe, Haydar. "AB'nin 'Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası' Oluşturma Çabaları". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3/3 (2007): 1-31.
- Ercan, Bilge ve Ercan, Arda. "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (2015): 407-420.
- Erdem, Engin. "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği". *Avrasya Dosyası*. 4/1 (1999): 197-209.

- Ermağan, İsmail. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası-Obama Dönemi ve AK Parti”. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 3/05 (2012): 21-35.
- Florent, Banfi. “EUROCORPS: Future European Army Or Missed Attempt?”. *The New Federalist*. (2021): 60-67.
- Garvey, Daniel L. “The European Rapid Reaction Force: Just How Serious Are They?”. *Army War Coll Carlisle Barracks Pa*. (2002): 67-71.
- Güneş, Ahmet M. “Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/2, (2008): 739-772.
- Hallams, Ellen and Benjamin Schreer. “Towards A ‘Post-American’ alliance? NATO Burden-Sharing After Libya”. *International Affairs*. 88/2 (2012): 313-327.
- Helsinki European Council, Presidency Conclusions 10 - 11 December, II. Common European Policy on Security and Defence. Erişim Tarihi: 25.02.2021. http://www.Europarl.Europa.EU/summits/hel1_en.htm
- Howorth, Jolyon. “Differentiation in Security and Defence Policy”. *Comparative European Politics*. 17/2 (2019): 261-277.
- İmanbeyli, Vagün. “Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi”. *Seta Perspektif*. 36/1 (2014): 1-8.
- İnat, Kemal. “PESCO ve NATO: Hangisi Daha İleri İş Birliği?”. Erişim Tarihi: 29.04.2021. <https://www.setav.org/pesco-ve-NATO-hangisi-daha-ileri-is-birligi/>
- Jetishi, Fatoş. “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Gelişim Süreci ve Kosova Krizi”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- Jolyon Howorth, “Differentiation in Security and Defence Policy”. *Comparative European Politics*. 17/267 (2019): 14-21.
- Jopp, Mathias ve Schubert Jana. “Level-II-GSVP: Neue Dynamik Durch Intergouvernementale Integration?”. *Integration*. 42/1 (2019): 37-54.
- Kalkan, Erol ve Kılıç, Elif. “Avrupa Birliği Ortak Güvenlik Ve Savunma Politikasında Yumuşak Güç Krizi: Ukrayna Örneği”. *İmgelem*. 3/5 (2019): 193-206.
- Kaya, Taylan Özgür ve Kaya, Aslıgül Sarıkamış. “Saint Malo Sonrası Dönemde Avrupa Birliği’nin Uluslararası Kimliği: Bir Sivil Güçten Daha Fazlası Mı?”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15/29 (2017): 287-292.
- Keatinge, Patrick. “The EU’s Role in Security and Defence After Brexit”. *The Institute of International and European Affairs*, (2018): 2-9.
- Keskin, Miray. “The Emergence and Evolution of the Defense Cooperation in European Union: Permanent Structured Cooperation (PESCO)”. Doktora Tezi. Sabancı Üniversitesi, 2018.
- Kocamaz, Sinem. “Donald Trump Döneminde Avrupa Birliği - ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar”. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 28/2 (2020): 221-253.
- Kongar Emre, *Küresel Terör ve Türkiye, Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Basım, 2002.
- Kölliker, Alkuin. *The Functional Dimension. in Which Europe?*. (London: Palgrave Macmillan, 2010), 41.

- Kütükcü, Kübra. “Bütünleşme Aktörü Olarak Avrupa Savunma Ajansı”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2018.
- Leblanc, Abigail. “Is The Franco German Relationship Still the Foundation Stone of The EU?”. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*. 11/2 (2021):23-30.
- Mälksoo, Maria. “From The Ess to the EU Global Strategy: External Policy, Internal Purpose”. *Contemporary Security Policy*. 37/3 (2016): 374-388.
- Marshall, J. Neill. “A Geographical Political Economy of Banking Crises: A Peripheral Region Perspective on Organisational Concentration and Spatial Centralisation in Britain”. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 6/3 (2013): 455-477.
- Mattelaer, Alexander. “Revisiting The Principles of NATO Burden Sharing”. *Parameters*. 46/1 (2016): 25.
- Missiroli, Antonio. “AGSP Nasıl İşler?” *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*, Ed. By. N. Gnesotto, 67-78. İstanbul: TASAM Yayıncılık, 2005.
- Moens, Alexander, Sens, Allen. Gregory ve Cohen, Lenard. “NATO and European Security: Alliance Politics from the End of the cold War to the Age of Terrorism”. *ABC-CLIO*. (2003): 32-38.
- Nováky, Niklas. “The Strategic Compass: Charting a New Course For the EU’s Security and Defence Policy”. *European View*. (2020): 2-7.
- November 2000 EU Force Commitments to ESDP. Erişim Tarihi: 02.05.2020, <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/observatory-european-defence-november-2000>
- Orallı, Levent Ersin. “Güvenlik Politikaları Bağlamında AB - ABD İlişkileri ve Irak Savaşı”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9/3 (2007): 225-248.
- Öksüz, Zeynep Hira. “Avrupa Şüpheliği ve Popülizm Ekseninde Brexit Tartışmaları”. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2020.
- Örnek, İbrahim. “Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası ve Yük Paylaşımı”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21/1 (2012): 299-322.
- Özakçaoglu, Mehmet Bilge. “Avrupa Ortak Dış Güvenlik Politikası Gelişimi ve Temel Sorunları”. Erişim Tarihi: 03.02.2021. <http://mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/avrupa-ortak-dis-guvenlik-politikasi-gelisimive-temel-sorunlari/8739336>
- Özdal, Barış ve Genç, Mehmet. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*. İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005.
- Özdemir, Çağatay. “Trump ve Avrupa Transatlantik Düzendeki Kırılma”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 18/1 (2019): 197-227.
- Özgöker, Uğur ve Bedirhan Zekeriya, Alperen. “The European Common Foreign and Security Policy and Turkey’s Contribution”. *Journal of International Relations*. 5/1 (2017): 75-82.
- Political and Security Committee, Activites of EU, Implementation of the CFSP and ESDP”. Erişim Tarihi: 23.03.2021. <http://Europa.EU/scadplus/leg/en/lvb/r00005.htm>

- Presidency Conclusions, Santa Maria de Feira, http://ue.EU.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm
- Quencez, Martin ve Billon Galland, Alice. “Can France and Germany Make PESCO Work as a Process Toward EU Defense?”. *German Marshall Fund Policy Brief*. 33/8 (2017): 4-7.
- Ringsmose, Jens ve Mark Webber. “Hedging Their Bets? The Case for a European Pillar in NATO”. *Defence Studies*. 20/4 (2020): 295-317.
- Rupp, Michael. *Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002.
- Rutten, Maartje. “St. Malo to Nice European Defence: Core Documents”. *Institute for Security Studies Western European Union*. (2001): 82-87.
- Schmidt, Julia. “Common Foreign and Security Policy and European Security and Defence Policy After the Lisbon Treaty: Old Problems Solved?”. *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 5. (2009): 239-259.
- Schmitt, B. “European Capabilities: How Many Divisions?”. *EU Security and Defence Policy - The First Five Years (1999-2004)*. Ed. By. Nicole Ginesotto, 92-94. Paris: EU Institute for Security Studies, 2004.
- Schmitt, Burkard. “Avrupa'nın İmkanları: Kaç Tümen Sağlanabilir?”. *AB Güvenlik ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl*, Ed. By. Nicole Ginesotto, 89-111. İstanbul: TASAM Yayınları, 2005.
- Smith, Michael E. “Implementing the Global Strategy Where it Matters Most: The EU's Credibility Deficit and the European Neighbourhood”. *Contemporary Security Policy*. 37/3 (2016): 446-460.
- Şenol, Dolunay, Erdem, Sezgin ve Erdem, Elif. “İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26/2 (2016): 277-292.
- Temiz, Gülcihan. “Avrupa Birliği'nin Radikalizmle Mücadele Yöntemleri”. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2014.
- Tunca, Murat. “AB-NATO Güvenlik İş Birliği Politikalarında Rusya Açmazı”. Basılmamış Doktora Tezi, Milli Savunma Üniversitesi, 2014.
- Turhan, Ebru. “Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Savunma Boyutunun Gelişiminde PESCO'nun Rolü: Fırsatlar ve Zorluklar”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20/2 (2019): 347-374.
- Turhan, Ebru. “Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelerle Harici Farklılaştırılmış Entegrasyon Modelleri ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği: Neoliberal Bir Yaklaşım”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 27/1 (2018): 95-120.
- Udum, Şebnem. “Turkey and The Emerging European Security Framework”. *Turkish Studies*. 3/2 (2002): 69-103.
- Yılmaz Elmas, Fatma, *Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı*. Ankara: USAK Yayınları, 2016.
- Zelin, Aaron. “The Return of Sunni Foreign Fighters in Iraq”. Erişim Tarihi: 05.03.2020. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-return-of-sunni-foreign-fighters-in-iraq>

Zenginoğlu, Samet. “Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25/2 (2016): 157-178.

Zhussipek, Galym. “2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB’nin Nitelikleri”. 8/1 (2009): 139-164.

